

tv-15 naš TOVARIS

Št. 18
9. maja 1985
Leto XXIII

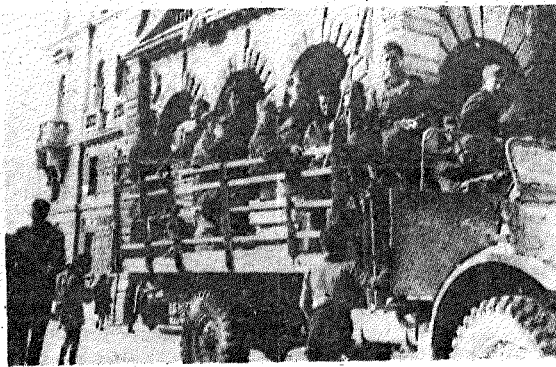
glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Maj 1945 Ljubljana

Maj 1945 Ziljska dolina

Maj 1945 Trst

Maj 1945 Celje

Maj 1945 Kočevje

Maj 1945 Ljubljana

Častno izpolnjeni dolg zgodovine

Čeprav je minilo že celih štirideset let od velikih zgodovinskih dogodkov, ki so končno zaustavili tek najstrašnejše vojne in nam prinesli težko pričakovano osvoboditev izpod nacifašizma, je spomin nanjo še vedno živ in tako svež, kot bi se bilo vse to dogajalo in zgodilo v neposredni preteklosti. Kako tudi ne! Številni narodi po vsem svetu, med njimi tudi maloštevilni slovenski narod, obsojen na popolno uničenje, so dočakali dan osvoboditve, dan velikega zmagovalstva, dan, ki je oznanjal dosego zgodovinskih ciljev – z velikimi upi.

Na pragu svobode, za katero je v številnih krvavih bitkah padlo toliko dragocenih življenj, je na obzorju posijal žarek, ki naj bi prinesel mir in sožitje milijonom ljudi po vsem svetu.

Slovenski človek, ki je dal velik, krvav prispevek tem plemenitim ciljem, je še s toliko večjimi upi in željami pričakoval, da mu bosta mir in sožitje med ljudmi in narodi omogočila mirno delo pri graditvi dežele ter lepše in srečnejše prihodnosti.

Ko se danes, po štiridesetih letih oziramo na prehojeno pot, ne moremo mimo ugotovitve, da se vsa ta leta od boja za ohranitev težko pridobljenega miru, svobode, samostojnosti in nedotakljivosti naših meja pravzaprav nismo mogli nikoli popolnoma odahnuti.

Obremenjeni mednarodni odnosi, delitev sveta na bloke, prizadevanja velikih, da nenehno širijo svoje vplivne cone, si podrejajo majhne narode in uveljavljajo svojo dominacijo na vseh celinah, imajo za posledico namesto mirnega in ustvarjalnega političnega, kulturnega, gospodarskega in vsakršnega drugega razvoja nenehni boj za premoč velikih ter uporabo vojne sile, ki kot sredstvo za uveljavljanje politike velikih grozi človeštvu na vsakem koraku.

Tako obremenjeni mednarodni odnosi so, zdaj bolj zdaj manj, vendar brez presledka ves povojni čas oteževali uresničenje vseh tistih plemenitih ciljev, ki smo si jih zastavili v štiriletnem narodnoosvobodilnem boju in revoluciji in jih je z vso jasnostjo in odločnostjo poudarila Osvobodilna fronta že v prvih dneh po svoji ustanovitvi. Samo vztrajnosti, veliki vnemi in požrtvovalnosti naših delovnih ljudi gre zasluga, da so v težkih povojnih letih brez dvomov v boljši jutri ter z zaupanjem, da bo človeški razum vendarle prevladal, nadaljevali zastavljeno delo ter pod vodstvom svoje partije in Tita ustvarjali temelje boljše, bogatejše, bolj demokratične družbene skupnosti, oprte na vrednote boja in revolucije, na vrednote dela in na aktivno vlogo delovnih ljudi pri odločanju.

V mednarodnih okvirih smo oblikovali družbeno skupnost, ki vztrajno in neomajno utrjuje sožitje narodov na temeljih Listine Združenih narodov in politiko neuvrščanja ter še posebej na temeljih velikih pridobitev našega narodnoosvobodilnega boja.

Ko danes, po štiridesetih letih slavimo spomin na svoj veliki dan zmage nad nacifašizmom in na svoj dan osvoboditve ter začetek novega, težko pričakovanega boljšega življenja, v katerem delovni človek ne bo več žrtev izkoriščanja, lahko z mirno vestjo ugotovimo, da so naši delovni ljudje, naši borci za novo Jugoslavijo častno izpolnili dolg, ki jim ga je naložila zgodovina v usodnem času.

Če se slehernik med nami vpraša, ali smo uresničili vse cilje, ki smo si jih zastavili na poti socialistične revolucije vse do današnjega dne, si moramo – kljub vsemu, kar nas danes bremeni in otežuje naš vsestranski družbeni in gospodarski razvoj – odgovoriti pritrdilno. V štiridesetih letih smo zgradili novo, močno industrijsko deželo, razvili smo proizvodne sile in ustvarili novo družbeno skupnost enakopravnih narodov in narodnosti, temelječo na osvobajanju človeka in njegovega dela, na samoupravljanju, humanosti in socialistični demokraciji. Res je, da smo še na začetku te poti, ki je dolga, vijugava in polna ovir, vendar nezadržno stopamo po njej.

Če se vprašamo, ali jo bomo zmožni prehoditi, vase pač ne dvomimo, čeprav moramo, žal, ugotavljati, da nam pogosto zmanjkuje moči za dejansko prehajanje od želja k dejanjem. Včasih se zdi, kot da so se na tej poti pred ovirami utrudile in razgubile tiste najčudovitejše lastnosti, ki so borcem revolucije dajale moč, upanje in zaupanje v lastni boj.

Zato je nujno, da ohranjamo in gojimo spomin na to, kako je naš človek, naš borec v štiriletnem boju z okupatorjem in njegovimi hlapci premagoval vse ovire – pa ne-le zavoljo spominskega dolga, ampak zavoljo potreb današnjega dne. Pomislimo tudi, koliko jih ni moglo biti med nami na naših s cvetjem zasutih ulicah, ko smo pred štirimi desetletji slavili svoj veliki in nepozabni praznik zmage.

Na tej naporni, dolgi, toda častni poti, ki zagotavlja nadaljevanje in kontinuiteto naše revolucije, se moramo vrniti k izvirnim vrednotam boja, revolucije in povojne graditve ter se z njimi na novo oborožiti. Šele tedaj bomo lahko zares kos vsem oviram, ki nas pestijo, naj so posledica zaostrenih mednarodnih razmer ali posledica naših notranjih težav in slabosti.

Bogato deželo imamo, obilo že dovolj razvitih proizvodnih sil, bogate kadrovske potenciale in ne nazadnje napredni družbeni sistem, torej vse možnosti, da od besed zares in izcela preidemo k dejanjem. Pomladimo svoje vrste, dajmo dejanske možnosti mladim, njihovem znanju in sposobnostim.

Čaka nas uresničenje vseh tistih nalog, ki še ostajajo na pol poti. To so ob štirideseti obletnici zmage nad nacifašizmom želje in zahteve vseh borcev za svobodo in revolucijo, vseh naših delovnih ljudi.

Franc Poglajen-Krajnc

Teh naših 40 let

Mesec maj 1945 je prinesel po štirih letih okupacije, narodnoosvobodilne vojne in neizrekljivih težav naposled mir.

Titove armade so osvobodile razen vseh drugih jugoslovanskih ozemelj tudi vso Istro, Trst, Gorico in koroške kraje skoraj do slovenske etnične meje. Tedne po osvoboditvi so preživljali Jugoslovani v opoju zmage. Prekipevala so čustva navdušenja, zakaj veliki upor je dosegel vse zastavljene cilje. Množice so si dajale duška z zborovanji, manifestacijami, mitingi, sprevedbi, kongresi. Iz fašističnih temnic, koncentracijskih taborišč in od vsepovsod, kjer so bili razseljeni, se je vračalo tisoče utrujenih, bolnih, sestradanih ljudi, ki jim je dvigala srca zavest, da jih doma čakata prostost in mir. Radost je grenilo spoznanje, da je vojna ugonobila milijon sedemsto tisoč Jugoslovancev. Toda živi so prisegali mrtvim, da bodo znali ceniti njihovo žrtev.

Opoj in pelin zmage

Kakor povsod v Jugoslaviji se je ljudstvo lotevalo postaviti svojo oblast tudi v Sloveniji. Izkušnje, pridobljene na partizanskih osvoboditvenih ozemljih, je bilo treba zdaj presaditi na celotni organizem narodne države. Toda razmere so bile hude. Začeti je bilo treba iz nič. Jugoslavija je bila v ruševinah.

Slovenija sama je imela milijardo in 800 milijonov dolarjev materialne vojne škode – za tisti čas je bila to nezasišana vsota. Uničenih je bilo veliko industrijskih objektov, 31 tisoč kmečkih hiš, več kot 200 šol in zdravstvenih ustanov ter blizu 1900 mestnih in javnih poslopij. Porušeni so bili številni mostovi, ceste, železniške proge; opustošeni gozdovi, njive, sadovnjaki, vinogradi; stalež živine se je močno skrčil. Okupatorji so izropali zaloge surovin in sredstev za delo, pa je bila tako naloga ljudske oblasti spraviti gospodarstvo v pogon, videti nepopisno težavna. Marsikdo se je kmalu začel zavedati, da je laže rušiti staro kakor graditi novo in da včerajšnji narod – hlapec ne bo znal kar čez noč postati narod – gospodar.

Drugim stiskam se je naglo pridružilo razočaranje nad ravnanji zaveznikov. Ta so najhuje prizadela prav Slovence. Komaj mesec dni po tistem, kar so bili osvojeni Trst, Gorica in Celovec, je morala jugo-

meja obnovljene Avstrije je ostala nespremenjena glede na predvojne čase. Na tujem je ostalo tudi nekaj tisoč gradiščanskih Slovencev. Stoletni program Zedinjene Slovenije torej ni bil v celoti izpolnjen. To se je zgodilo zato, ker je bil avnojski razvoj Jugoslavije trn v peti obeh svetovnih blokoma, ki sta se kmalu po zlomu fašizma zhašla v medsebojni hladni vojni. Zahodne države so omalovaževale svoje moralne obveznosti do zavezniške Jugoslavije in ji za zeleno mizo odrekale ozemeljske pravice. Stalin s svoje strani ni mogel prenesti, da se Jugoslavija vede svojevoljno. Cutil je, da ne bo sledila njegovim zasnovam državnega socializma in komunizma, da bo šla po svoji poti in ne bo hotela postati eden njegovih vazalov.

Graditeljski zanos

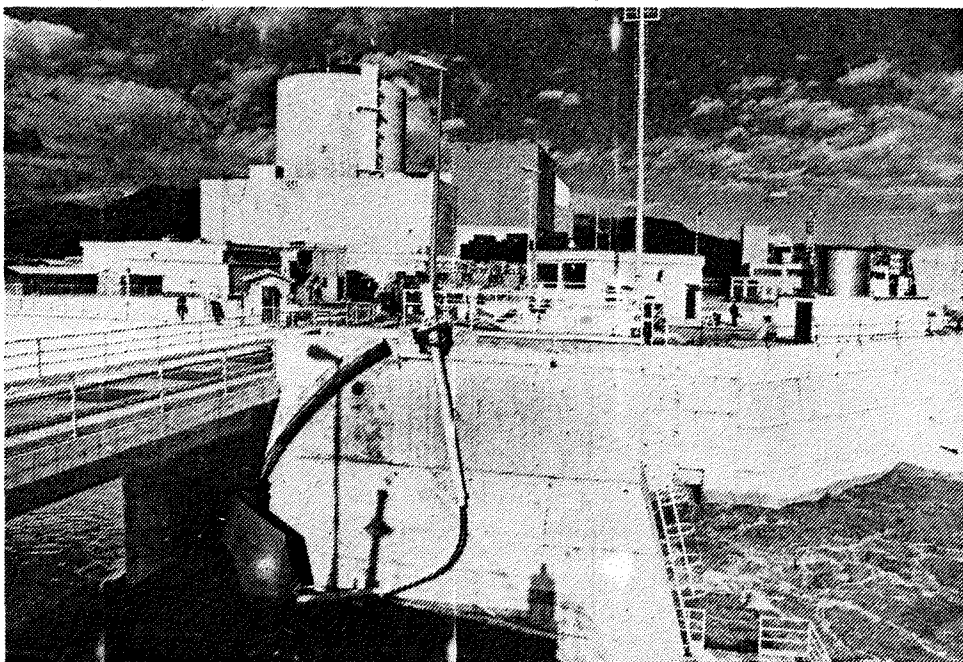
Spominjamo se tistih prvih svobodnih let... Spominjamo se svetle vere, optimizma, zanosa, skromnosti, skupnega napora naših ljudskih množic, v katerih je videl Edvard Kardelj tisto moč, ki bo premagala vse ovire. Kot en mož je sledilo ljudstvo Kidričevega geslu: »Junakom borbe naj slede junaki dela!«

Ustvarjalnim čustvom so bili podlaga ukrepi, ki jih je sprožila in izvedla revolucija. Vsa razpoložljiva sredstva so bila združena v

pomoč širše skupnosti sta dosegli, da je bila že v dveh, treh letih končana temeljna obnova dežele. Revolucija je orala hitro, njena dejanja so bila nošena na krilih množic. Osmisljati in organizacijsko vodili

stanovi je ugašalo; rojevala se je demokracija, ki ji ni razpoznavni znak število strank in stranic, marveč enakost pravic vseh ljudi, stanov, ras, spolov, generacij ter svobodno izražanje svetovno nazorskih in verskih prepričanj.

Vsa ta vzajemna ustvarjalnost, prežeta z vzori partizanskega humanizma, je ljudi osrečevala, čeprav so dolga leta živeli v vsakršnem pomanjkanju materialnih dobrin. Padale so pregrade med jugoslovanskimi narodi in narodnostmi. Nekdanji partikularizem je mineval: izrinjal ga je odnos, ki ga opredeljujejo pojmi bratstvo, enotnost, enakopravnost. Hkrati so lahko nastajale republiške narodne in državne osebnosti, katerih federacija je postajala toliko močnejša, kolikor samostojnejše so bile te osebnosti.

Jedrska elektrarna v Krškem

sta jih KPJ in Osvobodilna fronta. Sto tisoči prostovoljcev so obnavljali domovino z udarniškim, neplačanim delom ob nedeljah in po rednih delovnih dneh. Mladina se je zagnala v delovne akcije – obdelovat zemljo, regulirat reke, graditi železniške proge in ceste. Gradili smo zadržne domove. V posebnih »gozdarskih tednih« so frontne brigade pripravljale edini takratni izvozni artikel – les. Ročno je bilo treba za tretjo kolonizacijsko hrošča, zajedalca, ki se je pojavil nenadno in grozil uničiti že tako skromni pridelek krompirja. Tekmovali so udarniki – jugoslovanski stahanovci – kdo bo napolnil več premoga, katera skupina zidarjev bo zgradila čim več zidu, kateri strojevodja bo peljal s staro lokomotivo najdaljši vlak... Pojavljali so se nešteti ljudski izumitelji in racionalizatorji. Nemudoma je bilo obnovljeno šolstvo, od osnovnih šol do fakultet, zasnovani so bili prvi znanstveni inštituti. Vrstili so se tečajji za nepismene, zaživila so kulturnoumetniška društva z živahno snujočimi gledališkimi skupinami, pevskimi zbori, knjižnicami, tiskarskimi in kinematografskimi odseki. Antifašistična fronta žena in mladina sta se zagrizli v delo na socialno-zdravstvenem področju: pomoči so bili deležni vračajoči se interniranci, vojni invalidi, borci, sirote. Razlikovanje med družbenimi razredi in

Tekle so petletke

Spominjamo se, kako smo polagali temeljne kamne svoje hiše. Kako smo izrekli svoj zgodovinski ne Stalinu leta 1948, kako smo rasli samó iz svoje življenjske moči, kako smo se leta 1950 odločili za socialistično samoupravljanje in pozneje ravijali ta naš edinstveni sistem, kako smo dihal s Titom, ko se je odpravljala na potovanja miru... Plebiscitarno smo se izrekli za neuvrščenost, za podporo osvobodilnim gibanjem vseh narodov in delovnih množic, za brezkompromisno vse ljudsko obrambo svojih pridobitev. Brž ko smo mogli, smo se odpri svetu, vedoč, da je osamljenost sestra zaostalosti. Svoja prepričanja smo uzakonjali z ustavami, jih razvijali v skupščinah, na partijskih, ljudsko-frontnih in sindikalnih kongresih, na velikanskih narodnih zborovanih in pred volilnimi skrinjicami, ko smo izbirali svoje predstavnike.

Dosledna težnja po svobodnem delu in odločanju – ta resnica socialistične demokracije – nas je gnala hitreje, kakor so mogli verjeti nejeverni Tomaži doma in na tujem. V poldrugem desetletju so po vsej državi zrasle elektrarne, tovarne, v zemljo so segli novi jaški. Dejali smo, da Jugoslavija »kapitalno« gradi in se izvi-ja iz svojega polkolonialnega položaja. Tekle so petletke, ko župančičevi besedi »ves naš odgovor, ves

dokaz«. Delavske množice so privolile v odpoved in samozatajevanje, vezal jih je enodušen dogovor, poln kolektivnega zanosa, da ustvarjajo za prihodnje ro-dove.

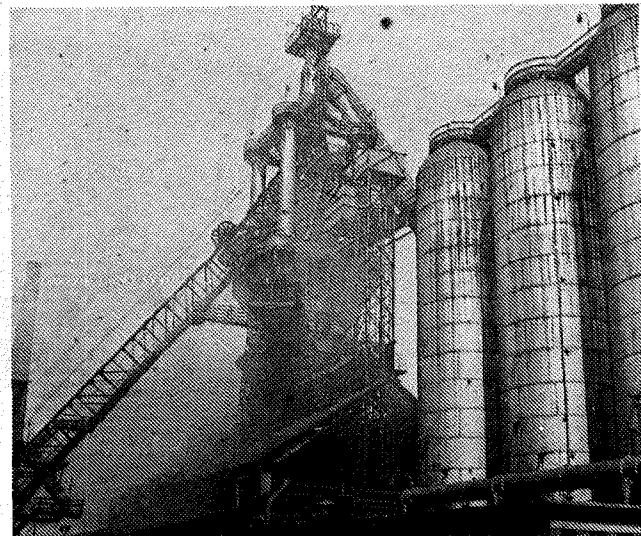
To je bil čas, ko so v Sloveniji zrasli Litostroj, TAM, nizi vodnih elektrarn na Dravi, Savi, Soči, termoelektrarni v Šoštanju in Trbovljah, naftni stolpi v Prekmurju, veliki objekti črne in barvaste metalurgije, vzniknili sta mesti Nova Gorica in Velenje... Glede na predvojno se je proizvodnja elektrike povečala dvajsetkratno. V enem samem letu so mladinske brigade zgradile avtomobilsko cesto Ljubljana-Zagreb. Od Postojne do Ljubljane je leta 1961 potekla prva elektrificirana železniška proga. Z vasi so drle množice v mesta, v industrijo, na gradbišča: ta velikanski družbeni proces je hitro spreminjal tradici-

nega avtomobila, svoje hiše, kupljene z ugodnimi posojili.

Toda s temi možnostmi so prihajali tudi nezaželeni pojavi v svetu kulture ter osebne in družbene etike: začejala se je nebrzdana ekonomska emigracija, ki ni bila vselej pogojena z dejansko stisko in domačo nizko akumulativnostjo dela, marveč je bila v veliki meri spodbujena z željami po denarju, predmetih, s ti-sočnimi različicami gesla »Znajdi se!« Nastajala je neenakost, naraščalo razlikovanje med bistroumnimi pridobitniki in »neumnimi« discipliniranimi garači... Prehod k samoupravnemu vodenju so spremljale otroške bolezni: ekstenzivno zaposlovanje ter padec produktivnosti dela; neskladja v načrtovanju; stihijna gradnja »političnih« tovarn; deformacije v delitvi dohodka; neuskkljeni nastopi izvoznikov na tujih tržiščih; poskusi lokalne monopolizacije; neučinkovito kopičenje bančnih kapitalov... Kljub tem grehom, ki so v najbolj kritičnih letih 1966 in 1967 povzročili gospodarski zastoj, je celotni razvoj na krilih samoupravljanja – gledan z vidika celega desetletja – zaznal velike uspehe. V Sloveniji so se hitro razvile elektroindustrija, kemična, gumarska, kovinska, papirna in živilska industrija. Nasploh je na temelju poprejšnje elektrifikacije in kapitalne gradnje napredovala mnogovrstna predelovalna industrija, pri čemer so še najmanjši napredek – zaradi premajhnih vlaganj v tehnologijo – dosegle tradicionalne slovenske panoge, npr. tekstilna, usnarska, lesna industrija. Kmetijstvo, katerega človeški potencial se je skrčil po vojni iz treh na manj kot eno petino slovenskega prebivalstva, se je z združništvom, kooperacijskimi odnosi in agrotehniko sicer znatno moderniziralo, vendar je v primerjavi z drugimi panogami zaostajalo. Promet in transport sta sicer ugledala izjemne prednosti; izhajajoče iz tranzitnega položaja Slovenije – raslo je pristanišče v Kopru in se tudi z železnico povežalo z zaledjem, leta 1964 je bilo odprto ljubljansko pozneje tudi mariborsko letališče – a tudi na tem

onalno agrarno podobo Jugoslavije in Slovenije.

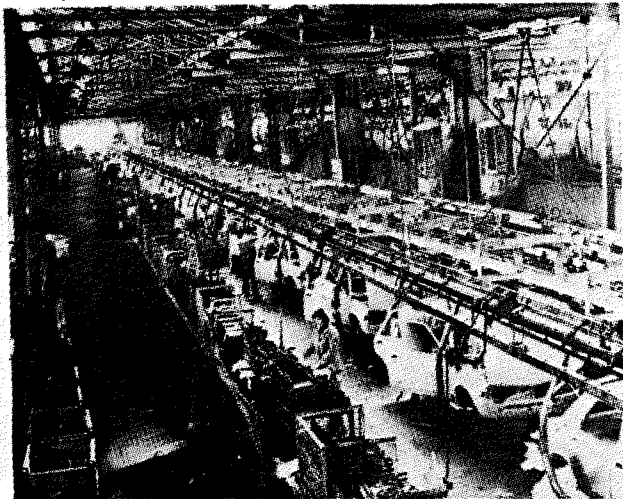
Spominjamo se šestdesetih let, ki jih je država preživljala v znamenju družbenih in gospodarskih reform. Tržne zakonitosti so začele nadevati uzdo poprejšnjemu anarhičnemu poletu. Spremembe je narekovala nuja, da se hitreje vključimo v mednarodno delitev dela, kajti višje oblike napredka je bilo mogoče doseči samo na ta način. Hkrati je postajala nevzdržna misel, naj se takratne generacije še naprej

Vertikale Železarne Zenica

odpovedujejo – povečati sta se morala skupni in osebni standard. Največji del narodnega dohodka se je začel prelivati v gradnjo stanovanj; človek je že lahko prišel do gospodinjskega stroja, televizorja, oseb-

polju so se pojavili nekatere maloumni ukrepi: opuščali smo »nedonosne« železniške proge in selili to-vore na že sicer borno cestno mrežo. Posebno občutna so bila takšna ravnanja spričo razcveta notranje

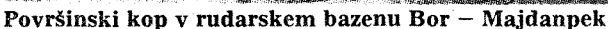

Tekoči trak v tovarni avtomobilov Crvena zastava

slovanska vojska, da ne bi bil postavljen na kocko svetovni mir, zapustiti te kraje. Po poznejših diplomatskih bojih je bilo Sloveniji sicer vrnjeno več kot štiri tisoč kvadratnih kilometrov primorskega ozemlja (odvzetih z rapalsko pogodbo po prvi svetovni vojni), toda 920 kvadratnih kilometrov njihovega etničnega ozemlja je pripadlo Italiji. Še bolj zaman so bile žrtve za slovenska etnična ozemlja severno od Karavank. Južna

rokah »državnega sektorja«. Izvedli smo agrarno reformo; razlastili veleposestva – tudi cerkvena – in razdelili kolonsko zemljo njenim praviim lastnikom, tistim, ki so poprej pretakali znoj na njej za tujo korist. Zaplenjeno je bilo premoženje nemškega rajha in njegovih državljanov ter vojnih zločincev. Odvzeti so bili vojni dobički, nacionalizirana zasebna gospodarska podjetja.

Iznajdljivost ljudskih oborov in narodne vlade ter

Na prehodu v sedemdeseta leta ni bilo malo gla-

Napredni tokovi so dobi-
li skupni imenovalec v

Slovenija si je v tem obdobju še utrdila položaj najrazvitejše republike, ustvarjajoč šestino narodnega dohodka. Že poprej znatni industrijski kombinati, kot so Združene železarne, Iskra, Gorenje, Slovenjale, Emona in drugi so se razširili, povečali proizvodnjo in produktivnost, obogatili izbiro izdelkov in se usmerjali v izvoz. Ob teh »socialističnih trustih« so zrasle povsem nove proizvodne enote s sodobno tehnologijo kakor npr. tovarna cementa Anhovo ali tovarna sladkorja v Ormožu. Razmestitev mnogih tovarn je dokazovala, da skuša republika doseči enakomernejši razvoj svojih področij ali, kakor pravimo, gojiti policentrizem. Za razloček od večine drugih republik in avtonomnih pokrajin Slovenija ni zane-marila energetike. Nadaljevala je projektiranje vodnih in toplotnih elektrarn, skupaj s SR Hrvaško pa je zgradila tudi prvo jugoslovansko jedrsko elektrarno.

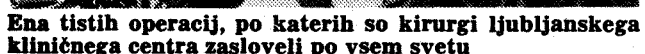
Velikanka na Donavi

Bili pa bi nepravilni, če se ne bi spominjali, da vse te dolge čase nismo bili samo slabe volje, jezni, napeti, živčni, zaskrbljeni; užili smo tudi nešteto sreč, veselje, uspehov, kulturnih užitkov, brezskrbnih počitniških dni. Polne so nas bile gostilne, hodili smo na morje, v planine, gozdove, na stadione in smučišča. Komur je zmogla denarnica, je potoval, vernik na božjo pot, slehernik vsaj kdaj pa kdaj s fičkom po

Naključja zdanjih dni –
kakor bi rekel pesnik –
nam je kljub vednosti, da
prav vsi ne prispevamo za
skupnost po svojih močeh,

obvladovala zavest o skupni akciji. Te zavesti niso mogle porušiti združbe zunanjih in notranjih nasprotnikov našega socializma, nergačev, kritizerjev, malodušnežev ali celo tako organizirane sovražne sile, kakor so bili v začetku osemdesetih let kosovski

Velikanska večina Jugoslovanov veruje, da bomo ukrotili tudi sedanjo gospodarskopolitično stihijo; da se bomo dokopali do ravnanj, ki jih terja stabilizacija. Predvsem nam je prebroditi krizo zaupanja, ki je nastajala po Titovi in Kardeljevi smrti, ko najrazličnejša vodstva z zvezo komunistov vred niso vselej ubirala niti uspešnih niti doslednih poti, da bi potegnili naš družbeni voz iz močvirja. Resnici na ljubo pa je treba povedati, da nobeno vodstvo ne bo moglo zmagovati, če se ne bo moglo opreti ob hotenje vseh in vsakogar: več delati in bolje delati, varčevati, biti pošten do skupnosti in do sebe, zatajiti sebičnost, spraviti čustva solidarnosti z ustnic v srce. Ta misel seveda ni namenjena v prvi vrsti milijonom ob tekočih trakovih, na njihah in v šolskih klopeh – zakaj ti so za majhno plačo solidarnost živeli in izgorevali zanjo povečini že doslej – temveč

nacionalisti in iredentisti. Naša samoodločba, socialistična samoupravna demokracija, enotna politična fronta, naša ljudska obramba je nezadržno lomila vse odpore. Morda smo potrebovali več časa, kot je bilo treba, da smo premikali zamisli v svet dejanj, morda smo preveč sestankovali, razpravljali, morda smo bili zares pre-

mnogim, ki so si z malo dela ali celo brez dela jemali levi del vrednosti, ki so jih ustvarjali drugi. Povrniti si moramo ideale bojujočega se delavskega razreda, oživit revolucijske in partizanske vzore, zares strniti vrste ljudskih množic. Potrebna nam je kardeljevska vera, da lahko te in takšne množice premaknejo gore.

Zvone Kržišnik

Kako je Ljubljana—mesto heroj doživljala osvoboditev

»Ku-ku, ku-ku, svobodna Ljubljana govori!«

Ljubljančani odpirajo okna in vzklikajo: »Živela svoboda! Živel Tito! Tito!« Krasijo okna in vrata z zelenjem in rožami. Obešajo zastave in zastavice, se objemajo, poljubljajo in tekajo na vse strani. Na zidove in plotove pripenjajo gesla: Živel Tito! Naj živi svobodna Ljubljana! Na največjih hišah visijo tudi zastave zveznikov: sovjetske, angleške in francoske.

V mesto že korakajo borci Gubčeve brigade, Osemnajste divizije z Ljubljansko brigado ter Hercegovsko divizijo. Meščani jih sprejemajo s cvetjem, dekleta pripenjajo borcem šopke. Najnovejša številka Slovenskega poročevalca, ki so ga do

tistega dne lahko brali le skrivaj, je med Ljubljančani razgrabljena. Ko pa so nenadoma zaslišali iz zvočnikov »ku-ku, ku-ku, svobodna Ljubljana govori!« so za trenutek onemeli... Po štirih letih fašističnih razglasov in vojaških koračnic znova poslušajo oddajo slovenskega radia.

Deveti maj, dan ki je prinesel svobodo, bo ostal za vedno zapisan v spominu tistih, ki so ga doživeli. Tako nam zagotavljajo tudi naši sogovorniki, aktivisti in borci, ki so bili 9. maja 1945 v Ljubljani, mi pa smo jih po štiridesetih letih poiskali za naš pogovor.

Mira Trtnik

Organizirana vaška zaščita

Ko sem v Vevčah povpraševala po aktivistih, ki so bili na dan osvoboditve v Ljubljani, so mi brez dolgega premišljanja povedali za Miro Trtnikovo, ki da je bila med drugim tudi partizanska kurirka centralnega komiteja. Pokazali so mi hišo blizu papirnice. Mira, nekateri jo poznajo tudi pod imenom Meri, mi je znala veliko povedati.

Dva dni pred osvoboditvijo... »Presenečeni smo bili, ko smo opazovali beganje in umikanje nemške vojske. Pa tudi obveščeni smo že bili, da se partizani pomikajo proti Ljubljani. Hitro smo organizirali šivanje zastav. Ni bilo blago, kakor danes, pa so žene po hišah v Vevčah in v Kašlju barvale kose blaga, druge pa šivale. Tu in tam so se zbirali mladinci, delali rdeče petorokrake zvezde in papirnate zastavice iz papirja, ki ga je preskrbel vevška papirnica. Pa je kljub temu še vladal strah med ljudmi. Niso si upali iz hiš. Le skozi okna so opazovali pomikajoče se nemške kolone. Celo po kleteh so se skrivali. Kaj Nemci v teh zadnjih trenutkih še lahko storijo?« so se spraševali.

Potem pa zatišje. Seveda tisto noč nismo spali. Zgodaj zjutraj pa je završalo: »Naši gredo! Naši gredo!« Mlado in staro se je usulo na cesto. S kolesi so se napotili proti Sostrem in Podlipoglavu. Drugi so čakali ob papirnici, z zastavicami v rokah, na plotovih in na oknih. Vse je plapolalo. Tudi pred trgovino pri Žmanu je stala večja skupina ljudi. Celo cigarete so ponujali borcem. Bili

so videti utrujeni in komaj so čakali, da pridejo v Ljubljano. Med njimi ni bilo nikogar od tistih sedeminpetdesetih, ki so šli v gozdove v Vevč. Pa so matere spraševale: »Je kdo videl našega? Se je vrnil moj sin?« Vso pot do Ljubljane so ljudje spremljali partizansko vojsko, peš in s kolesi...

Da, to je bil dan, ki se ga ne da opisati. Saj je bilo čez nekaj dni tudi veliko žalosti, ker se vsi niso vrnil. Toda, tisti dan vsak upa, pričakuje. Mnoge matere so takrat lahko prvič povedale, da so njihovi sinovi partizani.

Mira je bila takrat mlada mamica. Z otrokom v vozičku se je vračala iz Polja proti domu. Tam blizu, kjer stoji danes osnovna šola, je obstala. Od daleč je zaslišala zvoke harmonike, ki so odmevali ob bližnje Ljubljani. »Naši prihajajo!« jo je presunilo. Za hip ni zmogla več koraka naprej. Solze so ji privrele na oči. Štiri leta vojne ni mogla jokati; ne tedaj, ko so jo aretirali in ne tedaj, ko so ji moža odpeljali v internacijo. Zdaj pa je lahko jokala in zdela se ji je, da je odložila veliko breme.

»Komaj je partizanska vojska v spremstvu domačinov odmaknila pete iz Vevč,« pripoveduje Mira, »je bila takoj organizirana vaška zaščita. Ivan Zankar, med vojno sekretar rajona Polje; Fani Fležar, Zoran Azman, jaz in morda še kdo smo takoj odšli na občino. Župan Keber in tajnik Rajko Hribar sta nam izročila ključne prostorov in blagajne. Postavili smo vaško stražo, ki se je menjavala. Ze čez nekaj dni pa je bil formiran odbor in sklicana prva seja. Začelo se je novo življenje.«

jo roke in pulijo jezike ljudem, ki niso bili na njihovi strani. Komaj sem se v kuhinji usedel za mizo, je na dvorišču začel domobranec kričati in zahtevati kolo, da bi pobegnil. Ker ga ni dobil, je začel streljati v zrak in s hčerko sva se skrila pod klop. Nato je pri sosedu vzel kolo, čeprav je bilo brez pedal.

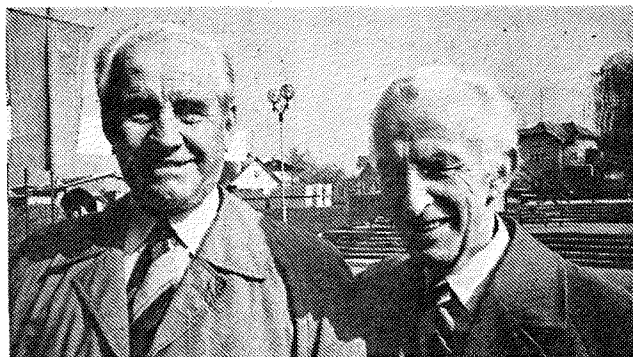
Nad hišo so imeli Nemci razporejeno topniško baterijo, iz katere so začeli ob mraku streljati. Sovražni topovi so grmeli do polnoči, ko je pod naseljem zavladala tišina. Vsi smo napeto pričakovali, kaj bo. Okoli tretje ure zjutraj je žena glasno rekla, da gredo partizani. In res sem čez uro ali dve zagledal skozi okno kolono partizanov, ki je korakala proti mestu. Bilo jih je kakih petdeset in so bili verjetno bočna zaščita večji enoti. Vrhovčani smo se množično odpravili v mesto, da bi pozdravili osvoboditelje. Prišli smo do Ljubljanskih opekarn, ko smo po radiu slišali, da moramo urne kazalce premakniti za uro nazaj. Ob Tržaški cesti je že bilo zbranih veliko ljudi, ki so z zastavami in cvetjem pričakovali

partizane. Bil sem na Dolgem mostu, ko je mimo prišla partizanska enota. Mišlim, da so bili hercegovski partizani. Vprašali so, kdo pozna pot do ceste do Zasušja. Ponudil sem se jim za vodnika. Naložili so me na motor in počasi smo se po sedanji Titovi, Linhartovi in Šmartinski pomikali proti Savi. Z besedami se zdaj ne da opisati vseh občutkov, veselja in vznemirjenja Ljubljančanov. Bolj sem ljudem govoril, da nisem partizan, ampak samo njihov vodnik, več cigaret sem imel v žepih. Ljudje so nas zasipavali s cvetjem in vsak se je skušal dotakniti borcev in se jim zahvaliti za osvoboditev.

Na Šmartinski sem izstopil in borcem izročil vse cigarete, ki sem jih dobil. Partizani so nadaljevali pot proti Revirjem, sam pa sem se vrnil domov. Naslednji dan sem se znova odpravil na delo, vendar so me mobilizirali za obnovo letališča. Ko sem jim povedal, da moje podjetje, katerega solastnik sem bil, obnavlja Mišičevo vojašnico, so me napotili tja,« se spominja 9. maja 1945 Jože Peklenk.

Lojze Rački in Lojze Dernovšek

Beseda nima prave moči

Beseda nima prave moči, da bi opisala resnično občutje borcev, ki so vkorakali v osvobodeno Ljubljano tistega, tako dolgo obljubljenega dne. Vsaka mišica, vsak živček, vsak gib in vsak vdih, čisto vse je bilo naravnano na osvoboditev Ljubljane, sta nam v pogovoru povedala Jože Rački in Lojze Dernovšek, soborca, ki sta skupaj s svojo enoto, inženirsko brigado Sedmega korpusa, prikorakala na ljubljanske ulice.

»Bil sem namestnik komandanta četrtega bataljona, ki so ga sestavljali zvečne obrtniki: mehaniki, električarji, kolarji, kovači in ključavničarji. Prišli smo z dolene strani. Z osmega na deveti maj smo (opolnoči) krenili iz Pijave Gorice proti mestu. Še so odmevali topovski strel, Nemci so se še vedno trdovratno upirali. Mi pa smo korakali kar naprej, prek Škofljice, Lavrice v

Ljubljano. Nobenega oddihali ni bilo, nobenega pravega postanka. Naproti so nam prihajali prebivalci. S hrano, pijačo, s cvetjem so nas obsipali. Bilo je kot v sanjah.«

Lojze Dernovšek dodaja: »Po cesti sv. Petra smo prišli nekako ob dveh popoldne. Vse ulice, vsa okna, vsi ljudje in sploh vse, kar si objel s pogledom, je bilo okrašeno. Ljudje so planili med nas, nas objemali, ščipali in vlekli vsakič drugam. Ta nas je vabil k sebi na kozarček, drugi k jedati. Svojci so med obrazi iskali domače. Cigarete, ki jih že tedne nismo videli, so kar deževale. Čeprav mrtvo utrujeni, smo nenehno prepevali in množica z nami. Peli smo partizanske in narodne. Ni in ni jih bilo konca.«

»Nekaj Kočevcev, ki so me prepoznali, je sporočilo moji sestri (ki je živela v Ljubljani), da sem prispel z borci v mesto,« se spominja

Jože Rački (takrat je bil doma v Banji Loki pri Kočevju), »in že popoldne me je našla...«

»Ravnatelj učiteljskega, kjer smo se nastanili, je skromno pripomnil, naj se kar lepo uredimo, le na knjige, da moramo paziti. In smo res; ko smo odhajali s šole, smo pustili za seboj vzoren red.«

Joža Rode

Boj za otrokovo življenje

Hiša Jože Rodetove tam pod Golovcem ob cesti, ki vodi iz Sostrega, je bila med vojno trdno zavetje partizanov. Tam so bili doma aktivisti. Kaj vse so pridne roke in iznajdljive glave preskrbele za partizane. Skoraj leto dni, tisto leto pred svobodo, so Rodetovi skrivali pri sebi mlado dekle, aktivistko. Tistega dne, 9. maja 1945 pa se je poslovila.

»Še prejšnji dan so nam Nemci grozili, da bodo porušili železniški most, prav tu v bližini. Ponoči ni mogel nihče spati. Sosedje so se obiskovali in se spraševali: Kaj bo? Vstalo je jutro. Most je še vedno stal. Vse je bilo zelo skrivnostno. Potem pa se je nenadoma zaslišalo: »So že v Ljubljani!« Iz Sostrega so prihajale oborožene kolone borcev. Z obraza

»Ampak,« doda na koncu tega utrinka še Lojze Dernovšek: »Ne pozabite zapisati, da naša Ljubljana nikoli prej, pa tudi nikdar kasneje ni bila tako prečudovito okrašena. Le kje so ti ljudje sneli toliko zastav pa rož in zelenja? In čutil si, da med vso to množico ni bilo človeka, ki bi mislil in čutil drugače kot mi, ki smo prihajali. Bila je enkratna bližina človeka, bil je enoten utrip...« Če bi se le dalo delček tistega prestavit v današnji čas, sta še dodala Jože Rački in Lojze Dernovšek.

jim je sijalo prepričanje v zmago, ki je pregnalo dvoje tudi tistim, ki so se še spraševali: »Je res konec vojne?«

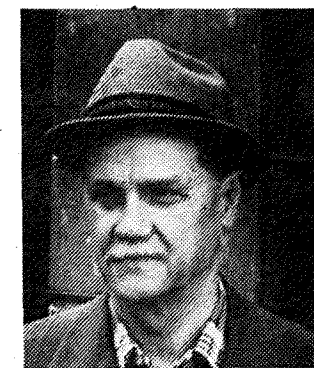
Za Jožo je tisti dan ostal res nepozaben. Ni se mogla veseliti, kakor bi se rada. Veselje svobode in vzklike s ceste je prebadala materinska skrb. Ona se je še bojevala; bojevala se je za življenje svojega enajstmesečnega sinčka. Lahko si jo predstavljam, kako vsega vročnega stiska k prsim in mu šepeta: »Moraš živeti; tudi zate je zasijala svoboda!« Po treh dneh je vročica popustila, potem je bilo vsak dan bolje. Sele takrat je Joža občutila vso svetlobo svobode.

»Lahko si mislite,« pravi, »da je zdaj lahko tudi luč svobodno gorela. Nobene zatemnitve več. In svobodno smo hodili po cesti, se ustavljali in se med seboj pogovarjali. Nihče nas ni nadlegoval. Tisti, ki so se vrnili iz gozdov, so imeli za seboj veliko doživljanje. Toda prvi dnevi niso bili čas za pripovedi. Pomembno je bilo, da si bil spet doma, v obljubi toplote. Tudi moj svak se je takrat vrnil.«

Rodetovi so potem začeli na novo. Dom je k sreči ostal nepoškodovan. Z nekaj zemlje in s pridnimi rokami se je dalo živeti. Potem pa je življenje dobilo svoj ustaljeni tir.

Vladimir Verhek

Aktivist, ki je večno mlad

Vladimir Verhek, prijatelj mu pravijo kar Lado, hodi po Stari Ljubljani kakor kakšen poskočen dvajsetletnik. Malo je siv, dobrohotno mežika na vse strani in na vsakem koraku se srečuje z znanci in prijatelji. Še malo naprej na krajevni skupnosti pa je kakor doma. Čeprav je upokojen, je še zmerom aktivist kakor v tistih partizanskih časih, ko je komaj osemnajstleten pisal po zidovih gesla OF in organiziral mlade za nove akcije.

Rodil se je v delavski družini. Živel so v Dravljah in vsi v družini so bili simpatizerji NOB. Oče, mama in tri sestre. Lado pa je bil za svojo revolucionarno dejavnost že novembra 1941 izdan in zaprt na karabinjerski postaji. Pozneje je aktivistično delo nadaljeval. Bil je vodja mladinskega aktivna kvarta 5 in 6 in vojaški referent za

mladino. Sodeloval je tudi v znani demonstraciji žensk pred škofijo in še marsikje.

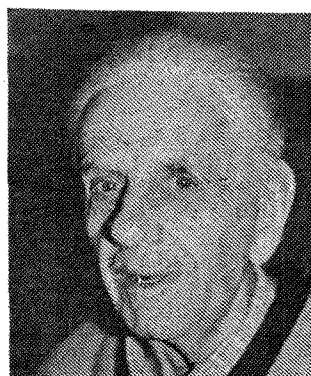
Pred koncem italijanske okupacije je šel v ljubljansko brigado. Postal je aktiven borec in bil hudo ranjen pri Žužemberku. Na zdravljenje so ga poslali v Kočevski Rog in pozneje v Zadar. Svobodo je dočkal v Splitu kot komandir avtoprevoza iz Barija v Jugoslavijo. Bil je tudi vojaški instruktor v Trbovljah, kjer je šel tudi v pokoj s činom majorja.

Toda Lado Verhek se niti približno ne da. Oborožen je z vsemogočimi funkcijami, in če je potrebno, zna biti tudi oster in nepopustljiv. Njegovi sodelavci pravijo, da je lahko za zgled. Vsako delo, ki se ga loti, tudi dokonča. Vesel je, če je njegovo delo odmevno, in še posebno vesel, če se tudi mladi vključujejo in nadaljujejo tam, kjer bodo slej ko prej starejši postavili.

Pred srečanjem s pobrateno krajevno skupnostjo Adlešiči je bil eden glavnih organizatorjev za zbiranje knjig, ki jih je KS Stara Ljubljana podarila Adlešičanom. O svojem delu pravi: »Zdajšnji čas je nekaj podobnega kot takrat med vojno, le da se zdaj bojujemo namesto z orožjem z besedami. Vsak človek mora biti na svojem mestu. Na žalost pa sta naši največji slabosti površnost in neenotnost.«

Jože Poklenk

Vodnik osvoboditeljev

Njegova hiša je bila ves čas narodnoosvobodilnega boja središče, v katerem je našel varno pribežališče marsikateri ljubljanski aktivist. Pri njih so potekali sanitetni tečaji za ljudi, ki so

odhajali v partizane v Dolo-mite, pri njih so razvili prapor Dolomitskega odreda, v hiši je bilo središče za zbiranje pomoči prebivalcem Brda, potem ko so ga požgali Italijani. Samo teh nekaj skopih podatkov priča, kakšna je bila Peklenkova domačija na Vrhovcih v Ljubljani. Za vsem tem pa je stal Jože Peklenk. Številni so njegovi spomini na štiri leta vojne. Zadnjih ur pred osvoboditvijo in prvih ur svobode pa se spominja tako: »Zvečer osmega maja sem se iz mesta vračal domov. Ulice so bile polne beguncev, ki so nasedli domobranski propagandi, češ da partizani sekajo glave, reže-

Pavla Brdavs

Veselo je bilo nepopisno

Kljub trem majhnim otrokom in kljub temu da je bil mož v koncentracijskem taborišču Dachau, je Pavla Brdavs delovala kot aktivistka na območju Kozarij in Dolgega mostu. Sebe in otroke je vzdrževala tako, da je delala pri Rozmanu, kjer so izdelovali pletenine. Nekaj pred osvoboditvijo pa je niso več pustili v Ljubljano, saj so sumili, da je partizanski somišljenik. Morala je ostati doma in z veliko iznajdljivosti skrbeti za troje lačnih ust. Povezala se je z železničarjem Divjakom, ki je delal v čuvajnici na Dolgem mostu. Doma je imela pletilni stroj, in kar je na njem naredila, je izročila Divjaku, ta pa je poslal blago v partizane.

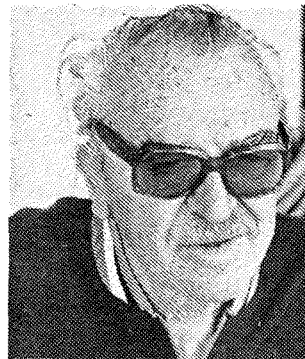
»Čez dan je bilo lahko, strah pa je prišel z večerom. Vsakič, ko sem legla

v posteljo, sem se spraševala, ali ne bo ponoči kdo potrkal na vrata. Vsak večer sem tudi pregledala, če ni na hiši narisana črna roka. Nekaj dni pred osvoboditvijo smo vsi čutili, da bo vsega kmalu konec. Bili smo veseli in srečni, toda tega še nismo smeli pokazati. Osmega maja smo slišali streljanje in vedeli smo, da se bližajo partizani. Takrat sem z otroki živela v hiši tik ob Tržaški cesti. Devetega maja okoli osme ure zjutraj smo že zagledali prve kolone partizanov. Mimo nas so skoraj eno uro korakale kolone borcev. Ob Tržaški se je zbrala velika množica ljudi, ki je vsa vesela pozdravljala osvoboditelje.

Ko so kolone partizanov odšle, sem se spomnila, da smo brez hrane. Moževa mama je živela v Medvodah in pomislila sem, da bi jo obiskala. V meni pa je tlela tudi tiha želja, da bi našla tudi moža. S kolegom sem se odpravila k njej. Dala mi je dve veliki torbi hrane, s katero smo preživeli prvih nekaj dni svobode. Ko se je vrnil mož iz taborišča, se je vključil v delo pri obnovi, sama pa sem se bolj posvetila družini. Seveda sem dobivala še naloge, toda tovariše sem prosila, naj me oprostijo nekaterih, saj sem znova začela delati v Pletenini Rozman. Nalog je bilo vedno manj in nekega dne jih ni bilo več,« pravi Pavla Brdavs.

Miro Anžele

Nosil me je val navdušenja

narodno herojino, ki se je prav iz njihove hiše podala na svojo zadnjo pot v Dolomite. Z njenima dvema bratoma Rudijem in Jakobom pa je v radio-tehniki na Miklošičevi v Ljubljani izdeloval radijske sprejemnike za partizane. Seveda vse v strogi konspiraciji, ponoči ob zatemnjenih oknih. Vse do konca vojne.

»Nenehno smo živeli v nekakšni napetosti. Nismo bili oboroženi in lahko smo vsak trenutek pričakovali, da bomo izdani, ujeti. Potem pa... nekega lepega jutra smo izvedeli: Svoboda! Saj ni bilo verjetno. Kakor da so verige padle z rok in se je odprlo novo življenje. Je to resnica? Zastave so oznanjale, da je resnica, čeprav je bilo tudi nemške uniforme še videti.

Kar taval sem; iz ulice v ulico. Nosil me je val navdušenja. Besed nisem našel. Ob cesti z Dolenjske smo pričakovali partizanske kolone. Rokovanja. Objemi. Solze veselja. Kje je kak znanec? Kdo je prišel in kdo ne? Množica me je vlekla s seboj vse do kolidvora... Pravzaprav je težko povedati, kaj vse si takrat čutil,« je dejal in zdelo se mi je, da je ta svetli spomin vsaj za nekaj trenutkov izbrisal ostrino gub, ki so jih na njegovem obrazu zarezala dolga leta.

Pogovore na straneh 5 in 6 so pripravili: Živa Drole, Bojan Kuntarič, Bojana Žokalj-Jesih in Ladislav Lesar

Kako sem doživel osvoboditev Ljubljane

Naša 8. brigada Frana Levstika je dobila že leta 1943 ob kapitulaciji Italije nalogo, naj zasede vse kraje do žice okupirane Ljubljane. Res smo postavili partizansko osvobodeno ozemlje, v katerega pa so vdirali občasno nemški in domobranci oddelki. Tako je bilo do oktobra 1943 ko so Nemci organizirali večjo ofenzivo. Ponovno smo začeli z akcijami, ko so se umaknile večje sovražnikove enote. V letu 1944 smo večkrat prišli prav do bližine Ljubljane. Naše stalne postojanke so bile na Golem, na Mokre in na bližnjih hribih. Ko smo iz teh postojank opazovali naše glavno mesto, ki je bilo obdano z bodečo žico se spominjam številnih naših programov o tem, kdaj bomo osvobodili mesto.

V spominu imam posebno večerne pogovore, ko smo gledali lesketajoče ljubljanske luči v daljavi. Premišljevali smo, kaj vse se dogaja v mestu? Ali so pod zaščito noči aktivisti v akcijah? Morda mladinci trosijo letake? So ilegalci zapustili skrišališča in opravljajo naloge proti okupatorjem? Gorje, če je domobranci črna roka vdrla v stanovanje naših aktivistov? Še veliko stvari smo premišljevali, ker so do nas prihajale številne novice iz trpečega mesta.

V letih 1944 in 1945 smo stik z Ljubljano nekako izgubili, ker je bila naša brigada v Suhi krajini in na Notranjskem. Jaz sem se od Ljubljane še bolj oddaljil, ker sem bil februarja 1945 poslan v Belo krajino v Metliko na trimesečni intendantski tečaj. Še pred koncem tečaja smo nenadoma dobili povelje, da moramo na pohod. Tedaj si nismo mislili, da je svoboda že res tako blizu in končni cilj našega pohoda Ljubljana. Seveda smo v tednih do konca vojne še marsikaj doživeli. Čeprav je sovražnik vedel, da je z njim konec, se ni hotel vdati, posebno pa so se upirali narodni izdajalci domobranci, ki so vedeli, da jih za njihova dejanja čaka kazen.

Našem tečaju je poveljeval tovariš Senice. Pod njegovim vodstvom smo prišli v Logatec. Tu nismo

imeli boj, ker so se Nemci in domobranci prejšnji dan umaknili proti Ljubljani oziroma Vrhniko, da bi zavarovali Ljubljano. Potem ko so se okupatorji umaknili še bližje Ljubljani smo mi zavzeli položaje na območju Log - Brezovica. Spopadli smo se s sovražnimi patruljami, ki so tipale, kakšne namene imajo naše enote.

Vse to sem doživil tik pred osvoboditvijo prav na pragu Ljubljane. Ko je bilo 8. maja na našem območju razmeroma mirno, smo z do-

čistili smo obleke. Ugotavljali smo, da smo pravzaprav dobro oblečeni, saj smo imeli na sebi predelane angleške uniforme, ki smo jih dobili v Metliki v oficirski šoli.

Ko smo krenili proti Ljubljani, smo hodili hitro, nekoliko nervozno, vendar v vselem pričakovanju, da bi bili čimprej na Viču. Naše vrste so bile strumno vojaško urejene. Takšne so nas ugledali civilisti malo pred Vičem. Nekaj jih je bilo na kolesih. Ti so se obrnili in kakšnih 500 metrov pred na-

za Ljubljance, ki so večinoma odšli ob kapitulaciji Italije. Že priletela mamica je hotel vedeti, kje je njen Boris? Nismo ga poznali, zato je bolj poudarila Boris Makuc, študent, ki je tudi risal. Gotovo je tudi v partizanih risal, kadar ni bil v boju.

Tovariš se je zanimal za svojega sina Pavla. Nismo mu mogli odgovoriti, ker ga nismo poznali. Potem nas je spraševal mož, ki je trdil, da je iz Šiške, če vemo za njeno sestro Kristo Kolman, ki je bila aktivistka, preden je šla v partizane. Vedno več je bilo teh vprašanj, pa za Rada, Marjana, Petra...

Ker o mnogih nismo vedeli ničesar, smo odgovarjali, da bodo svojce našli v partizanski 10. brigadi. Pred očmi pa so nam stopili dogodki z Ilove gore, kjer so esesovci pobili prav mnoge ljubljanske prostovoljce. V nas se je zagrizla misel, kaj če ni kdo od iskanih padel prav tedaj pri napadih za osvoboditev Ljubljane.

Po vseh teh dogodkih ob prihodu v Ljubljano smo začutili utrujenost. Zato smo bili nekako veseli, ko smo dobili povelje, naj gremo naprej na Poljanski nasip, kjer smo dobili prostore za namestitev. Ne vem več natančno, ali je bil tu prej samostan, kajti zagledali smo na oknih nune, ki so nas nezaupno ogledovale. Namestili smo se v pripravljene prostore, intendant in kuharji pa so nam kmalu pripravili prvi topli obrok.

Popoldne po počitku, smo dobili dovoljenje, da si ogledamo mesto. Srečevali smo se z novimi partizanskimi enotami in svojimi tovariši. Ko so nam pripovedovali o bojih za Ljubljano na južnovzhodni strani, smo z grozo vedno bolj spoznavali, da Ljubljane nismo dobili za stonj. Ko smo bili mi na Vrhniko in smo slišali streljanje na vzhodu, nismo vedeli, kaj se dogaja z Gubčev, Levstikovo in Ljubljansko brigado. Sedaj smo morali mi ugotavljati, koliko številnih znancev so požrli zadnji juriši.

Svoboda je resnično draga stvar, zato jo varujmo in spoštujmo.

Stane Jakše

lenjske strani zaslišali strašno streljanje. Računali smo, da naše divizije prodirajo iz smeri Škofljica. Kasneje smo zvedeli, kaj so naše enote doživele na Orlah. Esesovci in domobranci so tik pred svojim umikom pokazali svojo zverinsko naravo.

Prav 8. maja 1945, ko sem bil dežurni na položaju in je bilo z vzhodne strani slišati manj streljanja, je prišel okrog druge ure zjutraj kurir z veselo novico, da je konec vojne. Torej bom le živ prišel k osvoboditvi Ljubljane. Nekaj tovarišev, ki smo si to želeli, leta 1943, ni bilo, nekateri so padli.

Do konca življenja se bom spominjal, kako sem bil srečen, ko sem zvedel za konec svetovne morije. Vsi smo začeli urejati svojo zunanost.

Odsevi NOB v umetnosti

Umetnost s tematiko iz narodnoosvobodilnega boja, ki je nastajala med letom osvoboditve in letom 1985 je v izoboru in na dokumentarčni, pregledni način predstavljena te dni v treh razstaviščih. V Likovnem razstavišču Rihard Jakopič so na ogled fotografije je najbolj uspešnih spomenikov NOB in zanimivih osnoutkov zanje, v Mestni galeriji je predstavljeno slikarstvo, v Galeriji revolucije pa risba in grafika. Ob razstavi v treh razstaviščih sicer ni izšel katalog, vendar pa bo dokumentacija, ki so jo strokovnjaki zbrali, (upajmo) služila za poglobljeno monografijo o tej tematiki in o ikonografiji NOB.

Dela v vseh treh razstaviščih so več kot zanimivo pričevanje o odzivu sodobnih umetnikov na doživljanje v revoluciji pa tudi pomeni, ki ga ima v današnjem trenutku. Po drugi strani pa lahko tudi umetnost z nekoliko zoženo tematiko spremljamo razvoj slovenske likovne ustvarjalnosti od obdobja realizmov tik po vojni do umetniških praks, ki označujejo sedemdeseta in osemdeseta leta. V začetku je v slikarstvu, kiparstvu in grafiki še precej faktografije, zlasti mlajši avtorji so slikali na izrazito dokumentarčni način - v spomeniškem kiparstvu pa so

takrat prevladovala patetične in heroične teme. Hkrati pa so nekateri starejši mojstri (Jakac, Klemenčič in posebej France Mihelič) nadaljevali svojo predvojno umetniško usmeritev, s tem pa so uveljavljali tudi nove poglede na umetnost. Mihelič je že zelo zgodaj vzdihnil v svoje partizanske motive grozljive, fantastične dimenzije, Jakac pa je z ekspresivno potezo nakazoval notranje dogajanje, in ne zunanega videza kolon, partizanskih taborov in pomembnih osebnosti.

V slovenski grafiki, ki je neposredni dedič partizanske grafike, so se stvari premikale hitreje - saj je šlo za izrazito osebne zapise, ki so mnogokrat ostajali v ateljejih, predvsem pa niso imeli naročnikov in mentorjev. Tudi slikarstvo na temo NOB se je začelo spreminjati že v začetku petdesetih let. Med mlajšimi ustvarjalci velja posebej omeniti Iveta Šubica, ki je v svojih slikah in grafikah opisoval na lirčno trpečen način tiho trpljenje in hrepenenje izmučenih borcev. Njegove kolone so postale sinonim za tisti del partizanskega bojevanja, o katerem le malo beremo. Vladimir Lakič, ki je preživel grozote nemških taborišč, pa je v svojih slikah združil nežno, lirič-

no uglaseno obliko s pošastnim dogajanjem - tako mu je uspelo, da je ozačje v taborišču smrti dvignil na raven sporočila, ki se ne veže na konkretna dogajanja, ampak velja za vse čase. Zanimivo je, da je v taboriščno problematiko posegel tudi naš rojak Zoran Mušič s serijo slik, risb in grafik na temo Nismo poslednji, ki je posvečena žrtvam nasilja v Dachau. Zanimivo in inovativno je slikarstvo Ivana Seljaka Čopića in na presenetljivo svež način tudi predstavnikov starejšega rodu - vzemimo le Gojmirja A. Kosa, Staneta Kregarja in drugih ali pa v kiparstvu Karla Putriha, Zdenka Kalina, Borisa Kalina, Franciške Smerduje in drugih. Najbolj poudarjen pa je v tem kontekstu delež srednje generacije - vzemimo le vrsto spomenikov, ki jih je oblikoval Stojan Batič, atraktivno in kvalitetno plastiko Draga Tršarja pa Janeza Boljke in predvsem Jakoba Savinška, ki je eden prvih, ki so v spomeniški plastiki nakazali drzejša pota. Skupaj z Batičevim spomenikom v Logatcu in Tršarjevim spomenikom v Kamniku pomenijo začetek novega načina obvladovanja spomeniških nalog.

Med skoraj sedemdesetimi imeni, ki zajemajo vse genera-

cije od Božidarja Jakca do najmlajših Negovana Nemca, Jožeta Vrščaja in še koga in več kot dvesto umetniških deli v treh galerijah pa najdemo skoraj ravno toliko osebnih videnj, ki so dosti dragocenejša, kot si mislimo. Alenka Gerlovič, Cita Potokar, Milan Rijavec, Vladimir Makuc in še precej drugih so začeli oblikovati svoj specifični obraz prav v okvirih te tematike. V njej niso iskali zunanega blišča, ampak tisto notranjo moč pa tudi novo obliko. Če bi hoteli biti natančnejši, pa bi ugotovili, da se odsevi tematike NOB zrcalijo tudi v mnogih delih, ki so posvečena drugim temam. Vzemo le slikarstvo Marija Preglja, Miheličevo grafiko in slike, Vidičeva iskanja med magičnim realizmom in naivo, Tihčeve monumentalne in tudi intimne stvaritve, kmečke motive Toneta Kralja in poetične interpretacije slovenske krajine v delih Franceta Slane.

Umetniki so nam v štirih desetletjih ustvarili zavidanja vredno galerijo slik, grafik, risb, kipov in tudi arhitekturnih stvaritev, na katero bi morali biti ponosni.

Po pričujočih razstavah pa bi vendar kazalo, tako kot smo dejali na začetku, postaviti imaginarno galerijo likovne umetnosti na temo NOB v kvalitetni knjižni izdaji.

Ivan Sedej

Partizanska Ljubljana

Partizanska Ljubljana, prvo mesto – heroj v Jugoslaviji, srce Osvobodilne fronte in narodno-osvobodilnega boja je vse te nazive, brez kakršnegakoli poveljevanja, zaslužila s svojo enotnostjo, pogumom, neuklonljivostjo, skoraj legendarno solidarnostjo in z gorečo željo po svobodi, je bilo s poudarkom rečeno ob osvoboditvi in zmagi nad fašizmom, maja 1945.

Naj naštejemo le nekaj spominov na ta čas, zlasti na dogajanja, ki so dajala moč, oporo in spodbude narodno-osvobodilnemu gibanju in partizanskemu bojevanju v celotni Sloveniji.

V Ljubljani je postala OF zares množična organizacija. Že v prvem letu jo je predstavljalo in razvijalo prek 400 odborov, v kvartih, ulicah, celo v hišah, v tovarnah in ustanovah, med mladino.

Celo prvo leto okupacije so ljubljanski prebivalci dajali varno zatočišče in ustvarjali ugodne pogoje za delovanje osrednjega vodstva NOB v samem mestu in za njegove zveze z organizacijami v vseh slovenskih pokrajinah.

Takšna je vzdržala vse do konca številne udarce in izgube: blokade, racije, izgubo okrog 6000 zavednih ljudi, ki so bili odpeljani v internacijo, streljanje talcev, zasliševanja in obsodbe zaprtih aktivistov OF, ki so bili do kapitulacije Italije obsojeni na 8737 procesih proti 13186 obsojencem s 83 smrtnimi obsodbami, streljanje okrog 150 talcev in še in še.

Na območju ljubljanskega okrožja je KP osnovala prve partizanske enote v Sloveniji, v katere so se postopoma vključevali številni prostovoljci, zlasti mladi; nekaj tisoč se jih je še vključilo ob zlomu italijanskega fašizma in kapitulacije. Organizirane so bile skupne akcije, tudi oborožene, ob sodelovanju s pripadniki narodne zaščite v mestu. V organizacijski mreži OF je bilo nastale vrzeli potrebno nenehno nadomeščati z novimi kadri.

Borbene grupe, kasneje pa narodne zaščite in organizacija VOS OF so tudi v središču mesta izvajale sabotaže, zaplembe orožja in oborožene akcije proti okupatorjem in njihovim sodelavcem, domačim izdajalcem.

Previharimo viharje

Položaj, ki so ga izsilile ljudske množice v Ljubljani že v prvem letu osvobodilne vojne-imenujemo ga »država v državi« – daje narodnoosvobodilnemu boju Ljubljane naravo prave ljudske vstaje. Ljudje izpolnjujejo v veliki večini ukrepe in odloke vodstva OF, plačujejo več narodnega davka Osvobodilni fronti kot okupatorju, na poziv OF stoodstotno zapustijo ulice in lokale, da plebiscitarno pokažejo okupatorju moč svoje organizacije – OF in njihovo enotnost. V Ljubljani delujejo ilegalne tiskarne in ciklostilne tehnike s krepko kolportažno mrežo, zanesljive zveze z zaporji, na policiji in v okupatorskih upravnih ustanovah, močna organizacija na železnici, pošti, v bolnišnici in drugih zdravstvenih ustanovah. Bistveno pa je to, da večina prebivalstva željno pričakuje, dobesečno zahteva redna obvestila in navodila vodstva OF in se po svojih močeh in sposobnostih ravna po njih.

Kulturni delavci, privrženci OF sledijo odločitvi o kulturnem molku, ustvarjajo podtalno in nekatere njihove stvaritve, zlasti pesmi in grafike so objavljene v ilegalnih časopisih OF. Izide pesniška zbirka Mateja Bora Previharimo viharje, natisnjena v ilegalni tiskarni v Ljubljani. S sodelovanjem kulturnikov in študentov elektrotehnike se nekaj mesecev s spodbudno besedo oglašajo radijska postaja OF – Kričač, ki jo okupator z vsemi svojimi tehničnimi sredstvi in celo odklapljanjem električnega toka ne more izslediti, saj so oddaje potekale v prek 20 prostorih v različnih delih mesta. Okupator se je zavraževal z zaplombiranjem vseh radijskih sprejemnikov in prepovedal poslušanje radia.

Obroč bodeče žice

Ko so v svoji nemoči okupatorji zgradili okoli mesta utrjen obroč bodeče žice in bunkerjev, da bi, kot so sami rekli »miš ne mogla skozi«,

ustanove pa za zbiranje zdravil in sanitetnih pripomočkov.

Znane so množične tako imenovane ženske demonstracije proti nasilju v zaporih, taboriščih v letih 1943, ki se jih je udeleževala od nekaj sto do večtisočglava množica. Ženske so zahtevale od okupatorjev, da sprejme njihove zahteve, ki so jih podprle s številnimi podpisi, četrdo so občutile pri tem surove udarce puškinih kopit in curke vodnih brizgaln.

Bilo je tudi več množičnih komemoracij v spomin na žrtve okupatorskega nasilja. Skupno je bil, kakor govorijo podatki, 22 takšnih množičnih demonstrativnih in manifestativnih nastopov.

Ljubljana je kljubovala

Ljubljana je kljubovala ob vseh hudih preizkušnjah, upadanju moči, izgubi najboljših kadrov in vedno znova oživela, obnavljala vrste

Urhu, v Kozlarjevi gošči, v Koseških gmajnah, okoliških gozdovih, naplavljeni pa sta trupa tudi Sava in Ljubljana. Ti zločini so še posebej zgočena izkušnja našega boja za svobodo, ki neizpodbitno dokazuje, da vodi vsakršno sodelovanje z okupatorjem v narodno izdajstvo in zločin, saj okupatorji hočejo zmagovati tudi na ta način, da se podjarmljeni uničujejo med seboj.

Spomin na zlate ljudi

Pri svojem ilegalnem delu v Ljubljani sem se srečala s toliko zlatimi ljudmi in doživela nepozabne medsebojne odnose, neizmerno težko smo doživljali tudi izgubo številnih tovarišev in tovarišic, zlasti še, ko smo zvedeli, s koliko poguma in bolečine so se končala njihova življenja.

Malči Beličevo so pri zasliševanju ubili že v italijanskih zaporih. Kolikor se spominjam je bila prva žrtev policijskega nasilja v Ljubljani ubita v času, ko so ljubljani vsak dan z večjo grozo ugotavljali, kaj vse se dogaja z njihovimi svojci, prijatelji, tovariši in ko si je vsak nujno moral zastaviti vprašanje, kako se bo tam sam obnašal, če se bo znašel v sovražnih rokah. Malči Beličevo je množica več kot tisoč ljudi pospremila do groba na viškem pokopališču, da bi izkazala poslednje spoštovanje pogumni aktivistki, ki je obvarovala z molkom številne svoje sodelavce.

Ko pa je po nemški zasedbi Ljubljane gestapo prepustil razkrivanje organizacije OF in komunistične partije slovenski, to je domobranci politični policiji, so bila takšna grozljiva zališevanja, ki so ubijala, vse pogostejša. Teh žrtev in njihovih zglednih človeških likov se vse premalo spominjamo.

Decembra 1943 so na cesti zjeli **Marijo-Zoro Ragančin**, ki je bila od pomladi kurirka poverjeništvu CK KPS in IO OF za Ljubljano. Skoraj tričetrleta je vsak dan zbirala na različnih javkah pomembna pisma in zavojčke, različna sporočila organizacij, gradivo za izdajanje ilegalne literature, pošto, ki je prihajala od osrednjega vodstva OF iz osvobojenega ozemlja. Vse to je potem raznašala na dogovorjena mesta ali osebno posameznim članom ljubljanskega vodstva OF. Že od 1941. leta je kot gostinska delavka sodelovala v OF v naši znani postojanki gostilni Novak na Viču, kjer je sodelovala vsa družina. Kasneje pozimi 1943., ko se je nahajalo in delovalo osrednje vodstvo OF v Dolomitih, je delala tam. Po znani sovražni ofenzivi na Dolomite je bila poslana v Ljubljano. Tudi kot kurirka je z izjemno vnemo, požrtvovalnostjo in odgovornostjo opravljala svoje delo. Ko so jo domobranci zgrabili, je bežala in sproti odmetavala, kar je nosila s seboj in v zadnjem hipu še v hiši našega aktivista predala najbolj za-

upni del svoje pošte s svojim poslednjim sporočilom.

Večkrat bi se morali spominjati svetle osebnosti naše **Darje-Marije Vajšel**, tekstilne delavke, ki je bila že od začetka narodnoosvobodilnega boja organizatorica OF na terenu ter narodne zaščite in delavske enotnosti v tovarni. Ob množičnih demonstracijah prvega avgusta 1943 je bila aretirana, decembra pa se je vrnila iz zaporov v Italiji v Ljubljano. Kot ilegalka je kmalu postala sekretarka okrožnega odbora Delavske enotnosti, kasneje pa je bila vključena tudi v vodstvo OF. Obnavljala je borbene grupe in jih pripravljala za različne akcije. Ko je septembra 1944 odhajala s sestanka ljubljanskega okrožnega vodstva, so jo zadržali na ulici, pri begu pa so jo ustrelili v noge. Strahotno so jo mučili in nazadnje ubili.

Podobna usoda je doletela **Vido Janežič**, mlado profesorico, ki je bila izmenično članica več rajonskih odborov OF. Privlekli so jo iz nekakega taborišča pri Salzburgu, ko so zvedeli, da je opravljala v Ljubljani pomembne naloge, toda tudi od nje niso mogli ničesar zvedeti, tako da je oktobra 1944, ne vemo natančno kako, podlegla.

Jaka Polutnik-Miklavž je bil tiskar in je bil zaposlen v eni ljubljanskih tiskarn. Že spomlad 1942 je odšel v partizane.

Bil je ujet in poslan v italijansko taborišče, po zlomu Italije pa se je vrnil v Ljubljano. Tedaj je bil tako šibek zaradi zdravja, da ni mogel v partizane. Postal je ljubljanski ilegalec in je delal v več ilegalnih ciklostilnih tehnikah. Ko so septembra 1944 odkrili takšno tehniko v poštnih delavnicah za Bežigradom, so domobranci na cesti zasledili in aretirali tudi njega. Zasliševalci so hoteli marsikaj izvedeti, kar pa jim ni uspelo. Teden dni po aretaciji so 21. septembra v Slovenju objavili njegovo fotografijo, češ da so našli pri Fužinah truplo utopljenca, ki naj bi bilo že dalj časa v vodi, brez dokumentov, a lastno fotografijo. Kdor bi kaj vedel ali ga poznal, naj javi to šefu kriminalnega oddelka na Upravi policije. Ukana se ni posrečila. Tisti, ki so ga poznali, niso nasedli. Saj je Miklavž živel še v začetku oktobra, ker ga je v zaporu, zelo izmučenega, srečala ena njegovih nekdanjih sodelavk, ki so jo tudi aretirali. Verjetno je konec oktobra vsem hudim poškodbam podlegel in neke med drugimi žrtvami izginil. Tudi njegovo junaštvo se je kazalo v njegovem molku.

Zločini črne roke

Med nemško okupacijo, posebno v letu 1944, je med ljubljani in okoličani vzbujala grozo posebna ubijalska organizacija črna roka, ki si je prizadevala uničiti čimveč svobodoljubnih in domovini zvestih ljudi, češ da je treba uničiti komunizem. Ubijali so »v imenu božjem«, nekateri v znamenju posebnih »križcev«, ki jih je ljubljanski škof prinesel iz Rima od papeža. Z njimi naj bi ubitim žrtvam pomagali priti v raj in doseči večno zveličanje. Ta črna ro-

ka je marca 1944 med mnogimi drugimi neznano kje ubila tudi univerzitetnega profesorja **dr. Franca Šturma**, ki je že od ustanovitve naprej zastopal kulturne delavce v vrhovnem plenumu OF. Dva kmečka fant sta ga odepljala od doma s pretvezo, da mora na zaupen razgovor z aktivisti OF.

Tudi **Polonco Čuda** tekstilno delavko, organizatorico OF v tovarni in na terenu so črnorokci odpeljali, jo na zverinski način ubili in vrgli v Savo.

Še bi morali naštevati dolgo vrsto imen, ki so bili ubiti v boju za svobodo v sami Ljubljani ali so jih uničili v taboriščih, streljani kot talci ali na pragu svobode 4. maja 1945 iznakaženi in umorjeni, 27 aktivistov in borcev iz Ljubljane v bližini Turjaka. Ni znano natančno število padlih partizanov, ki izhajajo iz Ljubljane, niti vseh, ki so umrli v taboriščih. Gotovo jih je od 2000 do 3000.

Vsem tem se pridružujejo imena že izkušenih aktivistov OF – komunistov ali skojevcev, ki so odhajali v vseh 4 letih iz Ljubljane širit osvobodilno misel in spodbujati oboroženo akcijo v vse slovenske pokrajine in so dali svoja mlada življenja tudi za njihovo svobodo, mnogi od njih za svobodo Primorske in Koroške.

Preizkušene človeške vrline

Zaradi vsega, komaj bežno nakazanega in vsega kar bo še kdaj v prihodnosti izpričano in preverjeno, kar ni bilo zaradi težkih ilegalnih razmer mogoče zapisati v nobenih dokumentih, zaradi vsega je bila Ljubljana srce upora in boja slovenskega naroda. Skušala sem poudariti le nekatere najbistvenejše zasluge in le z nekaterimi primeri prikazati, kako dragocene ljudi in kako hudo trpljenje je terjati tudi v Ljubljani boj za ohranitev slovenskega naroda, za osvoboditev človeka, za zmago nad najhujšim zlom človeštva – fašizmom in za revolucionarne družbene spremembe.

Ob tem bi še želela poudariti, da je treba tudi v zgodovini narodnoosvobodilnega boja in revolucije Ljubljane odkrivati vrednote, ki jih je neizprosno bog potrdil, pa veljajo tudi za naš današnji in prihodnji čas: množičnost v uresničevanju ideje, enotnost akcije, solidarnost in humanost v odnosih med ljudmi, težnja po poglobljenu bratstvu in enotnosti med narodi in narodnostmi v skupnosti Jugoslavije in izkušnja, ki jo je treba še posebno poudariti, kako kratka je pot od še tako »nedolžnega« in preračunljivega sodelovanja s sovražnikom do narodnega izdajstva in zločina nad lastnim narodom. Nenaadnje so bile preizkušene tudi tiste človeške vrline, s katerimi bi se morali danes in jutri pogumno spopadati z vsakršnimi težavami in ovirami, spreminjati poplavo besed v dejanja in brez razočaranj in omahovanja iskati nove boljše rešitve.

Tisti čas namreč, o katerem je preroško govoril tovariš Tito sredi najhujše vojne vihrje, da »bo po zmagi še veliko težje«, tudi za nas, danes in jutri, še traja.

Mira Svetina

se je začela 1170 dni dolga, nepretrgana akcija OF – »prebijanje blokade«. Z vsemi njenimi organizacijami in službami je OF uspelo, da je ostala vse do konca povezana in svojim osrednjim vodstvom. V teh 1170 dneh so sodelovali na razne načine tisoči, od šolarjev do staršev, od kmetic z ročnimi vozički do avtoprevoznikov, reševalcev, poštnih vozil, predvsem pa s pomočjo železniškega prometa in delavcev, ki so hodili prek žice na delo in skupin narodne zaščite, ki so organizirale prehode pod žico itd.

Zbiranje denarja, partizanske opreme, živil, zdravil in sanitetnih potrebščin, tehničnih pripomočkov, papirja je preseglo vsa pričakovanja in so bile količine skoraj neizmerno velike. Materialni pomoči partizanskim enotam so služile v mestu razen tovarn predvsem železnica s svojimi prevozi (znane so vagonke pošiljke!), trgovine, gostilne, obrtniške delavnice vseh vrst za javke, skladišča, izdelovanja opreme, bolnišnice in druge zdravstvene

svojih bojnikov in našla nove načine izražanja prezira okupatorjev in njegovih domačih hlapcev in neugasljive želje po svobodi.

Sodejavnost OF v Ljubljani pa je od začetka do konca prevečala neizmerna humanost večine prebivalstva, ki se je izražala v globoko zasidrani skrbi za sočloveka, v pomoči družinam partizanov in zapornikov, ki so ostale brez sredstev za preživljanje.

Posebno v drugi polovici narodnoosvobodilne vojne, ko je bilo več tisoč ljubljancev v partizanih in prav tako novi tisoči v zaporih in taboriščih, so bremena narodnoosvobodilnega boja in tudi odgovornosti za izvedbo nalog prevzemale v glavnem ženske in doraščajoča mladina. Sovražniki, zlasti v tem času ženskam nikakor ni prizanašal in nekatere zaprte aktivistke OF in komunistke so pri zaslišanju izmučili do smrti. Prav tako je »črna roka« ubijala cele družine, največ žene in hčere, saj moških že skoraj ni bilo.

Številni sledovi tega zločina počenja so na sv.

★ Slovenški POROČEVALEC

INFORMACIJSKI VESTNIK OSVOBODILNE FRONTE — LJUBLJANSKA IZDAJA

Cena L 2—

Ljubljana, na dan osvoboditve

Štev. 1

Ljubljana

očiščena fašistov in nacistov, ozdravljena žalostnih tvorov narodnih izkoreninjenecv, prerrojena po prelitu krvi njenih najzvestejših sinov, prekvašena z duhom novega časa

pozdravlja

zmagovito Rdečo Armijo, nositeljico svobode, bratstva ter enakosti, dolgo pričakovano nado vseh ponižanih in razžaljenih

pozdravlja

v trpečih dneh, prerrojeno, v boju prekaljeno in preizkušeno, v veri v vstajenje narodov utrjeno Jugoslovansko Armijo

pozdravlja

svoje sinove — slovenske partizane in patizanke, najzvestejše čuvarje slovenske zemlje, najzvestejše kovarje slovenske svobode, našemu srcu najbližje tvorce nove dobe

pozdravlja

zastopnike Armad zavezniških držav, zaščitnike zaslužjenih in trpečih narodov.

Živela Jugoslovanska Armija — Živel maršal TITO

Živela Rdeča Armija — Živel maršal Stalin

Živela Zavezniška Vojska — Živel Truman —

Živel Churchill in Slava Rooseveltu

Naša skupna volja bodi:

Hočemo!

Pozdravljena jugoslovanska vojska na osvobodjeni slovenski zemlji! Pridi z oljkovo mladiko miru, ki naj vzcvete v novi dobi za novo delo v poštenosti in pravičnosti, v trudu in znoju, v spoštovanju resnične svobode, ki je v tem, da radi služimo pravičnim zakonom v prid naši skupnosti. V to skupno sožitje naj nas ne družijo nobeno nasilje — vse naj bo sad nezlagane, nesebične ljubezni.

Ne slepimo ne sebe ne drugih z zlato dobo, ki nam jo obetajo! Zlato te dobe je še silno globoko zakopano in bo treba kvaviti žuljev, da ga izgrebemo. Toda naša skupna volja bodi:

Hočemo!

Fr. S. Finžgar

Bodimo domovine vredni

Velika in svobodna Slovenija, naš najstarejši narodni spomin iz davnih dni — Zedinjena Slovenija, prva politična listina iz časov narodnega prebujenja — Slovenija, že od nekdaj oprta na bratovsko vzajemnost Slovanstva, stopa iz groze in krvi v življenje. Pozdravljena!

Saj vemo: narodi in države se porajajo in prerajajo v trpljenju. Hudi časi sejejo zmedo in strah, ločijo ljudi v hlapce in svobodne, terjajo upornikov in mučencev — a tudi očiščujejo in osvobajajo. Vsega bridkega smo izkusili že

mero, zato se otresimo senc in strasti, stopimo dostojno na prag v svobodo, ki naj bo luč, sreča, ki naj dviga, druži in ustvarja najlepša dela. Najlepše delo je dober in plemenit človek, sam Bog ga je takega ustvaril.

Svoboda, Pravica, Dobrota so ne- ločljive — vse ena sama. Tako bodi v novi Sloveniji, tako so hoteli

naši največji duhovi Prešeren in Levstik, Jan. Ev. Krek in Iv. Cankar, za tako Slovenijo so klesali kamen in prinašali svoj trud tudi vsi mali narodni delavci. Za tako domovino so umirali junaki in mučenci teh dni. Te domovine bodimo vredni vsi — mrtvim v večno zahvalo, živim v novo življenje!

France Koblar

Zahvaljeni, rešitelji, in iz veselih src pozdravljeni

Ura JE prišla!

Ura, ki so jo s koprnenjem pričakovali milijoni!

Padli so okovi z rok, da se morejo v svobodi skleniti k zahvalni molitvi!

Apokaliptična zver se je kakor volkodlak zagrizla v zemljo in izginila!

Strašna pest Pravice ji je zlomila tilnik za bogokletni napuh in gezaslišano krvoločnost, s kakršno so njeni kremplji dolga leta trgali izmučeno telo Evrope!

Meč v roki Pravice ste bili tudi vi, „tolovaji“ naši in naši rešitelji! Zahvaljeni, rešitelji in iz veselih src pozdravljeni!

Ob strani velikih TREH ste vi, sinovi malega naroda, otrebili naše drevo tujega mrčesa! Ste ga v brezprimernem samožrtvovanju zalivali s srčno svojo krvjo, da se bo moglo iznova razrasti in raztegniti veje do širših obzorij!

Po svobodnih tleh grmi danes korak vaših železnih vrst, nad vami

pa plavajo duše vaših tovarišev, ki so se z orožjem v roki darovali na oltarju domovine!

In z njimi duše drugih tisočev, tihih mučencev, ki so na notranji fronti omahnili v grob pod krogami nečloveških okupatorjev in njihovih bednih priganjatev! Ki trohne njih kosti pod peklom nemških in laških taborišč, kamor je šla z njimi živa vera v vstajenje!

Samim se vrata v svobodo niso odprla, bili pa so zanesljivi poroki, da bo narod vstal, v trpljenju prekaljen in očiščen!

V tem je velika žrtev posameznikov za skupnost!

Hvaležnost in večna slava njihov spominu!

In zdaj, ko si bomo mogli po za- slugi vas živih in njihov mrtvih v miru urejevati dom ter celiti rane, ki mu jih je zadal čas vojnih gro- zot, naj vlada še dalje Pravica, le da ne z brezobzirno zavezanimi očmi, pač pa z občutljivo tehtnico v roki!

A. Sovrč

Naš vodja — maršal TITO

Osvoboditeljem v pozdrav

Slizali smo, da na iskrem belcu jaha, da konja in jezdecu jadrna nese perot, in kadar nasprotnik se najbolj z zmagami baha, zahteva skoz vrste njegove svobodno pot.

Deželo svojč si Nemci in Talijani, razudijo zemljo kakor pobitega vola; on stoji na Možakliji, in z njim njegovi zbrani, ne boji se puške ne prokletega v Bégunjah kola.

Goré odpro mu svoje zelene hrame, on brani pred tujcem njih hój šumečo rast, zaseka prehode, preplavi premogove jame, za razbojnika krščen čuva narodu las.

O brezupno dolgo deževje v jesenski žalostni čas! In v mesečini po snegu begotni sledovi! Lisičji lajež in škripajoči mraz, da pod srhko, osreženo dlako treso se volkovit!

O naši sinovi in bratje in očetje! „Kaj boš, ti razčapani ušivec z životom pretrganim, bost“ kanalj kriči. On izpelje jih v mladostje, njegova vera vsem zoprnostim je kos.

Zavzame otoke, primorje, Trst in Gorico, čvrstó mejnike stare v tla zagozdi, v Ljubljano prinese na zlati vagi pravico, zasópel še, nespočit na sever odhiti.

Razložene brate v eni meji sirne, svobodo zavrženo vnovič ustoliči, pred nami preprogo bodočnosti razgrne: planine sijó, razgibani v soncu rajajo griči;

med rádostno delo ubrano se petje oglašá, iz podrtin domoví rasto med gostimi vrtil, plavži bučé, živine šare se paša, pšenica kozolce šibi, kot mački so grozdi na trti. —

Glavé so dvignjene, jasno sleherno lice, s krvniki ogabnimi boj izbojevan, na stečaj zatohle odpirajo se temnice, vesel sprevod se snuje v jutrišnji dan. —

Zdaj pa prelji se mi, pesem, v rahel, prerahel dih, čez gomile zaplavaj, da komaj zgane se travica pomladanja, in s tiho solzó oróši spomin vseh njih, ki duša pod tiho jim rušo o svobodi sanja.

Oton Zupančič

Prvo številko Slovenskega poročevalca, ki je Ljubljancanom oznanila dan osvoboditve, so avtorji napisali, uredniki pripravili in tiskarji natisnili v zadnjih, nemirnih in še vedno nevarnih urah okupacije, v pogojih ilegale, ki je terjala možati pogum, a obenem rasla iz neizmerne zanosu.

Godba 7. korpusa NOV in POS

Pozdrav osvobojeni Ljubljani

Na filmskih posnetkih iz majskih dni leta 1945 v Ljubljani je tudi godba, ki koraka po našem glavnem mestu. Čeprav nekateri trdijo, da je to godba Glavnega štaba NOV in POS, gre v resnici za godbo 7. korpusa NOV in POS. Ker so bili skoraj vsi godbeniki tega ansambla iz Zagorja ob Savi in Hrastnika, smo obiskali v revirjih nekatere še živeče udeležence teh parad po ljubljanskih ulicah. Z njimi smo se pogovorili o nastanku in delu godbe 7. korpusa, ki ji zgodovina hote ali nehoote dela krivico.

»Bil sem borec v minerskem vođu Kamniško-zasavskega odreda,« se spominja Ivan Krautberger iz Zagorja. »Junija 1944. leta sem se v Spilatu pri Senožetih srečal s poročnikom Frančkom in Jožetom Brunom, ki je bil kapelnik hrastniške rudarske godbe. Dala sta mi nalogo, naj mobiliziram godbo v Zagorju, Brun pa je z isto nalogo odšel v Hrastnik.

Kurir Franc Ramšak je obvestil mojo zvezo Štefana Regancina, naj pride na sestanek, na katerem sva tudi naredila načrt za mobilizacijo. Regancin je o mobilizaci-

nemška policijska patrulja. V dobre pol ure smo odnesli instrumente in arhiv in odšli v Čeče in od tam v Rečico, kjer je bil zbirni tabor. Naslednji dan, 12. junija, pa je odšla kolona štiristotih ljudi, med katerimi smo bili tudi hrastniški godbeniki, čez Mrzlico na Sveto planino. Razumljivo je, da smo hodili samo ponoči, podnevi pa smo počivali. Štirinajstega julija pa smo se v vasi Konj združili z Zagorjani.«

Pohodi in koncerti

Do reke Save so godbenike spremljali borci Kamni-

kov, nekaj Ljubljancev in dva Trboveljčana.

Druga skupina pa je postala godba 7. korpusa NOV in POS. V njej so bili Hrastničani, Zagorjani, Trboveljčani, Primorec in nekdanji italijanski vojak Pine. Kapelnik te godbe je postal Jože Brun.

Kaj kmalu so ugotovili, da jim primanjkuje godbenikov. Zato so začeli iskati po enotah borce, ki so pred vojno igrali v godbah. Tako sta v godbo 7. korpusa prišla tudi Hrastničana Avgust Bratuša in Ivan Skaza.

S straže med godbenike

»Bil sem borec prve slovenske artilerijske brigade,« je pripovedoval Avgust Bratuša. »Bil sem ravno na straži, ko je prišel kurir in mi povedal, da se moram nemudoma zglasiti v štabu brigade. Tam so mi vzeli orožje. Spraševal sem se, kaj sem naredil tako hudega, da so mi vzeli puško. Kmalu se je stvar razjasnila in s pismom brigade štaba sem se moral zglasiti v štabu korpusa, ki je bil v Starem trgu pri Ložu. Od tam sem odšel v Podgoro v Loški dolini, kjer je imela svojo bazo godba. Tja sem prišel 25. avgusta 1944. Prva stvar, ki sem jo naredil v bazi, je bilo temeljito kopanje in pranje obleke, saj sem bil zelo umazan in ušiv.«

Jože Skaza je bil v Šlandrovi brigadi. Ravno so odhajali na neko akcijo proti Kamniku. Od zadnjega dela kolone je prišel ukaz, naj se Jože zgasi v štabu brigade. Tudi on se je spraševal, zakaj. Kmalu so ga polskali in ga odpeljali v štab, kjer je počakal kurirja. Po skrivnih poteh je Jože Skaza nekaj dni potoval do Otovca, kjer ga je komisija preizkusila, kako zna igrati trobento.

Terenska godba

Godba 7. korpusa je bila prava terenska godba. Čeprav je bila njena baza Podgora v Loški dolini, so godbeniki igrali v vseh brigadah, bolnišnicah in krajih, kjer so se zadrževale korpusne enote. Igrali so na paradah, pogrebih in mitingih.

Kot pravi Avgust Bratuša, pa godbenike boli, ker jih nihče ne omenja pri nastopih frontnega gledališča, s katerim so imeli veliko skupnih predstav. Prav tako nihče ne omenja kapelnika Jožeta Bruna. Ta je napisal veliko koračnic, ki jih še danes igrajo godbe po vsej naši domovini. Od ustanovitve pa do odhoda proti Ljubljani je godba nekajkrat prekrizirala po dolgem in počez Belo krajino, Notranjsko, Suho krajino in del Gorskega kotarja na Hrvaškem.

Kljub temu da partizanski godbeniki niso imeli orožja, je bil njihov delovni dan zelo naporen. Kadar niso nastopali, so imeli dvakrat na dan vaje. Vadila je vsa godba ali pa po sekcijah. Poleg tega so imeli tudi redno politične ure. V prostem času, ki pa ga je bilo malo, so pomagali kmetom pri pripravi kurjave za zimo, kovačem in drugim. Tako so si prislužili še kakšen priboljšek.

Dobili so orožje

Čeprav bi pričakovali, da so godbeniki nastopali samo v krajih, kjer ni bilo nevarnosti sovražnikovega napada, so nekajkrat doživeli tudi to.

Tako so imeli enega od nastopov v Novi vasi na Blokah. Franc Zdovec meni, da so ga pripravili v počastitev akcije na Štampetovem mostu. Že naslednji dan pa so se morali hitro umakniti na Hrvaško, v Čabar, saj so Nemci neusmiljeno pritiskali na partizanske enote. V Čabru so imeli tudi slavnostni koncert. Nato so šli v Gerovo in tam ostali ves teden. Nekajkrat so bili tudi tarča napadov sovražnikovega letalstva in topniškega obstreljevanja.

Pri Jami blizu Žužemberka so jih napadli domobranci, napad so doživeli tudi pri Riglu nad Poljano. Oktobra 1944 so jih v Loški dolini napadli domobranci in pri tem zaplenili del arhiva in dva instrumenta. Nato so se hvalili, da so uničili partizansko godbo. Štab 7. korpusa je po vseh teh napadih sklenil, da morajo tudi partizanski godbeniki dobiti orožje, s katerim se bodo branili ob morebitnem napadu. Tako so 11. novembra 1944 dobili puške.

To so bile odlične angleške puške, ki so imele v nabojniku prostor za deset nabojev. Hkrati pa so dobili tudi nove angleške uniforme. Vendar pa godbeniki niso bili veseli orožja. Pomenilo jim je samo

Nekdanji partizanski godbeniki se še srečajo in obujajo spomine. Od leve proti desni stojijo: Ivan Krautberger, Alojz Perc-član godbe Glavnega štaba NOV in POS, Franc Zdovec, Avgust Bratuša in Ivan Skaza.

dodaten tovor, saj so ga morali imeti vedno pri sebi. Tako so odhajali na koncerte z instrumenti v rokah in puškami na hrbtu, pa še strelivo so imeli za pasom. Toda tudi bolj varne so se počutili, saj so lahko sami poskrbeli za svojo varnost.

Osvoboditev se bliža

Zima se je počasi prevesila v pomlad, s tem pa so se pomnožili tudi koncerti. Kot vsi partizani so tudi godbeniki slutili, da bo kmalu vsega konec. Marca 1945 so imeli v Črnomlju velik skupni koncert z godbo Glavnega štaba NOV in POS, s katerim so proslavili obletnico ustanovitve SNOS. Velik dogodek za Belo krajino je bil tudi prihod Pete prekomorske brigade. Godba 7. korpusa jo je sprejela pri Tanči gori in jo spremljala do Črnomlja. Od Kanižarice pa do Črnomlja so igrali koračnice. Njihov kapelnik Jože Brun je bil velik strokovnjak in glasbenik. Dobro se je zavedal, v kakšnih okoliščinah bodo morali igrati partizanski godbeniki, zato je zahteval, da je vsa godba znala na pamet igrati trideset koračnic.

Konec aprila so jih poslali v Brod na Kolpi, kjer so čakali ukaz, naj gredo proti Ljubljani. Prišel je tudi ta tako dolgo pričakovani dan. Godba je vkorakala v Kočevje, kjer so bili sledovi nedavnih bojev. Sovražnikove uredbe so se vedno gorele. Skozi mesto so igrali partizanske koračnice, ljudje pa so jih pozdravljali. Ustavili so se in imeli približno polurni koncert za prebivalce in borce, ki so bili v Kočevju. Nadaljevali so pot do Ribnice, kjer so tudi prenočili.

V Ljubljani

V Ponikvah so tri dni čakali, kdaj bodo odšli v Ljubljano. Urejali so si uniforme, čistili instrumente in orožje. Desetega maja zjutraj so pripeljali tovornjaki in z njimi so se odpeljali proti našemu glavnemu mestu, ki je bilo osvobodeno prejšnji dan. Po Dolenjski cesti so prišli v mesto, vendar so jih peljali

za Bežigrad. Že čez nekaj ur je prišlo povelje, da so predstavljeni v Moste, v tamkajšnjo gimnazijo. Prtljago so s tovornjaki poslali naprej, sami pa so se peš odpravili tja. Križarili so po ulicah in igrali partizanske koračnice. Po večurnem korakanju so prišli pred moščansko gimnazijo, kjer so malo počivali. Znova je prišel ukaz, da morajo na Kongresni trg, da bi s svojo glasbo pozdravili prvo slovensko ljudsko vladno, ki je prišla iz Ajdovščine.

Kot pravi Franc Zdovec, se ne da opisati ozračja v osvobojeni Ljubljani. Čeprav so bili godbeniki sami odrasli moške, se je marsikateremu zasolilo oko, ko je videl veselje in navdušenje Ljubljancev ob osvoboditvi. Stevilne zastave, ki so vihrale v rahlem spomladanskem vetru, so dale mestu še posebej slavnostno podobo. Prav tako se godbeniki spominjajo številnih šopkov in posameznih rož, ki so padle z oken in so dobesedno hodili po njih.

V osvobodeno Ljubljano je torej prva vkorakala godba 7. korpusa NOV in POS. Godba Glavnega štaba NOV in POS je bila tedaj v Trstu.

Kasneje se je godba 7. korpusa preimenovala v Godbo 15. udarne divizije in je s svojim igranjem razveseljevala in spodbujala graditelje nove domovine. Obiskala je večino krajev v ljubljanski okolici, igrala pa je tudi na Štajerskem in v Prekmurju. Junija so začeli godbo zapuščati prvi godbeniki. To so bili predvsem rudarji, ki so jih bolj potrebovali v jamah.

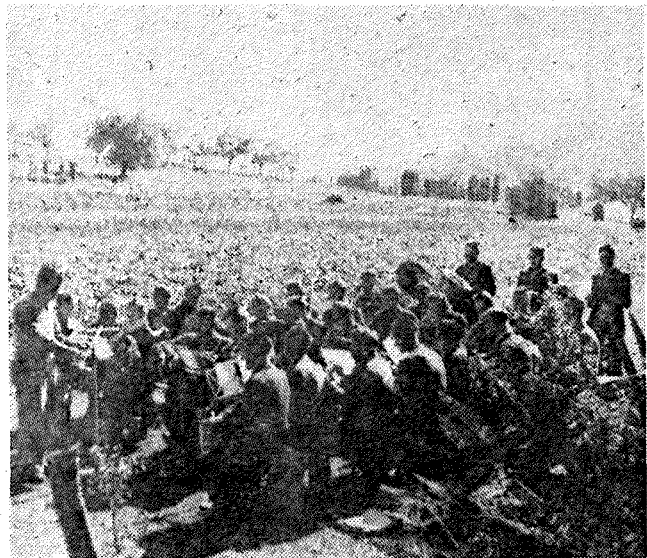
Znova v revirjih

Vsakega od njih je zanimalo, kako je doma v Zagorju in Hrastniku. Priložnost za obisk domačih se jim je ponudila ob koncertu v Litiji. Komisarja korpusa Janeza Vipotnika so prosili, naj jim dovolj pogledati, kako je doma. Z dvema tovornjakoma so se odpravili ob Savi navzdol. V Zagorju so se godbeniki in prebivalci združili v sprevod in se zbrali na Polju, kjer je bil miting. Tega so ponovili tudi naslednji dan v Hrastniku.

Decembra 1945 je bila godba razpuščena. Nekaj godbenikov je odšlo v Beograd, kjer so ustanavljali godbo Knoja, večina pa se jih je demobilizirala. Ko so se vrnili domov, so partizanski godbeniki nadaljevali z igranjem v rudarskih godbah v Zagorju ob Savi in Hrastniku. Ker ni bilo instrumentov, so morali popravljati stare, Hrastničanom pa je stare instrumente posodila Steklarska godba.

Od naših sogovornikov partizanskih godbenikov Ivana Krautbergerja, Ivana Skaze, Avgusta Bratuše in Franca Zdovca pa sta slednja dva še vedno aktivna glasbenika, druga dva pa sta tako ali drugače povezana z godbama.

Bojan Kuntarič

Godba 7. korpusa med vajo v Podgori v Loški dolini septembra 1944. Dirigent je Jože Brun.

ji obvestil tudi kapelnika Srečka Godino. Po štirih dneh so se začeli godbeniki pripravljati na odhod v partizane. Najprej so začeli nositi majhne instrumente, kot so flavte, pikolo, klarineti, v vas Jablana. Večje pa so enostavno prepeljali na zborna mesta. Nismo pa natančno vedeli, kdaj bomo odšli na Dolenjsko. V vasi Konj pri Litiji smo srečali godbenike iz Hrastnika. Tam smo doživeli tudi prvo hajko, vendar smo jo vsi srečno odnesli, ker so terenci pogнали sovražnika v beg.

Gestapo ni niti slutil

Bolj zapletene priprave za odhod v partizane pa so imeli godbeniki iz Hrastnika. »Jože Brun je prišel v Hrastnik in se povezal s terenci. Ti so takoj obvestili njegovega namestnika Jožeta Komlanc in tri godbenike, naj pridejo v Čeče na sestanek,« je pripovedoval Franc Zdovec. »Tam jim je povedal, da je prišel mobilizirati godbo, ki mora vsa z instrumenti in arhivom v partizane. Jože Komlanc je na prvi vaji povedal godbenikom kako in kaj, ter da je za dan odhoda določen 11. junij 1944. Srečko Klemovšek je obljubil, da bo vse majhne instrumente skril pri sebi doma. Težje je bilo z večjimi, saj je bil godbeniški dom samo nekaj korakov stran od sedeža gestapa. Vendar smo odnesli tudi velike instrumente z malo poguma in iznajdljivosti, ne da bi gestapovci kaj zaslitili. Okoli sedme ure zvečer smo se ob straži terencev vrnili pred Dom godbe, kjer sta že bila na straži dva aktivista. Pazila sta, ali je že šla mimo

ško-zasavskega odreda, nato pa so jih prevzele enote Dolenjskega odreda. Pot jih je vodila od Save, na Janče, do Gabrovke, kjer so prebili dan. Nato so nadaljevali pot čez Žužemberk do zbirnega tabora v Malih Laščah. Tam so novince v partizanskih vrstah učili nekaterih vojaških veščin. Slišali so, kaj je to partizanski način bojevanja in življenja in poslušali politična predavanja.

Po nekaj dneh so nadaljevali pot čez Podhosto, Podturn, Poljane, Stare Žage do Črmošnic. Čeprav so igrali v vsakem kraju, kjer so se ustavili, so imeli revirski godbeniki pravo preizkušnjo šele v Črmošnjicah. Tam so priredili koncert za člane tujih vojaških misij in borce zaščitnega bataljona Glavnega štaba NOV in POS. Navdušenim poslušalcem sta se pridružila tudi Franc Rozman-Stane in general Jaka Avšič. Od partizanskih pesmi so znali samo Nabrusimo kose, zato so igrali še druge koračnice, nekaj časa pa so namenili tudi plesni glasbi.

Delitev na dva dela

V začetku avgusta jih je pot pripeljala tudi v Otovce pri Črnomlju. K njim je prišla komisija, v kateri so bili Bojan Adamič, Jože Brun, Drago Lorbek in Marjan Kozina. Vsak godbenik je moral pred komisijo zaigrati in skupino so razdelili na dva približno enako velika dela. Ena skupina je ostala v Črnomlju in je kasneje postala godba Glavnega štaba NOV in POS. V tej skupini so bili Zagorjani, Hrastničani, nekaj belokranjskih godbeni-

Prihod revirskih godbenikov v svobodno Zagorje

Veliko znanstveno posvetovanje o sklepnih operacijah Jugoslovanske armade za dokončno osvoboditev Jugoslavije

Zadnji preboj

V okviru proslav ob štiridesetletnici zmage nad fašizmom so v Centru oboroženih sil za strateške raziskave in študije Maršal Tito pripravili veliko znanstveno posvetovanje o sklepnih operacijah za dokončno osvoboditev Jugoslavije. Šlo je za ofenzivno strateško operacijo – ofenzivo Jugoslovanske armade, ki se je začela s prebojem fronte v Sremu ter v liško-primorski smeri ter se končala z obkolitvijo, razbitjem in zajetjem okupatorskih in kvislinških sil v severozahodnem delu naše države ter s prihodom naših sil na etnične meje.

Tokratno znanstveno posvetovanje je bilo sestavni del raziskovalnih dejavnosti, ki jih v Jugoslovanski ljudski armadi organizirano gojijo že od sredine 70. let. Gre za vsestransko preučevanje problematike narodnoosvobodilnega boja. Ugotovitve in spoznanja naj obogatijo našo sodobno teorijo in doktrino splošne ljudske obrambe.

Poglavitni nameni posvetovanja so bili opozorila ne le na naše nacionalne, temveč tudi na mednarodne razsežnosti narodnoosvobodilnega boja in revolucije oziroma naše zmage. Argumenti o deležu naše države k zmagi nad fašizmom naj pred svetovno in domačo javnostjo posredno odgovorijo na vse poskuse ponarejanja zgodovine. Sklepne operacije in zmaga nad okupatorjem in domačimi izdajci so nedvomen dokaz o tem, da je bila osvoboditev države lastno delo vseh naših narodov in narodnosti – v sodelovanju z zavezniki.

Posvetovanja so se udeležili pripadniki vojnega, povojnega rodu visokih vojaških stalež, ugledni družbenopolitični delavci ter predstavniki ustreznih znanstvenih ved.

Uvodni referat je prebral generalpolkovnik Petar Gračanin, načelnik generalštaba JLA in predsednik organizacijskega odbora posvetovanja, medtem ko so koreferenti nadrobneje obdelali posamezne operacije v okviru celotne strateške ofenzive: sremsko-slavonsko operacijo (operaciji 1. in 3. armade), operacijo 4. armade (liško-primorsko in turško), operacijo 2. armade, operacijo obkolitve in razbitja sovražnikovih sil v severozahodnem delu naše države, operacijo korpusa narodne obrambe Jugoslavije in Odeke za zaščito naroda pri razbitju protirevolucionarnih ostankov v zaledju ter posebej – vlogo in pomen osvobojenih delov jugoslovanskega ozemlja za sklepne operacije (glede na geslo »vsi na fronto – vse za fronto«).

Oris sklepne ofenzive

Bistvo Gračaninovega referata lahko povzamemo z odstavkom, v katerem ugotavlja da je bila narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije oziroma Jugoslovanska armada v času svoje sklepne ofenzive s svojimi 650.000 borci, razporejenimi v 4 armade in 13. korpusov, kar je

pomenilo 61 divizij ob Rdeči armadi in oboroženih silah Velike Britanije tretja zavezniška vojaška sila v Evropi – njena samostojna fronta med Donavo in Jadranskim morjem, povezujoča levo krilo Rdeče armade v Madžarski in desno krilo anglo-ameriških sil v Italiji je pomenilo samostojni del zavezniške strateške fronte v splošnem poslednjem jurišu zoper nacistično Nemčijo. Ta velika ofenziva je imela na nasprotni strani: v zahodni Madžarski nemško skupino armad »C«, na jugoslovanskih tleh skupino armad »E« (ki je štela 450.000 mož, pridružile pa so se ji četniške, ustaške, domobranske in druge kvislinške sile s približno 234.000 pripadnikov) in v severni Italiji skupina armad »Jug«.

O poteku operacij so se sporazumeli vrhovni komandant maršal Tito, feldmaršal Alexander kot komandant zavezniških sil za Sredozemlje in maršal Tolbukin.

Osnovna ideja strateškega manevra na našem delu bojišča je bila prebiti fronto v Liki in v Sremu, nato naj 4. armada po levem krilu prodre do Trsta in Soče ter zgorajnega toka Drave, 3. armada pa po desnem krilu po dolini Drave na Koroško, tako da bosta zaprli obroč okoli okupatorskih in kvislinških čet na območju Julijskih Alp in Karavank ter jih prisilili k vdaji in kapitulaciji na jugoslovanskih tleh.

Nekaj podatkov o takratni oborožitvi Jugoslovanske armade: 1.152 topov, 3.634 mirometov, 103 tanki, 222 letal, 251 ladij, 19.974 puškomitraljezov... Sklepna ofenziva se je začela 20. marca in je trajala do 15. maja 1945.

Prvi del naloge sklepnih operacij – dokončna osvoboditev vseh predelov Jugoslavije – je bil opravljen do 9. maja.

Drugi del – dokončna kapitulacija vseh sovražnikovih sil na jugoslovanskih tleh – je moral slediti. Že 9. maja so enote Jugoslovanske armade sklenile obroč okrog skupine armad »E«: po Koroškem sta ga sklenila 4. operativna cona in motorizirani odred 4. armade, na severovzhodu 3. armada s šestimi divizijami, z vzhoda 1. armada s štirimi divizijami, z juga 2. armada s petimi divizijami in z zahoda enote 7. korpusa. Glavnina skupine armad »E« se je znašla znotraj obroča na območju Celja in v Savinjski dolini. Na voljo je imela eno samo smer izhoda: vzdolž Mislinj-

ske doline na Koroško pri Dravogradu in Poljani. Jugoslovanska armada se je zavedala, da mora ta izhod zapreti, to se je tudi zgodilo. Sedem dni po uradnem koncu 2. svetovne vojne je bojkotirala in se vdala tudi skupina armad »E«, poslednji sestav sovražnikovih sil, ki se je še upiral.

S tem so bile uresničene vse naloge, ki jih je Jugoslovanska armada naložil njen vrhovni komandant. Padlo je prek 100.000 nemških in kvislinških vojakov, v ujetništvo jih je prišlo približno 340.000, umik se je posrečil le nekaj več kot 200.000 pripadnikom teh enot.

V sklepnih operacijah (ofenziva je trajala dva meseca) so sodelovale tri četrtine celotnega sestava Jugoslovanske armade, medtem ko je preostala četrtina delovala v lastnem in v sovražniškem zaledju.

Poglavitna strateško-operativna izkušnja je bilo uspešno kombiniranje frontalnega in partizanskega načina vojskovanja, tako da je pomenila sklepna ofenziva – praktično konstituiranje novega, izvirnega tipa vojne večšine.

Nezaustavljivi preboji

Sremsko-slavonsko operacijo je – v preglednem in detajlnem, pa vendar smiselno zaokroženem koreferatu – opisal Milutin Morača.

Delež druge armade v sklepnih ofenzivi je razčlenil generalpolkovnik Velimir Knežević.

O operacijah 4. armade na primorski smeri je strokovno poglobljeno spregovoril generalpolkovnik Boško Šiljegović. Posebej je poudaril izrazito neenakovrednost sil, saj je 4. armada štela ob začetku ofenzive 70.000 mož, sovražnik, s katerim se je spopadala dolgih devetinsitrideset dni, pa skoraj še enkrat toliko: 130.000. In vendar je napredovala v izredno hitrem tempu: povprečno po 6 kilometrov na dan.

O obkolitvi sovražnikovih sil v severozahodnem delu države ter o njihovi kapitulaciji je govoril generalpolkovnik Ivan Dolničar, nekdanji

politični komisar 14. divizije, ki je v tej vlogi neposredno sodeloval v dogajanju, med drugim v pogajanjih s poveljnikom nemške skupine armad »E« Löhrom, kar daje njegovemu poročanju – ob strokovni natančnosti – tudi pečat neposredne pristnosti. Zlasti pomembna in prepričljiva je v tem kontekstu argumentacija o vztrajnih prizadevanjih nemških in kvislinških enot v »severozahodnem kotlu«, da se prebijejo iz obroča Jugoslovanske armade in se vdajo Anglo-američanom. Naše enote so zvečine preprečile to namero v težkih sklepnih bojih.

Dejstvovanje KNOJ in Ozne pri razbijanju ostankov kontrarevolucionarnih sil v našem zaledju je razčlenil generalpolkovnik Vicko Antić. Zdi se, da je ta zaledna fronta, nič lažja od prebojev armad od severnih meja, nemalokrat prav nasprotno, eno manj raziskanih in še premalo znanih »poglavij« zanimivo tudi in posebej spričo dejstva, da se vojna s pripadniki enot KNOJ, Ozne in Ljudske milice 9. 9. oziroma 15. maja 1945 še zdaleč ni končala. Boji s kontrarevolucionarnimi bandami so trajali vsaj še do konca leta 1947. V dveh letih po osvoboditvi je v teh spopadih padlo 27.000 ustašev, četnikov in drugih sovražnikov ter 1.104 pripadnik, ki KNOJ.

O veliki vlogi osvobojenih predelov kot baze enot na fronti je v svojem koreferatu govoril generalpolkovnik Mihajlo Apostolski – in o moralnem faktorju kot odločilnem dejavniku zmage v narodnoosvobodilni vojni generalpolkovnik Otmar Kreačić.

Odmevna razprava Staneta Dolanca

V prvem delu svoje razprave je Dolanc na glas premišljal o tem, da je bilo na tem znanstvenem posvetovanju ob navajanju manevrov, premikov, zajetij armad, divizij in vsega drugega nekoliko manj besed namenjenih človeku, vsemu tistemu, kar se je v naših ljudeh dogajalo štiri leta krvave vojne. »Kako in zakaj so se ti ljudje odločali, da žrtvujejo vse – celo življenje za zmago te pravične vojne, te naše revolucije?«

Kajti nesporno dejstvo je, da smo imeli v času sklepnih operacij za seboj milijone naših ljudi, ki so narodnoosvobodilni boj in revolucijo sprejeli kot svoja.

V drugem delu svoje razprave pa je Dolanc spregovoril o problemu, ki so ga »v teh dneh, kot je dejal,« polni časopisi na zahodu, »Gre za vojne ujetnike.

V Angliji, denimo, je bilo objavljeno, češ da smo na prizorišču sklepnih bojev ustrelili 300 tisoč zajetih Nemcev in kvislingov. Ponekod so te številke manjše, nobena pa ne sega pod 60 tisoč. V avstrijskem Pliberku pripravljajo ustaško-fašistična emigracija celo kome-moracijo tem »žrtvam«, z namenom, da bi obsodila »zločine«, ki so jih v tistem času tam zagrešile jugoslovanske enote in predvsem slovenski partizani.

»Tam nismo takrat nikogar ustrelili. Vse ujetnike smo odpeljali v Maribor, kjer smo velikansko večino takoj izpustili. Moram pa povedati tole: v Sloveniji smo imeli na voljo kartoteke o vojnih zločincih, kajti že leto dni poprej smo ustanovili komisije za ugotavljanje vojnih zločinov. Imeli smo seznam pripadnikov vseh jurišnih bataljonov bele garde, domobrancev in plave garde. O vsakomer smo vedeli, kaj je počel med vojno, in sicer po zaslugi dobro organizirane obveščevalne mreže, ki smo jo imeli med ljudmi. Narodna zaščita je bila navzoča v vsaki vasi, v slehernem mestu, celo v sovražnikovih enotah, v njegovih zaporih, v policiji.

Ne rečem, da ni bilo tudi likvidacij! Bile so! Kaznovali smo zločince, ki so bili krivi umorov, uničenj, ropanj, požigov, trpljenja stotisočev naših nedolžnih ljudi.«

Kajti vojna se pri nas ni končala 15. maja 1945. Trajala je vsaj še dve leti. V spopadih z bandami niso padli le pripadniki Knoja in Ozne in rednih enot Jugoslovanske ljudske armade; padali so tudi nedolžni civilisti, odborniki, zadržniki. Vojna je v vsej državi še trajala.

»In če smo se v tej vojni bojevali, če smo ravnali vojaško in revolucionarno, smo imeli do tega vso politično in moralno pravico.

Kar zadeva desettisoče nemških ujetnikov v naših improviziranih in v ta namen postavljenih taboriščih, so dobili enako hrano, kot so jo dobivali naši vojaki. Zdravili so jih naši zdravniki, z njimi smo ravnali kar najbolj humano.«

Ni nam bilo do tega, da bi se nad njimi maščevali za vse tisto, kar so naredili oni nam. To smo premagali že v revoluciji, ko smo zavrnilli Dušanov zakonik »oko za oko«, saj smo izhajali iz naših humanističnih revolucionarnih pozicij. »Prav v tem je bila naša moč,« je poudaril Dolanc.

»Zanimivo pa je,« je nadaljeval, »da se vse to pojavlja štirideset let po vojni. Zgostovo ne gre zato, da bi bilo komu žal tega ali onega belogardista, četnika ali ustaša, ki smo ga ustrelili, pač pa zato, da bi radi stanje, v kakršnem smo, izbrabli ter razvrednotili revolucijo, tej državi pa povzročili še več težav, kot jih že ima... Glavni objekt napada je samoupravna in neuvrščena Jugoslavija.«

In slednjič: »Iz vsega tega moremo povzeti določene nauke. Domišljamo si, da ves svet ve o nas vse in da je to vedeti dolžan. Te dogodke bomo morali raziskati ter dognanja sporočiti svetu – zavoljo resnice, ne zavoljo propagande. Mislim pa, da moramo te nauke danes uveljaviti tudi pri nas doma, kajti nekaterim so vprašljive temeljne vrednote revolucije. Mislim, da moramo zelo jasno povedati, da narodne sprave tudi na osnovi izenačevanja žrtv ne more biti. Kajti na eni strani so ti, ki so se bojevali za novo, boljše življenje, za pravičnost, za ljudi, na drugi strani pa so tisti, ki so hoteli zaslužiti svet ter narediti iz ljudi robote. Velikanska večina naših ljudi misli enako, ko od nas terjajo, da ravnamo bolj odločno, da smo v izvajanju politike bolj jasni, konkretni in enotni, zavoljo česar nas tudi kritizirajo – sprave z vsem tistim, kar se je dogajalo v drugi svetovni vojni, nimajo v mislih. Naši ljudje vidijo svojo nacionalno in socialno perspektivo edino le v socialistični, samoupravni državi, kot je Jugoslavija, federativna in enakopravna za vse narode in narodnosti.«

Prizori z bojišča med Mislinjsko dolino in Dravogradom med 12. in 14. majem 1945

Zadnji boji pred najlepšim dnem

Kadar govorimo o končnih bojih za Ljubljano in njeno osvoboditev, ne moremo mimo dejstev, da je bil do trenutka, ko so začele partizanske brigade svoj zmagoviti pohod proti Ljubljani, osvobožen že dober del Slovenije – najprej Prekmurje, kmalu pa tudi večji del Primorske s Trstom in Gorico.

Prve enote Rdeče armade 3. ukrajinske fronte, v katerem sestavu je bila tudi bolgar-

ska 1. otečestvena frontovska armada, so 29. marca 1945, potem ko so prebile obrambo nemške 2. tankovske armade in madžarskih enot, stopile na slovenska tla v Prekmurju. Zeč nekaj dni – 3. aprila so enote Rdeče armade skupaj s skupino Prekmurske partizanske čete in aktivisti OF vkorakali v Murško Soboto. V naslednjih dneh je bilo osvobojeno vse Prekmurje in tudi Medžmurje.

Osvobodilna fronta je ob pomoči partizanov Prekmurske čete postavila red in prevzela oblast. Po nekaj dneh pa je na pomoč prišla še delegacija Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta z nalogo, da postavi oblast narodnoosvobodilnih odborov, oblikuje javno upravo ter pomaga mobilizirati in ustanavljati nove enote narodnoosvobodilne vojske.

S prodorom Rdeče armade na slovensko ozemlje, medtem so se zasedle 13. aprila Dunaj, se je začel vojaški položaj na bojišču med Prekmurjem in Jadrantom naglo spreminjati. Do 16. aprila sta 1. in 3. armada Jugoslovanske armade (JA) prebili sremsko fronto, 4. armada pa je ob jadranski obali prodirala proti Gorskemu kotarju in Reki in s tem ogrozila umik glavnine enot nemške armadne skupine E, ki se je pod poveljstvom generalpolkovnika Aleksandra von Löhra umikala proti severu.

Medtem sta britanska 8. armada in ameriška 5. armada začeli 9. aprila svojo poslednjo ofenzivo v podnožju Apeninov, v nekaj dneh dosegli reko Pad in zasedli Padsko nižino. Nemška skupina armad C se je še vedno upirala, a fronte ni mogla stabilizirati. Jugoslovanska 4. armada se je kot klin zabila med obe nemški armadni skupini »E« in »C« ter branila odpor nemških divizij na poti prodiranja proti Sušaku in Reki. Na tej poti pa je bil močna ovira še nemški 97. korpus v Ilirski Bistrici. Desno krilo 4. armade sta z operacijami na južnem Kočevskem in pri Karlovcu branila hrvaški 4. korpus in slovenski 7. korpus, ki ga je generalštab Jugoslovanske armade podredil neposredno štabu 4. armade z nalogo, da brani to smer in se hkrati pripravi za prodor proti Ljubljani.

Tudi v Trstu je bilo vse pripravljeno za vstajo. Komanda mesta Trst je organizirala 16 bataljonov in samostojno četo, ki so šteli skupaj čez 2500 borcev. V Caserti pa so 29. aprila podpisali dogovor o premirju v Italiji med nemškimi in zavezniškimi silami, veljati pa naj bi začel 2. maja ob 12. uri.

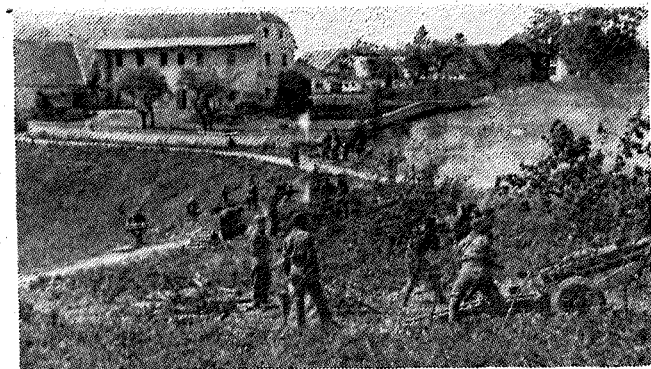
Osvoboditev Trsta in Gorice

Osvojitev Trsta je bila tako s strateškega kot s političnega stališča najpomembnejša naloga. Vrhovni komandant jugoslovanske armade maršal Tito je ukazal, naj se brez odlašanja začne boji za Trst. V napad so krenile enote 4. armade skupaj z enotami 9. korpusa, v Trstu pa so borci komande mesta 28. aprila

začeli z vstajo. Dne 29. aprila so brigade prodrle v predmestje Trsta, naslednjega dne pa so boji dosegli vrhunec. Bataljoni pod poveljstvom komande mesta Trst so odločno napadali sovražnika in do noči nadzorovali večji del mesta, razen poslopij, kjer so se utrdile sovražnikove enote. V noči na 1. maj se je sovražnik branil samo še v utrjenih poslopijih, da bi se obdržal do prihoda anglo-ameriške vojske. Odpor teh bi gotovo prenehal še prej, če ne bi branilci vedeli, da so enote novozelandske divizije že v bližini. Ko je v prvih popoldanskih urah 2. maja prišla v Trst kolona novozelandske 2. divizije, jo je prebivalstvo pozdravilo z jugoslovanskimi in italijanskimi zastavami. Zadnja nemška utrdba na Opčinah se je enotam jugoslovanske armade po srditih bojih predala 3. maja ob 10. uri dopoldan. Medtem so enote JA odlikovala sta se Prešernova brigada in Škofjeloški odred, osvobodile Gorico in do 2. maja je bila z izjemo dela Brd in dela ozemlja pri Ilirski Bistrici, kjer je bil obkoljen nemški 97. armadni korpus, vsa Primorska osvobodjena.

Boji na Kočevskem Rogu: obramba Bele krajine

Sredi aprila so postale nemške in domobranske enote zelo napadane. Udarile so iz Dolenjskih Toplic ter potisnile maloštevilne partizanske enote proti Črnomunicam, vendar so jih nato enote 15. divizije, ki so prišle na pomoč po srditem spopadu, vrgle nazaj. V novem napadu 18. aprila je sovražnik sicer uspel prodreti do Starih žag, vendar je v boj posegla dobro

opremljena in oborožena 5. prekomorska brigada, ki je imela 2386 moč in jih skupaj z jurišnim bataljonom 15. divizije in 9. brigado pognala iz Poljan in Podturna čez Krko.

Bela krajina pa je bila ogrožena tudi z mozeljske strani, kjer jo je branil Belokranjski odred, še bolj pa s kočevske strani, kamor so čez Mašun, Čabar in Osilnico prodrli oddelki 1. srbskega prostovoljskega korpusa, 503. korpus četniške divizije ter od Kolpe proti Vinici enote

nemškega 20. polka in ustaških enot, da bi pomagale četnikom, ko so prodirali s severa. Za obrambo tega dela je štab 7. korpusa oblikoval kočevsko operativno skupino, sestavljeno iz 4. Gubčeve in 8. Levstikove brigade, 1. brigade divizije Narodne obrambe in Notranjskega odreda, dodelil pa ji je še baterijo topov 1. slovenske artilerijske brigade. Okrepili so tudi viniški sektor, in sicer z eno brigado 34. divizije in s Cankarjevo brigado. Hudi boji z močnimi nemškimi in četniškimi enotami so trajali vse do 28. aprila. Kočevska operativna skupina je hkrati opravljala dve nalogi; branila je osvobodjeno ozemlje Bele krajine in vezala nase močne sovražnikove sile, ki so bile namenjene udariti v desni bok 4. armadi; ta je namreč že globoko prodrla čez bivšo jugoslovansko italijansko mejo. Štab 4. armade, ki mu je bil tedaj podrejen štab 7. korpusa, je 27. aprila ukazal, naj začne s svojimi enotami kot desna armadna pobočnica prodirati z juga proti severu, proti Kočevju in naprej proti Ljubljani.

Od 25. aprila naprej je desni bok 4. armade okrepila še 29. divizija, ki je na območje Kočevskega prišla iz okolice Ogulina. Ta divizija je 29. aprila pri Travi razbila nemško bojno skupino Buchberger in del 188. divizije ter 3. polk in dele 2. polka Srbskega prostovoljskega korpusa med Čabrom in Prezidom, nato pa nadaljevala prodor čez Mašun proti Postojni. Do opoldne 1. maja je divizija prispela na območje St. Petra na Krasu (današnje Pivke) in Prestranek, od tod pa nadaljevala po-

hod proti Postojni in jo takoj napadla. Čeprav je bila v Postojni močna koncentracija sovražnikovih sil (ok. 1000 italijanskih fašistov, deli nemške 188. divizije, 1. polk Slovenskega narodnega varnostnega zbora – domobranci in SS podoficirska šola), je bila Postojna v noči na 2. maja že svobodna. 29. divizija pa je prodirala naprej proti Planini in Rakeku.

Tako se je prve dni maja 1945 oblikovalo dvoje osnovnih žarišč bojev s sovražnikom: pri Planini in

Rakeku in na Kočevskem. Oba odseka je sovražnik srdito branil, da bi svojim enotam na Dolenjskem in Notranjskem omogočil postopen umik proti Ljubljani in naprej prek Gorenjske na Koroško.

Zmeda v sovražnikovih vrstah

Tiste dni, sredi aprila, so se po glavni cesti proti Dolenjski premikale dolge kolone dobro opremljenih in oboroženih domobrancev. Na vprašanja, kam gredo, so večinoma molčali, le nekateri so odgovorili: »Nad-

partizane, na Dolenjskem je hudič, ne vemo, kaj bo, ali jih bomo ustavili ali ne!« Na tovornih vlakih so vozili topove in celo tanke, z njimi pa mešane nemške in domobranske posadke. Tisto nedeljo je tudi salezijski duhovnik v lisiškem gradu nad Škofljico (Salezijanci so leta 1941 pribežali v Ljubljano pred Nemci iz Veržaja) v pridigi povedal, da se sedaj na Dolenjskem bje odločilni boj, boj za biti ali ne biti. Ni gotovo, ali bodo domobranci in Nemci zaustavili komuniste ali ne. Na koncu je običajnim molitvam dodal še očenaš in zdravamarijo za zmago in srečen konec vojne.

Ti ljudje, ki so vsak dan poslušali zgodbe o domobranskem junaštvu, strganjih in lačnih banditih, ki se potikajo po gozdovih, skoraj niso mogli verjeti in razumeti (z dogajanja seveda niso bili na tekočem), kaj se je nenadoma tako spremenilo, tako močne nemške in domobranske čete naj bi ne mogle ustaviti že tolikokrat razbitih partizanskih brigad.

Čez nekaj dni so se z Dolenjske proti Ljubljani pomikale dolge kolone beguncev domobranskih družin in še nekaterih, ki so nasledili domobranski propagandi. Polno naloženi vozovi z živežem, oblekami in drugim, s konjsko, volovsko ali celo kravjo vprego, ob njih gospodarji, na vozu žena in otroci, na prenekateri ročici obešana puška, so se počasi pomi-

kali proti Ljubljani. Pred nočjo so se ustavljali v vaseh v bližini glavne ceste in pripovedovali o strahotah, ki jih počno partizani.

Reakcionarno vodstvo v Ljubljani se je zavedalo, da je v kaši, vendar je za vsako ceno skušalo najti izhod. Upalo je, da bo pravočasno vzpostavilo zvezo z zahodnimi zavezniki. S pomočjo domobrancev pa bi se dokopali do oblasti, in to še pred prihodom zaveznikov. Že decembra so ustanovili Narodni odbor, ki je 21. februarja 1945 sprejel uredbo o ustanovitvi Slovenske narodne vojske. V to naj bi se čez noč spremenile vse domobranske čete, štirje četniški odredi (Gorenjski, Soški, Notranjski, Dolenjski), Slovenski narodno-varnostni zbor (SNVZ) in gorenjsko domobranstvo. Toda brez nemške privolitve to ni bilo mogoče izvesti, domobranski bataljoni pa so se morali z ramo ob rami skupaj z nemškimi silami tolči s partizani.

Da bi olajšal zvezo z zahodnimi zavezniki, je Narodni odbor 5. aprila izdal odredbo, ki je določala, da

bilo jasno, da se Nemci pripravljajo na umik, se jim domobranci niso niti mogli niti upali upreti. V tako brezizhodnem položaju so se skušali z Nemci vsaj pogoditi, oziroma jih prepričati, naj bi jim sami izročili oblast. Zdaj jim je postal še bolj neustrezna osebnost general Leon Rupnik, ki se je s sodelovanjem tako kompromitiral, da ga zavezniki nikakor ne bi mogli spregledati. Menili so, da bi bilo najbolje, če bi narodni odbor sam prevzel oblast.

Medtem pa se je general Rupnik z vednostjo Nemcev sam razglasil za poveljnika slovenskega domobranstva in hkrati načrtoval, da bodo domobranci po umiku Nemcev iz Ljubljane zasedli črto Saval-Vintgar-Pokljuka, tam ustavili prodor enot JA in se povezali z anglo-ameriški četami. Ko je dal NO Nemcem vedeti, naj bi izročili vse avtomatično in težko orožje, naj odstranijo Rupnika, Slovenska narodna vojska pa bi varovala Nemce pri umiku, je nemški general Rössner zahtevo zavrnil, češ da do-

mobranci nimajo izurjene ga moštva za težko orožje.

Ko so se izkazali vsi poskusi dogovarjanja z Nemci neuspešni, se je narodni odbor v noči na 3. maj zbral v nekdanjem sokolskem domu na Taboru v Ljubljani, sklical zastopnike predvojnih meščanskih strank in se razglasil za slovensko predstavništvo. Sprejel je uredbo o slovenski narodni vojski in za njenega poveljnika imenoval brigadnega generala Franca Krenerja (iz polkovnika v generala so ga povišali na tej seji). Uredba o izvrševanju državne oblasti na ozemlju narodne države Slovenije je predvidevala tričlanski Narodni odbor, ki naj bi opravljal vse funkcije državnega poglavarja, dokler se kralj Peter II ne bi vrnil v domovino. Tretja uredba govori o slovenski vladi in o začasnem slovenskem narodnem predstavništvu...

...Vsakomur je bilo jasno, da se bliža konec vojne, da bodo nemške in kvislinske sile v nekaj dneh porazene in zlomljene, vendar zločinci s svojim rabeljskim delom še niso končali. V noči na 4. maj je domobranska policija iz ljubljanskih zaporov odpeljala 28 aktivistov OF in ujetih partizanov, med njimi so bili dr. Vito Kraigher, dr. Mavricij Neuberger, dr. France Mesesnel, Neda Gerzinič, brata dr. Boris in Zoran Thuma in drugi.

NOV se je približala

RADIOPOROČILA

8. maj 1945.

IZDAJ: OBSTAN ZA AGIT. IN PROP. PRI OROF. SL. ZOKA

LJUBLJANA OSVOBOJENA

emčija je bila prisiljena kapitulirati, potem ko je postal vojaški položaj na vseh frontah brezupen. Medtem, ko so nemške čete proti vsem zavetjem kapitulirale, so morajo naše hube čete, ki so vsak kosček svoje domovine, Jugoslavije, osvoboditi. V Brdih, Lenciji in v Parlaški, ki so velika mesta Videm, Gradiška, Čedad, St. Lovit in Krmim. V ofenzivnih bojih proti Ljubljani so naše hube čedinice na široki fronti zlozile sovražnikov odpor in prinesle svobodo veliki delu Slovenije. Osvobodjena je Vrhniko, Kočevje, Logatec, Velike Lašče, Ribnica, Goriška in še mnogi drugi kraji. Naše druge hube čedinice pa osvobodijo Koroško, kjer se še vodijo boji za Celovce in Dravograd. Na bo dolgo, ko bo vsa naša domovina osvobodjena.

7. Izračen poročilo generalštaba JA se javlja, da so naše slyne čete osvobodile prestolico federativne Slovenije, Ljubljano.

SLAVNA VARN: Slovenski narod pa ne prešči svojih slavnih vojaških zmag. Slovenci smisi s svoje borbe priborili prvič v svoji zgodovini svojo narodno vlado. Včeraj je v prisotnosti na šib večina slovenskega naroda, ki je izdal odločbo o ustanovitvi vlade. Predsednik vlade je postal dr. Josip Broz, podpredsednik Marjan Šušteršič, v

Ljubljani. Nemci in domobranci so nekaj kilometrov pred Ljubljano pospešeno kopali strelske jarke v več vrstah in gradili bunkerje.

Nagel prodor partizanov proti Ljubljani je končno omečil tudi Nemce. Po posvetovanju z vrhovnim komisarjem v operacijski komini »Jadransko primorje« dr. Reinerjem je general Rösener 5. maja izročil oblast Leonu Rupniku, ki je poznal sklepe taborske skupščine, in se je zato tej funkciji odpovedal v korist narodnega odbora. Sam pa se je skupaj s škofom dr. Gregorijem Rožmanom in s člani narodnega odbora umaknil na Koroško.

Ko je končno narodni odbor dobil oblast, je slovensko domobranstvo preimenoval v Ljubljansko divizijo slovenske narodne vojske (s štirimi brigadami, gorenjsko domobranstvo pa naj bi postalo slovenska gorska divizija). Tako ti ukrepi reakcionarnega slovenskega vodstva niso dali nikakršnih rezultatov, zanje je bilo vse prepozno. Nemudoma so morali izdati ukaz za pripravo umika iz Ljubljane.

Pohod proti Ljubljani

Prve dni maja je bil položaj za sovražnikove enote že zelo kritičen. Primorska

kekom, Kočevjem in Savo je bila, da varujejo zahodni bok skupine armad »E« in zadržujejo sile NOV s ciljem, da bi v nemški rajh umaknila čim več svojih zalednih enot. Ni nepomembno dejstvo, da je 2. maja Rdeča armada po izredno hudem boju zasedla Berlin in, da je začela veljati brezpogojna kapitulacija nemških sil v Italiji.

Enote 7. korpusa in 29.

divizije, ki so imele nalogo osvoboditi Dolenjsko in Notransko ter čim hitreje prodreti v Ljubljano in jo osvoboditi, so krenile v odločen napad 3. maja. Ko so brigade 15. divizije napadle Kočevje, se je sovražnik še držal na obrambni črti »Eiche« (tj. črta Krka-Kočevje-Grčarice-Grahovo-Cerknica-Rakek-Grčarevec-Hotedršica), ki so jo Nemci pospešeno gradili s prisilno mobiliziranimi

Po hudem topniškem ognju so brigade zjutraj krenile v napad, a branilci niso popustili. Ponoči je sledil drugi napad, a tudi ta ni uspel. Pri tretjem napadu pa je začel odpor popuščati. Sovražnik se je začel umikati proti središču mesta, brigade so mu sledile, nato se je pod zaščito tankov naglo umaknil proti Ribnici.

Medtem je imela 18. divizija nalogo zavzeti Grčarice, prodreti do Ribnice in sovražnikovim enotam v Kočevju zapreti pot umika proti severu oziroma proti Ljubljani. Čeprav je 18. divizija napadla z vsemi silami, predvsem ji je primanjkovalo težkega orožja, je Grčarice zavzela šele 4. maja. Naslednjega dne je divizija napadla Ribnico, kjer sta se branili dve nemški in ena domobranska četa. Sovražnik jo je držal kot zadnjo predstražo pred utrjenim obrambnim pasom pred Ljubljano. Ko je Ribnica padla, se je sovražnik umaknil proti Velikim Laščam. Njegov umik je pospešil vdor 29. divizije, ki je 3. maja osvobodila Cerknico, Rakek in Planino, naslednjega dne pa v naletu še Logatec. Spričo nevarnosti je nemški general Rösener 4. maja zvečer razglasil v Ljubljani izjemno stanje.

Ker se je glavnina nemških in kvistinskih enot relativno počasi prebijala proti Koroški, je nemško in domobransko poveljstvo sklenilo za vsako ceno zaustaviti partizanske

enote na utrjenih položajih pred Ljubljano. Nemške in domobranske čete z novomeškega območja so se začele zbirati v Novem mestu, medtem ko so se iz Suhe krajine in iz Notranske umikale proti Ljubljani. Obe diviziji 7. korpusa, Petnajsta vzhodno od ceste Ribnica-Velike Lašče-Ljubljana, Osemnajsta pa zahodno od nje, sta jih komaj dohitevali. Manjši spopadi so bili pri Zlebitu in pri Sv. Gregorju pri Ortniku. V noči na 6. maj se je sovražnik umaknil tudi iz Velikih Lašč, še istega dne pa je zapustil tudi Višnjo goro in Grosuplje, kjer so bile spet manjše prakse.

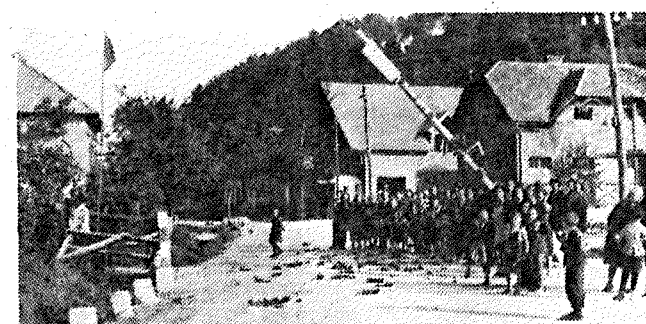
Pred Ljubljano, na že pripravljenih položajih, na utrjeni obrambni črti od Save čez Sostro, Podmolnik, Orle - Sela - Lavrica - Babna gorica - Črna vas - Bevke - Log - Horjul - Vrzenec, ob kateri pa je bilo zgrajenih še več vzporednih linij, zlasti na hribovitih predelih (Podmolnik, Orle, Sela, Srednja vas, Daljna vas), naj bi se sovražnikove enote branile toliko časa, dokler se ne bi glavnina vojaških enot in civilnih beguncev (domobranskih družin) umaknila na Koroško oziroma dokler ne bi v Ljubljano prišle enote zahodnih sil, v

kar je vodstvo slovenske kontrarevolucije še vedno upalo. Utrjene položaje pred Ljubljano so branili 17. SS policijski polk, 3. bataljon 19. SS policijskega polka, dva domobranska bataljona, SS podoficirska šola ter bateriji srednjih in težkih topov na ljubljanskem gradu in Golovcu ter topniškega divizion na Barju. Strateško so bile najpomembnejše Orle, kjer je imel sovražnik koncentrirane najmočnejše sile.

V noči na 7. maj sta obe diviziji dobili od štaba korpusa ukaz napasti in v naletu zlomiti sovražnikove obrambne položaje. Osemnajsta divizija je prodirala iz Pijave gorice in Škofljice po glavni dolenski cesti in po Ljubljanskem barju. Na tej poti je 9. brigada, ki je bila na levem krilu, spotoma razbila izpostavljene sovražnikove obrambne položaje pri Babni gorici in za Grmezom. Ljubljanska in Levstikova pa sta prodirali v smeri Lanišča, Srednje vasi, Sel in Orle. Desno od Osemnajste je bila za napad razporejena Petnajsta divizija, ki je prek Gubčeve vzdrževala stik z Levstikovo brigado, ob Gubčevi pa je bila še Petnajsta brigada. Gubčeva je prodirala iz Lisičjega mimo Sel proti Orlam, desno od nje Petnajsta, ki je prodirala mimo Molnika in na skrajnem desnem krilu Cankarjeva brigada, ki je nastopala v smeri Sv. Lenarta in Sostrega. Dne 7. maja popoldne so brigade krenile v frontalni napad, vendar so na vsej črti naletale na odpor. Najhujše izgube so imele zaradi izredno močnega sovražnikovega topovskega ognja, čeprav so tudi partizanski topničarji s položajev pri Šmarju streljali z vso močjo.

Še srditejši boji so se odvijali na jugovzhodnih obronkih Orel, kjer sta se z dobro vkopanim sovražnikom spopadali Gubčeva in 15. brigada. Borci so se znova in znova zaganjali v sovražnika, ki ni hotel odstopiti. Udarili so se z bombami, ki so mesarile na obeh straneh. V tem boju je padlo največ borcev Gubčeve brigade - skoraj 60; samo na Tomaževčevi njivi in ob kolovozu, obdanim z grmovjem, z nekaj češnjami in hruškami - okrog 30. Orle so bile skoraj povsem prazne. Vaščani so se večinoma umaknili na Rudnik v Ljubljano. Le nekaj ljudi se je skrivalo po kletah. Enote 29. divizije so do noči pregnale sovražnika iz Vrzenca, Horjula in Brezja. Dne 8. maja so boji nekoliko popustili. Zelo aktivno pa je bilo topništvo, in sicer na obeh straneh. Borci 15., 18. in 29. divizije so se pripravljali na nov napad že iz osvojenih sovražnikovih položajev, ki so jih dosegli prejšnjega dne tik pred Rudnikom, v Daljni vasi, v Srednji vasi, na Selih, tik pod Orlam, pri Dolinarju in v Podmolniku, 29. divizija pa pri Horjulu, Vrzedencu in Brezjem. Tega dne, ko je nemška vojska uradno že kapitulirala, so se vse partizanske enote na položajih pred Ljubljano pripravljale na odločilni naskok. Sovražnikove enote so bile zvečer še na

utrjenih položajih na Golovcu, ponoči pa so se skoraj neopazno umaknile v mesto in naprej proti Gorenjski. Ljubljanci, ki so že po grmenju topov in minometov, po regljanju strojníc in brzostrelk čutili partizane v bližini, so dolgo v noč poslušali ropotanje koles, voz in topov, žvenket orožja in čelad, topot konj in hod vojakov, ki so se naglo oddaljevali.

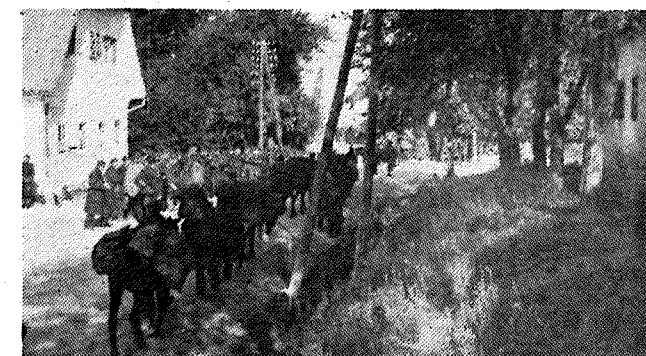

Kmalu po polnoči je zavládala popolna tišina. Ceste in ulice so bile prazne, noč zvezdnata in hladna. Mnogi Ljubljanci, vznemirjeni pred tako velikim in pomembnim trenutkom, vso noč niso zatisnili očesa. Skrivoma so pogledovali skozi zatemnjena okna in težko čakali nov dan. Zastave, rože, papirnate zastavice, vino in še kaj je bilo pripravljeno. Še preden so partizanske enote vkorakale v Ljubljano, je bila že vsa okrašena z zastavami in cvetjem. Že v zgodnjih jutranjih urah so partizanske patrolje ugovile, da se je sovražnik ponoči umaknil. Previdno so tipale naprej in kmalu ugovile, da je pot do Ljubljane prosta. Še preden so partizani vkorakali v Ljubljano, so se lepo uredili. Obenem so jih opozorili na red in disciplino ter jim določili nastavitvena mesta.

V svobodno Ljubljano, okrašeno z neštetimi zastavami in zastavicami z rde-

čautili, da je vsega tega nenadoma konec, da so jim svoboda prinesli partizani, so dobesedno noreli od veselja. Petja in vriskanja ni bilo konca. Že po Dolenjski in Karloški cesti je borce sprejel nepretrgan špalir ljudi, po Florjanski ulici in po Starem trgu so se že komaj prebijali naprej. Navdušenje je bilo nepopisno. Ljudje so gostili borce, jih objemali

in poljubljali, vmes spraševali po sorodnikih, znanih, prijateljih. Videti je bilo, kot da si morajo v tistih nekaj trenutkih povedati vse, za kar toliko let ni bilo priložnosti. Žal je marsikdo slišal trpko resnico. Ta dan so borci nekako neradi govorili o svojih padlih tovariših, kajti to je bil dan veselja in ne žalosti. Naslednjega dne je v Ljubljano prišla tudi 1. slovenska vlada, ustanovljena v Ajdovščini nekaj dni prej. Z balkona ljubljanske univerze jo je pozdravil starosta slovenske moderne Oton Župančič, nato pa je ogromni množici spregovoril Boris Kidrič. Govoril je o Osvobodilni fronti, o štiriletnem boju, o težko in s krvjo izbojevanji svobodi, o beli Ljubljani pa je dejal: »V Ljubljani je bilo spočetje tisto ponosno gibanje slovenskega naroda, ki žanje danes svojo popolno zmago. Spočetje je bilo po zlomu stare Jugoslavije, neposredno po prihodu preklelih okupatorjev.

čo zvezdo, z rožami in zelenjem, so z južne strani najprej vkorakali borci, genci oficirske šole glavne štaba JA za Slovenijo, po Tržaški cesti so prišle enote 29. divizije - Hercegovske, po Dolenjski cesti

Spočela ga je Ljubljana, Ljubljana ga je razvila do tako visoke stopnje, da se je leta 1941 dogajalo, o čemer je bila prejšnje čase večina ljudi prepričana, da slovenski narod tega ne zmore. Mestu Ljubljani

Fotografije, ki jih objavljamo k besedilu, so nam posredovali v Muzeju ljudske revolucije Slovenije in sodijo med tiste, ki so iz ciklusa o osvoboditvi Ljubljane manj znane.

pa enote 7. korpusa. Povsod, kamor so prišli, so borce sprejeli z velikim veseljem in navdušenjem - v Grosupljem, Šmarju, na Škofljici, na Lavrici, na Rudniku. Vsaj za hip so jih ustavili, skromno pogostili, morda pripeli še šopek, in že so morali naprej. Kar pa so doživeli v Ljubljani, je bilo enkratno. Ko so ljudje po štirih letih okupacije, nasilja, strahot, preiskav, zaporov, strahu...

gre danes zahvala za nastanek in razvoj Osvobodilne fronte, Ljubljani gre zahvala za in nastanek in razvoj partizanstva na slovenskih tleh in zahvala za to, da se je slovenski narod hkrati z drugimi jugoslovanskimi narodi uvrstil v našo ponosno, najslavnejšo, nepremagljivo, zmago-vito jugoslovansko armado.

Matija Žgajnar

S seje republiškega odbora ZZB NOV Slovenije

Naš cilj ni le preživeti

Naša naloga ni le preživeti, ampak kako slediti svetovnemu tehnološkemu napredku. O tem je govoril med drugim gost na seji RO ZZB NOV Slovenije Andrej Marinc, ko je z informacijo o izhodiščih za kongrese Zveze komunistov Slovenije in Jugoslavije opozoril na nekatera posamezna vprašanja našega razvoja. Kongresi ne morejo obravnavati množice vprašanj, zato se bodo osredotočili le na nekatera in skušali tista temeljiteje obdelati. Prav je, je dejal predsednik CK ZKS, da se odzivamo na vprašanja, ki jih sprožajo nekateri krogi in so usmerjena k zmanjševanju pomena naše prehojene poti, vendar je bolj pomemb-

no, da se osredotočimo na vprašanja našega nadaljnega razvoja in se ne pustimo odtegniti od bistvenih vprašanj. Bistveno pa je v tem trenutku, da spravimo v red naše gospodarstvo in z njim vred tudi urejamo spremljanje družbene težave. Kritično analizo delovanja sistema so že naredili v osmih družbenih svetih, sedaj pa bo potrebno iz tega pripraviti sintezo. Osnovne ugotovitve številnih poprejšnjih razprav so, da osnov sistema nikakor ne kaže menjati, zato pa je bil ugotovljen nesporen zaostanek pri dopolnjevanju sistemskih rešitev.

Nekatere socialistične iluzije se podirajo, je dejal Marinc, ko v prizadevanjih za

dosego posameznih ciljev ne gre več po starem, ko niso bile upoštevane nikakršne ekonomske zakonitosti. Ko je govoril o razvoju Slovenije, je opozoril na dejstvo, da smo izrazito majhna ekonomija, ki zato še tem bolj terja odpiranje tako znotraj Jugoslavije kot tudi v svet. Tega pa ne bomo dosegali drugače kot s pospešeno rabo svojega znanja, pospešenim uvajanjem novih tehnologij ter tudi ne, če se ne bomo odločno upirali tako avtarikičnim pritiskom kot prizadevanjem po unitarizmu na vseh ravneh.

Borci so v razpravi spraševali predsednika CK ZKS Andreja Marince o pogledih na naš družbeni in gospo-

darski razvoj, hkrati pa so izrekli tudi kritične misli o vprašanjih kadrovanja, zaposlovanja mladih, ponovno o odgovornosti pa o deviznih vprašanjih in še o čem.

Ko je tovariš Marinc odgovarjal na nekatera vprašanja, je tudi dejal, da so nekateri (meril je na gospodarstvo) spričo težav prestrašeni in nočejo tvegati, čeravno je jasno, da brez tveganj ne gre, in da se pri tem lahko pojavljajo tudi napake. To pa še ne pomeni, da ne bo prihodnjic uspelo.

Člani republiškega odbora ZZB NOV Slovenije so spregovorili tudi o vlogi in nalogah ZZB NOV Slovenije v delegatskem sistemu, pri čemer so se (razen nekaj drobnih formalnih pripomb) strinjali z že pripravljenim gradivom, o katerem smo tudi v TV 15 že pisali. Sprejeli so pravilnik za podeljevanje nagrad vstaje slovenskega

naroda in zaključni račun RO ZZB NOV Slovenije. Med nekaterimi drugimi vprašanji, ki so se nabrala od zadnje seje, so spregovorili še o predlogu za povišanje naročnine borčevskega glasila.

Na koncu je Rudolf Hribnik - Svarun predlagal, da je potrebno obsoditi pisanje Milana Apiha, s katerim poskuša opravičevati domobranstvo in sodelovanje z okupatorjem v boju proti NOB in gradnji porušene domovine. Opisal je razloge za nastanek izdajalstva na Slovenskem, ki so bili zavestni, po zločinah nad narodom pa so se domobranci izkazali po krutosti celo bolj kot sami okupatorji. Vera in zapeljavnost nista bili razlog za tako izdajalsko obnašanje, kajti vernih je bila večina v partizanih, temeljni cilji osvobodilnega in kasneje zavzeznikega boja pa so bili ljudem poznani že od ljud-

skofrontnega gibanja naprej.

V razpravi je nato še več članov RO ostro obsodilo Apihovo neodgovorno in neresnično pisanje. Predsednik Božidar Gorjan je povedal, da na republiški odbor in v uredništvo TV-15 vsak dan prihaja na desetine protestov proti pojavu spravaštva, ki želi obnoviti ideološke in strankarske boje pri nas. Pri tem borci še posebno občutljivo opozarjajo na neodgovorno vlogo soborca Milana Apiha. Razprava je bila sklenjena z obsodbo pojava kot takega in Apihovega pisanja. Navzoči so sprejeli sklep, da je potrebno uveljaviti taka stališča v delegatskem sistemu, kajti ljudje morajo zvedeti za prave namene tako imenovanega spravaštva in nosilcev tega pojava. Pojava pa seveda ni potrebno preveličevati, kot to delajo nekatera sredstva javnega obveščanja.

B. Ž. J.

Naš pogovor z Žarkom Žigonom, predsednikom OO ZZB NOB Radlje

Pogumen in ustvarjalen do današnjih dni

Čeprav ne drži vedno, je vendar največkrat res, da jabolko ne pade daleč od drevesa in pri Žigonovih so vsi delali za OF. Najmlajši, Žarko, je hodil pred začetkom vojne v ljubljansko realko in se družil največ s sokoli, saj je bil tudi sam član Sokola. Se pred pohodom fašizma nad naše kraje je vedel, kaj ta prinaša, še tem bolj, ker je njegova družina na svoji koži občutila fašistično preganjanje v Italiji.

Vojna je stopila v šolske razrede, med učence, v Ljubljano. Sledilo je prenašanje Slovenskega poročevalca, demonstracije, racije... Bratu so sodili - na smrtno ječo. Spomladi je prišel na vrsto še sam, skupaj z očetom in starejšim bratom. Belgijska kasarna, živinski vagoni - transport. Proti Italiji... Potem tisti znameniti partizanski napad na vlak pri Verdu in - smola.

Žarko Žigon žal ni bil deležen tiste sreče nekaj sto internirancev, ki so jih partizani pri Verdu osvobodili. Italijani so kmalu dobili pomoč in preostali del transporta je odpeljal v Gonars. Na taborišče ostaja grenak spomin. Na lakoto, uši, na mučne prizore; pa vendar je vmes tudi svetel utrinek, spomin na pesem, ki jih je spodbujala in jim vlivala upanje. Včasih so urezali tisto: »V hribih se dela dan...« Ob obisku papeževnega poslanika so prekinili njegov govor in zapeli »Hej Slovani!«. Spomin se seli v taborišče Treviso, pa spet nazaj v Gonars, kjer je spomladi triinštiridesetega smrela Romana Albrehta. Desetega avgusta se je v skupini desetih taboriščnikov izmuznil iz taborišča in po naporni poti so pri Sovodnjah srečno prekorčili Sočo.

Naslednji spomin: borec Furlanske čete, pa pot prek Notranjske na Dolenjsko in priključitev k Ljubljanski brigadi. S to brigado pa so resno povezana doživetja na Mačkovicu, Krimu pa v Gorskem kotarju, na Kočevskem, Notranjskem, Dolenjskem... Juriši na bele, rane, ki jo je skupil v Suhi krajini, minerski bataljon, napad na Ribnico in končno, najslajši

spomin, vkorakanje v osvojen Ljubljano z borci 18. divizije. Tik pred koncem vojne pa je pohodu navdušenja in bojnega poleta mladega partizana Žarka zatem-

nila obzorje mamina smrt, smrt junaške borke Viktorije.

Povojni čas, ta čas svobode in mladostnih neutrudnih naporov, ki je od vsakogar terjal več kot le opravljeno službeno delo, je vodil Žarka Žigona od Beograda (kjer je delal v personalnem oddelku generalštaba JLA) do Zagreba, kjer je doštudiral agronomijo, na brigadirsko progo Brčko-Banovići, na Krško polje, Šentjur (za učitelja na nižji kmetijski šoli) in v Radlje ob Dravi, kjer je postal po dveh letih službovanja na kmetijskem posestvu - direktor. In še naprej gre delovna pot naše sogočevnika: v Afriko, za kmetijskega izvedenca v Etiopijo (za 4 leta).

Prihodnje leto, pravi Žarko Žigon, bo čas za upokojeitev. Za zdaj pa je še toliko nalog. Še vedno je tajnik Poslovne skupnosti za hmeljarstvo Slovenije, dve mandatni dobi je bilo občinski partijski sekretar in zdaj je predsednik OO ZZB NOV. Skrbno prisluhne otenkom prikazovanja in podajanja zgodovine. Kot večina borcev je tudi on občutljiv za te stvari.

Vsi življenjski preobrti in delovna vnaša pa ne gredo kar brez zdravstvenih posledic. Revma in še druge težave opozarjajo. Žarko Žigon jih odganja z delom. S pogumom in ustvarjalnostjo.

Drago Miklavc

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZ

Ljubljana - Delo in naloge vojaškega šolstva NOV in POS

Sredi aprila je bil v Splošni srednji vojaški šoli Franc Rozman Stane v Ljubljani 3. zbor Skupnosti vojaškega šolstva NOV in POS. Predsednik Polde Štukelj je opisal naloge, ki so jih opravili v minulem štiriletnem obdobju. Predvsem so poskrbeli za postavitev spominskih obeležij v krajih, kjer so delovale podoficirske in oficirske šole. To so Gradac, Pobrežje v Zgornji Savinjski dolini in Ambrus. Osrednji spomenik vojaškemu šolstvu in hkrati oficirski šoli so odkrili nasproti nekdanje osnovne šole v Metliki. V Črnomlju bodo postavili še spominsko obeležje podoficirski šoli 9. korpusa.

Največ poudarka so namenili pisanju monografije o vojaškem šolstvu. To delo se je žal zavleklo zaradi bolezni in smrti prof. dr. Draga Stepišnika, ki je prevzel to obveznost. Po njegovi smrti je bila sklenjena pogodba z drugim zgodovinarjem, ki pa se zadeva v enem letu niti lotil ni. Zato se sedaj dogovarjajo z novim kandidatom, ki naj bi to nalogo čimprej opravil. Pri pisanju o delovanju šol bo potrebno zajeti tudi akcije in boje udeležencev. Zato naj bi predavatelji in gojenci zapisali svoje spomine.

Na zboru so sprejeli tudi Pravila skupnosti ter Pravilnik o podeljevanju plaket in spominskega znaka skupnosti. Izvolili so nov odbor, predsedstvo ter člane komisije za pisanje zgodovine in gospodarske komisije. Za predsednika odbora so ponovno izbrali prizadevnega Polde Štuklja in za tajnika Milana Skoka.

Branko Blenkuš

Vrhopolje pri Moravčah - Oglašajo se borci

Kljub letom in boleznim se oglašajo še kar glasno, so ugotavljali na svoji seji zadnje marčevsko nedeljo v prostorih KS Vrhopolje - Zalog v občini Domžale. Ob zadovoljivi udeležbi so pregledali aktivnost organizacije in borcev v njej ter prihodnje naloge.

Po številu jih je malo, zato pa so tem bolj aktivni, je ugotavljal dolgoletni tajnik te organizacije Tone Peterka, ko je našteval, kje vse so borci dejavni. Od krajevnih samouprav (kjer jih je tako ali drugače v delegatski sistem vključenih kar dobra četrtina) do organov občine in struktur SLO ter DS sega njihova dejavnost.

Ko so ugotavljali, kaj je bilo storjenega na področju razvijanja izročil NOB, so navedli svojo pobudo za spominsko slovesnost na Spodnji Javoršici (kjer so sodelovali tudi z delom) ter tudi sodelovanje na vseh drugih praznikih v KS in na nekaterih zunaj nje.

O medsebojni skrbi in pozornostih so dejali, da so tudi lani obiskali vse svoje sedemdesetletnike in jih simbolično obdarovali.

Za letos imajo podobne načrte: obiskali bodo svoje bolne in ostarele člane, uredili bodo fotoalbum s posnetki prireditvev in proslav, ob dnevu OF so že sodelovali pri komemoraciji ob štiridesetletnici pomora aktivistov na Češnjicah pri Moravčah. Čez nekaj dni, 12. maja se bodo udeležili in sodelovali na proslavi v Moravčah (ob 40-letnici osvoboditve) 18. maja pa bodo odšli na veliko ljudsko proslavo na Poljano. Tudi letos bodo sodelovali še na vseh drugih prireditvah v KS in v občini ter

predvsem aktivno delali v krajevni samoupravi. Mnogi so kandidati za KO SZDL.

Na krajevni borčevski konferenci Vrhopolje-Moravče je bil tudi predstavnik domžalskega občinskega odbora ZZB NOV Rajko Hozner, ki je zbranim spregovoril o političnih razmerah pri nas in jih spodbujal k letovanju v Banjolah; zbrani so pripo-

minjali da bi morali imeti v zdraviliščih prednost borci in ne tuji turisti.

Jože Novak

Šempeter - Delavni na vseh področjih

Na redni programski skupščini ZB se je v Šempetru zbralo prek 150 članov. Še vedno lahko trdimo, da je v Šempetru malo organizacij in društev, ko bi se lahko predstavila s tako številčno udeležbo, še posebno pri upoštevanju, da so borci že ostareli in bolni.

Iz poročila predsednika Evstahija Kraljiča je razbrati, da šteje organizacija 339 članov. V zadnjem letu je umrlo kar 13 članov, dva pa sta se na novo prijavila organizaciji. Nadalje je zanimiv podatek, da je kar 220 članov ZB v raznih organizacijah, društvih in drugih telesih KS in občinske uprave. Od tega števila je kar 92 članov v vodstvenih telesih delegacij, družbenopolitičnih skupnostih, sisih, komisijah in odborih. To pomeni, da je vsak tretji član ZB aktiven član naše socialistične skupnosti.

Borci imajo v glavnem rešene stanovanjske probleme. Postavlja pa se že vprašanje, kako preživeti pri veliki dražnji in majhni pokojnini. Tako je danes borčevska pokojnina precej nižja, pa vzdrževanje v domu upokojencev ali domu ostarelih.

Tudi v preteklem letu so skrbeli za bolne in ostarele borce. Obiskovali so jih na domovih in v bolnišnicah ter jim dajali moralno in drugo pomoč. Povezava in sodelovanje z drugimi organizacijami in društvi je bila zadovoljiva. Krajevne probleme so vedno reševali skupaj s predstavniki KS in DPO. Borci NOV šempetrske organizacije so navzoči pri vseh dogajanjih družbenega in političnega življenja v kraju. Kritično so omenili uporabo javnega zaklonišča, v katerem sedaj domuje mladinska organizacija. Prostor bi lahko uporabljale DPO, RVS, RK in drugi za predavanja, seminarje, sestanke in podobno. Vse te organizacije nimajo v Šempetru prostora za svojo redno dejavnost.

Po plodni in vsestranski razpravi so sprejeli obširen program dela za tekoče leto, ostro pa obsodili izkrivljanje zgodovine NOB.

Leopold Kotar

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZ

Mejnik v zgodovini naroda

Ajdovščina, ki je bila maja 1945 pet dni prestolnica Slovenije, je slovesno proslavila 40-letnico ustanovitve 1. slovenske vlade. V isti dvorani kot pred 40. leti so se v nedeljo, 5. maja, zbrali številni gostje, med njimi trije nekdanji člani 1. slovenske vlade – njen podpredsednik dr. Marjan Breclj, Vida Tomšič in Zoran Polič. Slovesne skupne seje republiškega izvršnega sveta in skupščine ajdovske občine so se udeležili še nekdanji člani predsedstva SNOS, najvidnejši družbenopolitični delavci iz Slovenije in Jugoslavije, nekdanji borci, predstavniki JLA, gostje iz zamejstva, predstavniki pobratnih občin ter predstavniki vseh primorskih občin.

Po štirih desetletjih so v dvorani v Ajdovščini spet prebrali slovesno prisego prvih članov slovenske vlade. Udeleženci slovesne seje je najprej pozdravil predsednik ajdovske občinske skupščine, slavnostni govornik pa je bil predsednik republiškega izvršnega sveta Dušan Šinigoj. Potem ko je orisal pomen zgodovinske odločitve v oblikovanju slovenske državnosti, je spregovoril tudi o današnjih nalogah.

V Ajdovščini je bila ob 40-letnici ustanovitve prve slovenske vlade tudi vrsta drugih prireditev, med njimi izročitev domicilne listine komandi goriškega vojnega okrožja.

B. S.

Tudi Pertini o Titu

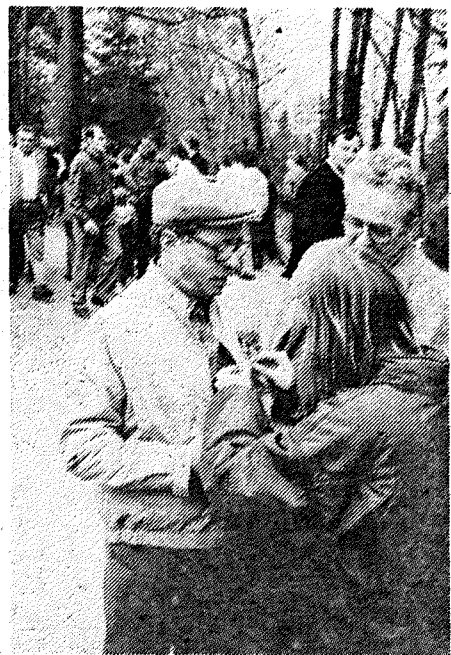
Ob petletnici smrti predsednika SFRJ Josipa Broza-Tita, ko so na številnih spominskih slovesnostih, v televizijskih in radijskih oddajah spregovorili o njegovem življenju in delu ter o zapuščini njegove humanistične misli, je za zagrebški Večernji list spregovoril o njegovi osebnosti tudi italijanski predsednik Sandro Pertini. Dejal je, da je Tito v hudih in napetih časih obranil interese svoje države in branil interese miru v Evropi. Pod Titovim vodstvom je postala neuvrščenost konkretni ideal in nasprotje blokovski delitvi sveta ter sredstvo mednarodnega popuščanja. Italijanski predsednik je poudaril pomen Titove politike za prijateljske odnose med Italijo in Jugoslaviijo. Dodal je, da je odprtost jugoslovansko-italijanske meje izraz takšne politike. Oddolžitve Titovemu spominu pa bo tudi nadaljnje poglobljanje prijateljskih odnosov med državama, je dejal Sandro Pertini, ko je še enkrat spomnil na Titovo junaško partizanstvo, na njegovo podobo razsvetljenega državnika, ki je bil njegov osebni tesni prijatelj.

Prvomajski nagelj na Rožniku

Cankarjev vrh na Rožniku pri Ljubljani je tudi letos gostil tisoče obiskovalcev, ki so počastili praznik dela. Okrog 30 tisoč obiskovalcev vseh starosti je obiskalo to priljubljeno ljubljansko izletniško točko. Kaže, da se prijetni občutki praznovanja na Rožniku izpred nekaj let spet vračajo.

Za najbolj neugnane je poskrbel ansambel Rž s poskočnimi vižami, v kulturnem programu pa so sodelovali: vevška godba, pevski zbor Papirnice Vevče, komorni moški zbor Leka, dramski krožek osnovne šole Richard Jakopič in Pihalni orkester iz Vodic. Med množico obiskovalcev je bilo nemalo takšnih, ki se na Cankarjev vrh vračajo že desetletja, med njimi tudi osemdesetletni Lojze Gačnik iz Šiške. »Na Rožnik pač moramo«, je dejal in zapregel konja v dvajsetletni voz. »Pa tudi harmonika mora biti zraven«, je dejal med smehom.

Številni rdeči nageljni, Rožnik in množica obiskovalcev, so takorekoč neločljivi.

V Opatjem selu

V Opatjem selu na goriškem krasu – tamkajšnjemu prvomajskemu slavlju smo pripisali osrednji slovenski pomen – je več tisoč zbranim, med njimi pripadnikom jugoslovanskega odreda za Slovensko primorje, Trst in Istro, delujočim v nekdanji coni A, spregovoril France Popit.

Med drugim je dejal:

»Program ekonomske stabilizacije se uresničuje ne celovito. Reševanje nekaterih problemov se odlaša v iluziji, da se jim je moč izogniti. Ni še vsem jasno, da moramo, če jih hočemo rešiti, več delati, bolje gospodariti in se z rezultati svojega dela in gospodarjenja prebiti na raven svetovnih dosežkov znanosti, tehnologije in informatike ter utrditi ustavni položaj delavca v temeljni organizaciji združenega dela in v celotnem združenem delu in v družbi. To je pogoj, če hočemo mobilizirati in sprostiti iniciativo in ustvarjalnost delavcev in več ustvarjalnih potencialov naše družbe. Potrebno je, da gremo preprosto v akcijo, in to takoj.

Uresničevati moramo ustavo, program dolgoročne gospodarske stabilizacije, naloge, za katere se dogovarjamo v sleherni celici naše družbe. Terjati moramo, da vsakdo pošteno naredi tisto, za kar je zadolžen in plačan.«

Poklonili so se

Ena izmed spominskih slovesnosti ob peti obletnici smrti tovariša Tita je bila tudi v Ljubljani pri spomeniku maršala Tita pred muzejem ljudske revolucije. Slovesnost so popestrili s polaganjem venca in priložnostnim kulturnim programom.

Pri Šmiglovi zidnici

Kakih dva tisoč Savinččanov se je ob letošnjem prvem maju zbralo pri Šmiglovi zidnici, kjer je bila leta 1938 prva konferenca KPS. Osrednji govornik je bil Miro Gošnik, član predsedstva RS ZSS, ki je med drugim poudaril: »Inflacija nas je pestila tudi že nekaj preteklih let. Ocenjevali in krivili smo zanjo razne zamrznitve in odmrznitve ter podobne državno-administrativne ukrepe. Toda letos se večina cen proizvodov in storitev oblikuje po samoupravni poti, svobodno v okvirih tržnih planskih zakonitosti«. Na proslavi je bil tudi predsednik predsedstva CK ZKS Andrej Marinc, pripravili pa so tudi pester kulturni program.

Podelitev priznanj OF

Žirija za podeljevanje priznanja OF pri republiški konferenci SZDL je podelila letošnja priznanja 29 družbenopolitičnim delavcem in zaslužnim aktivistom za njihovo vdano politično delo med NOB ter za njihov prispevek h graditvi naše socialistične skupnosti – ter Pevskemu zboru Avgust Pavel iz Gornjega Senika v Porabju.

Predsednik RK SZDL Slovenije Franc Šetinc je priznanja na slavnostni seji izročil: Alfonzu Avblju, Tilki Blaha, Pavlu Bojcu, Stanku Brečku, Borisu Čiž-

meku-Boru, Dragu Flisu-Streli, Mileni Gašparičevi, Tomažu Grumu, Albinci Hočvarjevi-Binč, Francu Hribarju, Janezu Japlju, Darinki Joštovi, Dragici Juteršnik, Milanu Kupperju, Marjanu Lenarčiču, Francu Marklju-Milošu, Vidojki Markičevi-Vidi, Stanislavu Marušiču, dr. Stanetu Pavliču, Ladu Poharju, Bojanu Polaku-Stjenki, Ivanu Požeku, Ludviku Pušniku, Vinku Repetu, Mariu Santinu-Walterju, Francu Stadlerju-Pepetu, Francu Šmonu, Dragu Štravs in Zimi Vrščaj-Holy.

Množica prireditev na Tržaškem

Na Tržaškem se je zvrstila množica najrazličnejših kulturnih, kulturnopolitičnih in športnih prireditev ter manifestacij zamejskih Slovencev od škedenjske okrogle mize za boljše poznavanje naše nedavne zgodovine pa do prireditev v Barkovljah, na Proseku in Kontovelu, na Bazovici ter drugod po tržaškem Krasu.

Osrednja prireditev je bila množična nedeljska manifestacija v Kulturnem domu v Trstu, ki je izzvenela v duhu boja za mir, demokracijo in sožitje med narodi.

Ob tej priložnosti so na pobudo partizanskih združenj izdali enotni razglas ob

40-letnici osvoboditve. Podpisalo ga je 42 slovenskih in italijanskih organizacij, strank in ustanov. V njem poudarjajo krvavi poduk preteklosti in zadnje svetovne vojne ter brezpogojno nujnost sodelovanja med obmejnimi prebivalstvom v deželi, kakršna je danes Italija. Zlasti mlade generacije, so zapisali, morajo postati plodna tla za rast in utrjevanje sožitja. Za to pa je potrebna zavest in zavzetost vseh demokratičnih sil, ki so nujno potrebne tudi za reševanje vseh še odprtih in nerešenih vprašanj. Slovenci in Italijani, ki žive na Tržaškem že stoletja skupaj, naj bodo tudi v današnjih

razmerah združeni v prizadevanjih za uveljavitev bolj-šega sveta in pravičnejše družbe.

V tradicionalnem prvomajskem sprevodu v Trstu so bili v spremstvu tudi slovenski in italijanski partizani. (V sredini znani diverzant 9. korpusa, znan po vsej Primorski pod imenom Ivan Ruski)

V iztekajočih se aprilskih dneh in med majskimi slavlji, ki si sledijo v sklenjenem zaporedju tako rekoč iz dneva v dan, se je izpod peres naših stalnih in občasnih dopisnikov nabralo toliko zapisov in sporočil, da jim časopisne strani, ki jih imamo v ta namen na voljo, preprosto niso kos. Poleg tega v naši prvomajski praznični številki rubrike iz naših krajev celo nismo predvideli. Da bi bila zadrega še hujša, v prvem majniškem tednu Naš tovariš TV-15 sploh ni izšel.

V uredništvu pripisujemo zapisovanjem o dogodkih in dogajanjih po naši ožji domovini velik pomen. Nikakor nam ni do tega, da bi dopisi – spričo objektivnih okolščin – romali v koš. Zato jih v smiselnem zaporedju povzemamo.

Iz koroških krajev – iz Slovenj Gradca in iz Dravograda – se redno oglašata naša dopisnika Adolf Ankon in Drago Miklavc.

»Na Koroškem«, poroča Adolf Ankon, »potekajo intenzivne organizacijske priprave na počastitev zadnjih bojev sredi maja leta 1945.«

V tem znamenju je potekal tudi poslednji kondicijski pohod, ki ga je za člane stalnega sestava pripravil pokrajinski štab za teritorialno obrambo. Teritorialci so z zanimanjem prisluhnili Alojzu Krivogradu, upravniku Delavskega muzeja z Raven, ki jim je opisal zadnji spopad borcev Jugoslovanske armade z ostanki sovražnikovih enot na Poljani pri Prevaljah. Enako zanimiv je bil tudi pogovor z Ivanom Močnikom, predsednikom občinskega odbora zveze borcev na Ravnah, ki se tovrstnih pohodov večkrat udeleži. Teritorialci pripisujejo tem in takim oblikam urjenja in izobraževanja velik pomen. Njihov pohod je bil tudi tokrat, kljub slabemu vremenu, uspešen in zelo koristen.

Adolf Ankon je obiskal tudi letno konferenco vseskozi dejavnega društva invalidov v Slovenj Gradcu. Društvo si je postavilo težke, a povsem nedvoumne naloge: svojo skrb namenja preprečevanju invalidnosti, urejanju delovnih mest oziroma prekvalifikaciji invalidskih oseb ter izkazovanju pomoči tečnim invalidom. V ta namen je ustanovilo krajevne odbore invalidov v vseh večjih krajih slovenjegraške občine, okrepilo sodelovanje z delovnimi invalidi vseh koroških občin, se povežalo z občinsko zvezo kulturnih organizacij, v načrtu pa imajo vrsto družbenih akcij, izletov, kulturnih in športnih tekmovanj, kar vse naj invalidom olajša njihovo življenje in delo. Invalidom s stodostotno telesno okvaro bodo oskrbovali delo na domu. V letošnjem letu so se namenili evidentirati še invalide kmete ter mlade, doslej nezaposlene invalide.

Naš stalni in zvesti slovenjegraški dopisnik se je udeležil tudi občnega zbora tamkajšnjega društva upokojencev. »Družba pozablja na nas«, so ugotavljali. »Pozablja na generacijo, ki je v mnogo hujših razmerah v povojnih letih gradila, kar nam je okupator porušil in uničil. Delali smo po osem in deset ur na dan, pa še udarniško, brez malic, brez kakršnihkoli zaščitnih oblek ali pripomočkov, z zastarelimi stroji in napravami. Kje je zdaj to naše minulo delo, o katerem tako radi govorijo naši vodilni ljudje? Kje je tisti toliko opevani socializem enakosti, ko pa vemo, da nastajajo v naši družbi vedno večje razlike?«

Trenutno je položaj upokojencev zelo slab. Pokojnine dosegajo v povprečju le 70 odstotkov povprečnega osebnega dohodka. Predvidena je sicer njihova 75-odstotna uskladitev, vendar zanjo ni potrebnih sredstev.

»Ob tem pa marsikje trošijo sredstva za manj potrebne stvari,« so poudarili v razpravi ter izrazili pomisleke spričo obveznega plačevanja samoprispeljke, ki je za večino upokojencev pretežko breme.

Dravograda se je s kratkim dopisom o tamkajšnji gestapovski mučilnici oglašil Drago Miklavc. Ob letošnjih proslavah štiridesete obletnice zmage nad fašizmom se nadejajo izjemno velikega obiska. Da bi lahko vsem zainteresiranim skupinam oskrbeli razlagalce o nekdanjih dogajanjih v mučilnici, prosijo za pravočasno vnaprejšnjo najavo. V celicah hranijo precej gradiva. Vsak izmed dokumentov je zgodba zase. Hranijo tudi zvočne zapise posameznikov, ki so po srečnem naključju preživeli zloglasno gestapovsko mučilnico.

Z dolenske strani je prispel zapis izpod peresa Toneta Gošnika – o nedavni novomeški okrogli mizi o metodah in vsebini ohranjanja, razvijanja in prenašanja revolucionarnih izročil. Pobudo zanjo je dala občinska konferenca socialistične zveze ter povabila delegate vseh družbenopolitičnih organizacij. Temeljno misel pogovora, ki je potrdil, da so s takim srečanjem v občini vse predolgo odlašali, je pisec strnil v naslovu: »Več pogovorov in strpnosti!« (pripisal pa mu je stavek: »Zadnji čas je, da posodobimo oblike in vsebino ohranjanja tradicij in pridobitev revolucije.«)

Odkrita beseda, s katero so na srečanju sodelovali predvojni revolucionarji, borci, pobudniki poveljne generacije ter »danes rojeni«, je potrdila, da so nam takšni pogovori v prid tudi v jubilejnem letu. Beseda je stekla ob upravičenem občutku, izraženem v eni izmed anket med mladi-

mi, češ da »ne znamo pričarati vseh notranjih prebujenj slovenskega človeka, ki je v boju za svobodo izkazoval neverjetne pobude.« Mladi nismo dovolj odkrito povedali, da smo imeli v tistem usodnem dogajanju tudi napake, ki se pojavljajo v vsaki revoluciji, vendar pa te napake niso nikoli zasenčile bistva zgodovinskega preloma.

Cas prinaša s seboj večjo kritičnost in mladi rod rase v njenem znamenju, moramo pa mu pomagati, da bo doimel kontinuiteto razvoja. Z večjo mero strpnosti moramo razlagati proces, katerega korenine segajo daleč nazaj.

Vrsto kritičnih pripomb na rovaš prejšnjega vodstva mladinske organizacije v Novem mestu je izrekel predsednik občinskega odbora zveze borcev, sklicujoč se predvsem na posamezne prispevke v Valju, občinskem mladinskem glasilu, ki so žalili čustva partizanskih družin. Družbenopolitične organizacije odgovornosti ob takih pojavih – kljub pobudi s strani borcev – niso razčistile.

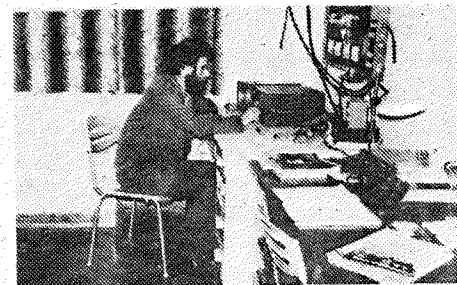
Bogdan Osolnik (kot nekdanji član okrožnega odbora aktivistov OF) je opozoril, da se v občini o teh vprašanjih res pogovarjajo s precejšnjo zamudo. Pri tem gre celo za globoke nesporazume glede tega, kaj pomenijo revolucionarna izročila. Ključnega pomena je predstavitev duha in bistva narodnoosvobodilnega boja. Za zgodovino niso pomembne posameznosti, temveč izkušnje, ki so spremenile tok zgodovine. Sodobna zgodovina ni zgodovina zablod, temveč zgodovina ostrega spopadanja s stalinizmom. Ne potrebujemo poveljevanja posameznikov in čaščenja malikov. Partizanske tradicije lahko z vso upravičenostjo povežemo z vsem, kar je človeško: z bojem za svobodo in mir, s človečnostjo in tovarštvom. V slehernem okolju, v vsaki tovarni je danes ustvarjanje pristnih medčloveških odnosov še kako pomembno. To seveda ne pomeni, da se odrekamo kritičnemu odnosu do zdajšnjih težav, vendar pa ta odnos ne sme biti nestrpen in neodgovoren.

Okrogla miza je pokazala, da je med mladimi veliko kritičnih pobud. Želijo si, da bi jim v družbi resno prisluhnili.

»Borci,« je dejal Bogdan Osolnik, »skušamo delovati kot moralnopolitična sila v tej družbi, v kateri se nam mandat izteka. Misel, ki nas pri tem vodi, je premagati sedanje razlike.«

Okrožni odbor aktivistov OF želi dati v tem smislu novo, sodobno vsebino tudi Dolenjskemu muzeju: postal naj bi zbirališče mladih, kraj izmenjave mnenj in izkušenj, prizorišče rednih razprav o vseh perečih vprašanjih našega časa.

Iz Prekmurja, z obiska v lendavskem radioklubu je nekaj vtisov zapisal Jože Žerdin ter priložil »v dokaz« tudi ilustrativno fotografijo.

Najpogostejše in najbolj marljivo se oglašajo Primorci.

Angela Prijatelj iz Kopra je poslala »poročilo« o proslavi aprilsko-majskih obletnic na Hrvaščini. Pripravil jo je Rdeči križ iz Ankaran, sodelovali so gostje iz tržaškega zamejstva. Spored je bil pester in zanimiv. Pripravili so rekreacijski tek in hojo prijateljstva od Hrvatov do Ankaran, nastop lokostrelcev, prikaz gasilske vaje »reševanja iz goreče hiše«, srečanje z reškimi in tržaškimi krvodajalci, nastop mladih harmonikarjev iz Doline pri Trstu (ta ansambel pod vodstvom Klaudija Furlana je letos na tekmovanju v Rimu prejel za svoj odlični glasbeni nastop posebno priznanje), recital učencev koprskih osnovne šole z italijanskim učnim jezikom ter nastop plesne skupine Milana Alaksandra Škapina iz Kopra.

Eden najbolj pristranskih dogodkov na tej uspeli prireditvi je bilo vnovično snide-

nje dveh borcev, ki sta skupaj partizanila in se znova srečala po dolgih trinaštridesetih letih – po zaslugi Rdečega križa. Bila sta to Rečan Milenko Cesarac in An-ton Ražem iz Doline pri Trstu.

Iz Ilirske Bistrice se je oglašil P. Nikolić s kratkim poročilom o 13. konferenci Zveze radioamaterjev Slovenije, katere gostitelji so bili člani tamkajšnjega radioamaterskega kluba Snežnik. Udeležilo se ga je 110 delegatov. Spregovorili so o perečih vprašanjih uvoza radijskih postaj za potrebe klubov, o problematičnem financiranju te dejavnosti, o zaostajanju konstrukcijskega delovanja na tem področju in podobno.

Radioamaterji so v domu armade pripravili razstavo ter nagradili najboljša dela.

O poteku konference naj spregovori njen »vizualni trenutek«.

Gorenjci so bili tudi tokrat besedno skopi in jedrnat. Predsednik krajevnega odbora zveze borcev iz Kranjske gore (Jože Gazvoda) je v telegramskega stila opisal letošnji Mihov smuk pod Vrščem.

Miha Arih je bil pred vojno znan planinec, alpinist in smučar. V delovanje OF se je vključil enainštiridesetega, v narodnoosvobodilno vojsko je vstopil trinaštridesetega, padel pa je kot partizan 9. februarja štirinštridesetega. Nemci so ga skrivaj pokopali nedaleč od sedanjega Mihovega doma ob cesti na Vršč. Po vojni smo ga prekopali v grobišče v Podkorenju.

Zveza borcev Kranjska gora je prvič priredila smučarsko tekmovanje v njegov spomin že leta 1948. Z nekajletnimi prekinitvami ga prirejamo vsako leto. Proga poteka s prelaza Vršč do Mihovega doma. Dolga je 4 kilometre in pol.

Letos je na Vršču dan pred tekmo padlo pol metra snega. Nato se je zjasnilo. Tekma je potekala v izjemno lepem, sončnem vremenu, na odlično izpeljani in pripravljeni progi. Pred razglasitvijo rezultatov so udeleženci smuka poslušali nagovor o liku Mihe Ariha.

Iz Trsta se je s tremi dopisi oglašil Boris Simoneta.

Poroča o nedavnem množičnem srečanju dijakov iz obmejnih krajev, ki so v Trstu sodelovali na 13. dijaškem obmejnem srečanju Primorske. Iz Ajdovščine, Celovca, Cedad, Gorice, Idrije, Kopra, Nove Gorice, Pirana, Postojne, Sežane, Tolmina, Vipave in Trsta jih je prišlo kakih 900. Pomerili so se v dvanajstih športnih panogah pa še na likovnem in literarnem natečaju, v računalništvu ter v glasbenem kvizu, pogovorili pa so se tudi v okviru okrogle mize o šolski ureditvi. Dobro organizirano srečanje je izzvenelo kot pravi praznik mladine, ki ob 40. obletnici zmage nad nacifašizmom išče skupne poti k sodelovanju in utrjevanju človeških kulturnih vrednot.

V drugem dopisu poroča o komemoraciji, s katero so na strelišču pri pri Opčinah počastili spomin 71 talcev, ki so padli 3. aprila 1944 pod streli nacističnih krvinikov. V slovenščini in italijanščini sta spregovorila Igor Tuta in Nico Costa ter poudarila pomen revolucionarnega boja tako slovenskih kot italijanskih demokratov, kronanega z zmago nad nacifašistično zverjo. Vendar pa zdaj, po štiridesetih letih, ugotavljamo, da mračne sile še niso povsem strte, o čemer pričajo dogodki iz tržaškega vsakdana. Protislovenske nacionalistične sile so spet na pohodu in se s pomočjo lažnih izkrivljanj in laži upirajo uzakonitvi globalne zaščite slovenske narodnostne skupnosti v Italiji. Žalostno je, da so posamezni oblastveniki krogi nasledil izvajanjem peščice nazadnjaških fanatikov ter omejili celo nekatere že ustaljene pravice. (Ministrstvo za pošto je na primer izdalo okrožnico, ki določa, da morajo biti naslovi pošilk v Trstu in Miljah napisani zgolj v italijanščini, sicer ne bodo dostavljeni). Spričo tega bo treba nekdanji boj nadaljevati ter strniti vrste vseh naprednih protifašističnih sil, v prvi vrsti mladine, ki naj postane glasnik splošno veljavnih idealov in vrednot.

V svojem tretjem dopisu poroča Boris Simoneta o obisku jugoslovanskega vele-

poslanika v Rimu Anteja Skataretika v Furlaniji-Juljski krajini ter v Trstu. V času stopnjevanje protislovenske ofenzive v tržaških nacionalističnih krogih so bili njegovi pogovori z osrednjimi političnimi predstavniki (novim vladnim komisarjem, tržaškim županom in predvsem deželnega sveta) velikega pomena za krepitev dobrososedskih odnosov med državama. Skataretiko je poudaril izrecno zahtevo Jugoslavije po čimprejšnji razrešitvi manjšinskega vprašanja. Drugi dan svojega obiska je naš veleposlanik v celoti posvetil slovenski skupnosti ter njenim organizacijam in ustanovam. Srečal se je z Enotno slovensko delegacijo, obiskal Narodno in študijsko knjižnico, Založništvo tržaškega tiska, Trgovinsko zbornico, Slovensko stalno gledališče, Slovensko deželno gospodarsko združenje in predstavništvo Gospodarske zbornice Jugoslavije v Trstu, naposled pa se je sešel še s slovenskimi župani tržaške pokrajine. Na poti ga je ves čas spremljal generalni konzul SFRJ v Trstu Drago Mirosi. Tretji dan obiska je imel Skataretiko pogovore v videmski pokrajini, namenjene tako krepitvi vzajemnega gospodarskega sodelovanja med državama kot seznanitvi s položajem Slovencev v videmski pokrajini in Benečiji. Podoben je bil zadnji dan obiska, ko se je veleposlanik Skataretiko mudil na Goriškem, v pogovoru s tamkajšnjim prefektom ter goriškim županom in s člani teritorialnega odbora slovenske kulturno zgodovinske zveze. Zatrdil je, da si jugoslovanska vlada na vseh ravneh prizadeva, da bi Slovenci v Italiji čimprej dobili tako dolgo pričakovano zakonsko zaščito.

Krvodajalci so se srečali tudi v Novi Gorici. O tem piše Mile Gojkovič. Poleg domačinov so se srečanja udeležili predstavniki Rdečega križa iz sosednih (ajdovske, tolminske in idrijske občine), predstavnik Rdečega križa Slovenije in predstavniki italijanskega Rdečega križa, goriškega zelenega križa ter krvodajalcev Furlanije in Juljske krajine.

Novogoriška občina sodi po organiziranosti Rdečega križa in po številu krvodajalcev med najboljše v Sloveniji. O tem je spregovoril tudi slavnostni govornik na srečanju – dr. Vasja Klavara, predsednik združenja zdravniških društev Jugoslavije.

Na srečanju so podelili plakete za petindvajseto darovanje krvi 29 krvodajalcem.

S štajerske strani domovine, iz Titovega Velenja se je oglašil Marjan Prestor s kratkim poročilom o proslavi krajevnega praznika v Stari vasi – v spomin na napad Bračičeve brigade na velenjski rudnik in elektrarno 1. maja 1944. leta. Mladi so tudi letos organizirali kviz Po poteh Bračičeve brigade ter opravili orientacijski pohod po poti, koder je šla 1. maja 1944. brigada v napad. Borci so pomagali in preživeli z mladimi lep tekmovalec dan.

Nepodpisano je prispelo tudi poročilo iz Griž, kjer so pripravili enajsti pohod v okviru akcije Obiščimo spomenike NOB v Savinjski dolini. Učenci z osnovnih šol v Polzeli, Braslovčah in Preboldu so se podali na partizanske Dobrovlje, se spotoma ustavili ob spomeniku štirim borcem 4. operativne cone ter nato na bližnji domačiji prejeli spominske značke. Žal pa na pohodu ni bilo nikogar izmed starejših, ki bi bil mladim planincem spregovoril o partizanskem boju na Dobrovljah, o 4. operativni coni in o skepnih operacijah v 1945. Priložnost za »šolsko uro ob spomeniku NOB« je bila izpuščena.

O uspešnosti tega kluba pričajo dejstva. Na zveznem tekmovanju radioamaterjev so zasedli prvo mesto. Za svoje delo so prejeli že cel niz priznanj. Organizacije združenega dela ter občinski oddelek za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito so poskrbeli za posodobitev njihove opreme, tako da lahko na UKW zvezah komunicirajo z radioamaterji po vsem svetu. Klub šteje petindvajset aktivnih članov. Za mladi naraščaj pripravijo vsako leto poseben izobraževalni tečaj. In kam vse sežejo valovi radijskih zvez iz Lendave? Prav zdaj z veseljem komunicirajo z našimi rojaki v daljni Kanadi. Radi pa bi postavili zvezo tudi s katero izmed afriških ali azijskih držav.

Teh nekaj utrinkov še zdaleč ni mogoče zajeti vsega, kar se je v iztekajočih se aprilskih in v praznično živahnih majskih dneh dogajalo med nami, po vseh naših krajih po vsej domovini – na tisočerihih srečanjih, proslavah, spominskih pohodih, v širokem razponu življenjskega utripa med spomini, problemi sedanjega trenutka in načrtov, ki jih porajata čas in razvoj.

Poudarki iz govora Franceta Perovška na proslavi štiridesetletnice v Grosupljem

Vir moči so moralne vrednote

Te proslave niso namenjene same sebi. Gre za to, da z današnje časovne oddaljenosti pogledamo na narodnoosvobodilni boj, na njegovo mesto v naši zgodovini. Na drugi strani pa moramo odgovoriti, kakšni so njegovi sadovi po štiridesetih letih ter kaj storiti, da bi bili v prihodnje še bogatejši in trajnejši. Pogled na NOB, na preteklih štirideset let in v prihodnost je v tem času toliko bolj nujen zato, ker danes nekateri v čisto popačeni in celo protirevolucionarni vsebini vsiljujejo svojega. Ti ljudje, med katerimi je tudi nekaj »spreobrnjenec«, želijo naše razvojne težave in slabosti, ki so vedno nujni sopotnik vsakega razvoja, izrabiti za to, da bi vso našo preteklost razvrednotili, na prihodnost pa vrgli senco dvoma in nevere in tako zakrili, da je možna nadaljnja uveljavitev slovenskega naroda le v socialistični družbeni ureditvi.

Združena Slovenija je nastala med vojno, v ognju boja. Zato je lahko slovenska narodnoosvobodilna vojska, ki je bila v zadnjih vojnih operacijah oprta na neustavljivi ofenzivni nalet 4. in 3. armade nove Jugoslavije, zasedla skrajne slovenske narodnostne meje. Združena Slovenija ni bila več sen, temveč izvršeno dejstvo. Vsi Slovenci od Soče, Trsta in Istre do Gosposvetskega polja smo se prve majske dni 1945. leta znašli pod isto streho svoje države. Če ne bi domobransko izdajalsko hlapčevanje nacistični Nemčiji trajalo vse do 15. maja 1945, bi naša vojska imela več možnosti srečati se z zahodnimi zavezniki. Armadami že prek naših narodnih meja in tako obdržati predele, ki jih je že zasedla, pa jih je morala pod zunanjim pritiskom in zaradi miru zapustiti v Trstu, delu Primorske in na Koroškem. Zato tisti, ki so služili okupatorju, nimajo pravice govoriti o slovenstvu in njegovi usodi v prihodnosti. Oni so svoje slovenstvo prodali! Prisegali, korakali in bojevali so se pod zastavo kljukastega križa, in tako so se slovenstvu, slovenski domovini sami za vselej odpovedali. Z njimi ni in ne bo sprave.

Roko sprave smo ponujali v NOB. Nprestano smo pozivali vse, naj se pridružijo Osvobodilni fronti in partizanskemu boju. Nenehno smo bili pripravljeni odpustiti napadne opredelitve, in celo ravnanje. Uspeh naših prizadevanj pa je bil pičel. Vztrajali so prek konca. Tisti, ki so med vojno ali ob njenem koncu spoznali resnico in se nam pridružili, so že dolga desetletja enaki med enakimi. Sicer pa je sedaj tu nova generacija, ki je nihče ne prešteva, od kod prihaja. Pomemben je le odnos vsakega do naše sedanje družbene stvarnosti. Narodna sprava v Sloveniji je torej že štirideset let uresničena.

Štiridesetletnica osvoboditve je priložnost, da brez sramu in oportunističnega prilagojevanja splošnemu kritičnemu ozračju samozavestno povemo, kaj imamo, kaj je dobro, kam smo prišli in kam hočemo. Odločno zavračamo zlonamerno dramatiziranje današnjih razmer tistih, ki za naš socializem niso naredili ničesar ali bore malo, od njega pa ogromno dobili oziroma nagrabili.

Na drugi strani pa že precej časa manjka tiste idejnopolične premočrnosti, moralnih vrednot, delovne neučakanosti in popolnosti, ki je spremljala naš boj ter leta obnove in gradnje gospodarskih temeljev neposredno po vojni. Vir naše takratne moči in neustavljive učinkovitosti so bile prav te prevladujoče vrednote.

Vsak naj odgovarja za svoje delo, tako, kot je moral medvojni partizan in aktivist za vsako neizpolnjeno povelje, za vsako slabo zasnovano in izpeljano akcijo, za vsak nepravilni odnos do sotovariša ali civilnega prebivalstva, za vsak samovoljno vzeti krompir. Če bi danes, seveda sedanjem času primerno na vseh ravneh, enako trdo, brez kompromisov in gnilega demokratizma uresničevali odgovornost za vsakega brez izjeme, bi se nepotrebne težave in napake skrčile na najmanjšo možno mero. To se mora zgoditi.

Likovno ustvarjanje na temo NOB

V treh ljubljanskih likovnih razstaviščih (Galeriji revolucije, Likovnem razstavišču Riharda Jakopiča in v Mestni galeriji) so odprli razstavo pod skupnim naslovom Umetnost na temo NOB 1945–1985. Razstavljena so dela 69 slovenskih slikarjev, kiparjev, grafikov, pripadnikov vseh generacij, od najstarejših do najmlajših.

Na otvoritvi razstave v Muzeju revolucije je govoril Lado Pohar – v imenu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije.

»V času, ko je moderno dvomiti o vsem in vse kritizirati, bomo slišali morda pripombe tudi na to razstavo kot na druga zaznamovanja 40. obletnice zmage nad fašizmom ter osvoboditve. Običajna sta dva očitka. Prvi, ali ni vsega tega preveč in drugi: Ali je bilo med NOB zares tako, kot nam o tem pripovedujejo danes?

Kadar gre za mlade in dobronamerne kritike, je v zvezi s prvim vprašanjem treba spomniti, da zmage nad fašizmom ne slavimo samo pri nas. Fašizem je bil največje svetovno zlo in gigantski napori velikega dela človeštva so bili potrebni, da smo ga – žal le vojaško – strli. Med 60 državami, vpletenimi v drugo svetovno vojno, smo Jugoslavlani z milijonom in 700 tisoč mrtvimi glede žrtev na 6. mestu za Sovjeti, Nemci, Poljaki, Japonci in Kitajci. Glede na število prebivalstva pa na drugem. Ali je tedaj zares preveč opozarjanja na naravo fašizma, na njegovo grozljivo strahovlado zlasti pri nas, kjer se je postavljalo vprašanje, ali bomo Sloven-

ci sploh obstali.

Če pa je komu tega vendar preveč, naj ve, da nas vodi le ena želja: da bi bila preteklost pouk in izkušnja za prihodnost in da bi bile prihodnjim rodovom prihranjene vojne strahote ter vse to, kar je pretrpela naša mladost.

Težji je odgovor na vprašanje, ali dovolj zvesto slikamo to preteklost in kako sploh sodobnikom posredovati objektivno podobo tega, kar se je dogajalo pred skoraj pol stoletja? Vemo, da mladi ne morejo dotumeti NOB in revolucije enako kot mi, ki smo ju živeli. Razumljive so njihove težnje, da ju skušajo sami raziskati, analizirati in vrednotiti. Tudi to, da so posebno tenkočutni do bivanjskih in etičnih vprašanj revolucije. Žal pa ne dobijo vedno ustreznih odgovorov nanje iz zgodovinskih razprav, literature, filmskih in gledaliških predstav. Še nedavno smo se upirali črno-belemu slikanju in lakiranju NOB ter revolucije. Sedaj moramo ostro nastopati proti tistim, ki ju hočejo očrniti, prevrednotiti,

izničiti. Borci ju ne idealiziramo, saj nikdar nismo zanimali težav, napak in stranskih poti, ki vedno spremljajo človeška dejanja, tako normalnih, še bolj v izjemnih okoliščinah usodnega časa. Zavzeto pa smo in bomo nastopali proti izkrivljanju objektivne resničnosti. Tudi proti takim, ki operirajo na področju etičnomoralnega vrednotenja. Taki čisto postavljajo v ospredje le en vidik posameznih obdobj, dogodkov ali akterjev, da bi osiromašili celotno podobno osrednjega dogajanja, temeljnih silnic ter osnovnih nosilcev osvobodilnega boja in revolucije. Nezgodovinsko in lažno je posploševati posamezne epizode ne usode ljudi ali jih prikazovati zunaj časa ter prostora, iztrgano iz konteksta njihovega resničnega položaja in povezanosti s splošno nacionalno usodo.

S tendenčnim poudarjanjem načel abstraktnega humanizma poskušajo očrniti našo revolucijo, opravičiti protirevolucijo in zmanjšati krivdo narodnega izdajstva. Drugi gredo še dalj od spravašstva. Z zanikanjem slehernega smisla človekove organizirane dejavnosti ter družbenih smotrov nastopajo proti napredni miselnosti nasploh in posebej proti patriotičnemu čustvovanju. Zanikajo smisel in pomen ohranjanja in razvijanja izro-

Janžev Vipotnik

Soncu naproti

Odlomek iz novega romana, ki bo izšel pri Državni založbi Slovenije

»Odkod si doma?«

»Tukaj sem, iz te vasi sem,« je hitel, kakor bi bilo vse odvisno od hitrosti odgovorov.

»Iz te vasi?« so se čudili štabovci. »Starše imaš tukaj, v vasi?« je vprašal komandant.

»Starše in ženo in otroke,« je kimal, kakor bi sedel pod lipo in prestopal se je in hotel z gibi in trpečim obrazom zbuditi sočutje za ranjeno nogo.

»Kje?«

»Tukaj, ob cesti, tri hiše naprej,« je pokazal skozi okno.

»A, zato,« je vzkliknil komandant, »zato takšno neumno, trmoglavno naskakovanje. Postavil bi se rad, pred ženo, pred otroki, pred vaščani. Kako dolgo že hlapčuješ švabom?«

»O, pri njih sem, odkar so prišli v te kraje,« je zamomljal.

»Se ti je mudilo,« se je komisar zasrepele vanj, da je globoko sklonil glavo.

»Slovenec si!«

»Sem, ampak Nemci so me, ko so prišli, vzeli k vermanom,« je jecljal.

»Vzeli so te ali si se sam javil?«

»Pa-a-a-a,« ni končal. Torej je bilo jasno!

»Kako dolgo si že komandant?«

»Eno leto, eno leto!«

»Nemci ne naredijo vsakogar, kar tako, na hitrico, po postavi, za šturmfirerja,« je komandant silil vanj. »Zato moraš biti prekleto vdan, prekleto zvest pa tudi prekleto izkušen, z dokazi, da si za švabe. Kolikokrat si se že prej in v tem letu, kar si šturmfirer, bojeval s partizani?«

»Tega ne bi vedel natančno povedati,« si je šel z roko čez čelo, ki se je kar naprej rosilo.

»Vprašali bomo, mi, Kozjanski odred, partizane iz Kozjanskega odreda bomo vprašali, kakšne opravke so imeli s teboj. Si se proti partizanom bojeval samo tukaj na Kozjanskem ali tudi kje drugje?« je vrtal komandant.

»Dvakrat so me poslali na Pohorje,« je odgovoril. Neverjetno, kako je hitel z odgovori. Še z število spopadov s Kozjanskim odredom bi povedal številko, če bi jo vedel, golazen prekleto.

»Te ni nikoli zaskalelo, da napadaš svoje, Slovence, v tujčevem imenu?« je komandant stopil bliže k njemu, grozeče, kakor bi ga hotel lopniti, da je ujetnik kar skupaj lezel.

»Ne-e-e, veste, banditi, hočem reči partizani so napadali naše patrulje...«

»Kakšne vaše patrulje?« Zdaj se je mešal komisar in tudi njemu se je nabiralo nekaj v prsih.

»Vermene, pa žandarmerijske postaje, plenili so orožje, kra...« se je prijel za usta, »ne, jemali hrano...«

»In ti si v imenu tujcev, ki so zasedli to našo deželo, v imenu tujcev si vodil napade na svoje ljudi, v imenu švabov.« Nabiralo se je, pa ne samo v komandantu, vsi, do stražarjev bi se z užikom sprostili na njegovi grbi.

Možakar je mislil, da bo s svojo resnično ljubnostjo in natančnostjo zbudil občudovanje ali kaj. Prekleto je bil prekvašen, od vsepovsod je silila iz njega vdanost firerju. »Pa-a-a,« je zategnil, »saj veste, kako je, oni so prišli, vso Evropo so zasedli in potem so nam dopovedovali, kakšne načrte imajo banditi, ne, hočem reči partizani, dopovedovali so nam, da je to ruska golazen, prodane duše, da se bojujejo pod rusko komando, da ropajo, morijo, požigajo, preganjajo vero, cerkev...« mu je zmanjkalo. Res je bil prepričan, da se bo s tem, če bo vse povedal, zmazal.

čil, saj vedo, da bi lahko s tem najuspešneje minirali in izničili izkušnje in vrednote NOB.

Današnji čas pa nasprotno zahteva še bolj intenzivno ozaveščanje sedanjih generacij z zgodovinskimi spomini preteklih. Ne zavoljo glorificiranja NOB in revo-

lucije, temveč zavoljo zaganjanja kontinuitete. Zavoljo dejavne pomoči, ki jo lahko revolucionarne izkušnje in vrednote dajejo pri presoji današnjih težkih družbenih problemov, pri spreminjanju obstoječih nesorazmerij in pri oblikovanju idealov in usod novih rodov. Spričo naglega odha-

»To, kar delajo švabi pri nas in drugod po Evropi, je to vse lepo in prav, te ni nikoli streslo,« je zdaj komisarja vrgel pod strop,« je bilo prav, da so toliko ljudi postrelili samo zato, ker so bili Slovenci in še zdaj jih streljajo, je bilo prav, da so na tisoče družin izselili v Šlezijo in v njihove domove naselili kočevanje, je bilo prav, da so odvlekli v taborišča smrti vse, kar se ni strinjalo z njimi, da mobilizirajo slovenske fante v svojo vojsko in jih pošiljajo na vzhodno fronto?« Zadihal se je in srepel v ujetnika, ki bi najraje izginil, se spremenil v prah, dokler ta nesreča ne izgine.

»Ampak jaz sem, jaz nisem, jaz lahko samo...« je jecljal.

»Kako ste zvedeli, da smo tu, da smo prišli čez Sotlo, da smo se nastanili v tej vasi?« je bil komandant radoveden.

»Blokfirer mi je prišel navsezgodaj povedat v Šentjur.«

»Kakšen blokfirer?« so dali ušesa pokonci.

»Blokfirer iz te vasi, moj bratranec.«

No, ta je pa dobra, so se čudili.

»Kako se piše?«

»Skale.«

»Hišna številka?«

»Triindvajset, samo ga ni doma.«

»Kako veš?«

Ujetnik se je prestopil, zastokal, češ, kako ga boli noga in nadaljeval: »Ko smo se pripeljali s tovrnjakom, smo ga pustili tam na cesti, na križišču, s šoferji je. Rekli smo, da je bolje, da ne gre z nami, ker ni oborožen in starejši je. Mi za napad rabimo mlade, zdrave, bojevite ljudi.«

»Pošljite na številko triindvajset patruljo,« se je obrnil komandant k stražarjem, »naj pregledajo hišo za vsak primer; če je doma, ga pripeljite, da si ga ogledamo, tega blokfirerja.«

Eden stražarjev je stekel izvršiti povelje.

»In sedaj naprej, ti šturmfirer, kako je bilo zgodaj jutraj?«

»Skale je prišel in povedal, da so zgodaj jutraj prišli v vas bandi... ne, partizani, da jih je dvesto, ne več, da so prišli z Dolenjske in da imajo namen dvigniti upor po Štajerski, tako kot teče po Dolenjskem.«

»In potem?«

»Potem sem takoj sporočil to v štab, v Celje. In od tam so mi naročili, naj takoj zberem vse, kolikor je mogoče, in preženem ban... preženem partizane. Zbral sem devetdeset mož in odpeljali smo se s tremi tovrnjaki, ki smo jih pustili na križišču. Ker poznam teren, nas niste odkrili, dokler nas nista zapazila dva, ki sta s koši hodila od hiše do hiše. Potem smo začeli napad.«

»Si mislil, da boste hitro končali, a?«

»Ne, mislil sem...«

»Baraba prodana. Dva mrtva imamo in sedem ranjenih, zato boš plačal, prekleta gnida nemška!« je nenadoma zatulil komandant.

»Lepo prosim, ne, lepo prosim,« je na ves glas začel jokati velikan sredi sobe. Nato se je zviška vrgel po tleh, se sunkovito pogнал na kolena, dvignil roke, začel molelovati, da je vse, ki so to gledali, postalo sram za njega: »Lepo prosim, samo ne me, lepo prosim. Otroke imam, šest otrok imam, nič hudega nisem mislil. Vaš sem, na voljo sem vam, z vami grem, kamor hočete, samo ne, lepo prosim!«

»Na bruhanje mi gre,« je streslo komandanta. »Takile nam delajo sramoto, Slovincem, celemu narodu. Če bi ga spustili, bi bil jutri še večji judež, kakor je danes. Banda, prekleto, gremo!« je zamahnil z roko in odšli so in z njimi je odšel iz vasi cel bataljon, naprej, svojim ciljem naproti.

Konec

janja udeležencev in priče polpreteklega dogajanja je nujna še bolj sistematična obdelava zgodovine NOB in revolucije z idejnih in strokovnih vidikov. Prav tako seveda z umetniškim upodabljanjem kakor tudi s sodbnimi muzealnimi dokumentarno-popularnimi prijemmi.

POT SVOBODE

LJUBLJANA

★ 1945

★ 1985

Vabimo vas na osrednjo proslavo, s katero bo Ljubljana – mesto heroj proslavila 40. obletnico osvoboditve in zmage nad fašizmom v soboto, 11. maja 1985, ob 10.30 na Trgu revolucije.

Prireditvev je tudi sklepna slovesnost 29. Pohoda po poteh partizanske Ljubljane.

Mestna konferenca SZDL
Ljubljana

Obletnica ustanovitve enotne varnostne službe nove Jugoslavije

Za varnost je odgovoren vsakdo

Mesec maj je z velikimi črkami zapisan v zgodovino jugoslovanskih narodov. Pred štiridesetimi leti smo dokončno osvobodili našo domovino in celemu svetu pokazali, da je le naša in da samo mi lahko odločamo o njeni in naši usodi. Pred petimi leti pa smo prav v maju izgubili načrtovalca vsega, kar imamo, tovariša Tita. Še bi lahko naštevali datume v maju, ki so za nas odločilnega pomena, vendar se ustavimo pri 13. maju – dnevu varnosti. Na ta dan pred enaštiridesetimi leti je tovariš Tito v osvobojenem Drvarju podpisal ukaz o ustanovitvi Oddelka za zaščito naroda (Ozne) kot enotne varnostne službe nove Jugoslavije.

Začetki razvoja naših varnostnih organov pa segajo že v prve dni vstaje naših narodov in narodnosti oziroma že v začetke priprav vstaje. Centralni komitei KPJ je po izkušnjah predvojnega ilegalnega dela sprejel na majskega posvetovanju 1941 v Zagrebu sklep o zaščiti pred delovanjem okupatorskih in kvistinskih ob-

veščevalnih služb. Na posvetovanju v Stolicah so sprejeli sklep o uvedbi obveščevalnih organov v štabe in odrede. Čeprav je vrhovni štab izdal vrsto navodil za organiziranje varnostnih organov in služb, je kljub temu dal glavnim štabom veliko možnosti, da jih organizirajo tako, kot jim najbolj ustreza. Tako je v Sloveniji avgusta 1941 nastala enotna obveščevalna služba, ki se je maja 1942 preimenovala v Varnostno-obveščevalno službo.

Vrhovni štab je med vojno ustanovil Komisijo za boj proti peti koloni in terorizmu pa Ozno, Knoj in VDV. Vse to kaže, da sta moč in učinkovitost naših varnostnih organov rasli iz revolucije in predvojnega ilegalnega dela. Varnostni organi so svoje delo gradili tudi na podpori vsega aktivno vključenega prebivalstva v narodnoosvobodilni boj in kasneje na prizadevanjih delovnih ljudi za obnovo in graditev socialističnih odnosov. Zato je bil poskus, da bi varnostno

službo razvijali ločeno od socialističnih samoupravnih odnosov obsojen in preprečen, še preden je lahko povzročil večjo škodo nadaljnjemu razvoju demokratičnih odnosov v naši družbi.

Danes se vprašanje varnosti naše družbe ne postavlja več kot stvar države in njenih organov, ampak kot stvar vsakega Jugoslavana, kot zavest in dejavnost predvsem tistih, katerih interese varujejo organi za notranje zadeve, to je delovnih ljudi in občanov. Zaradi razmer, v katerih danes živimo, je vprašanje varnostnega sistema v širši samoupravni sistem nujnost nadaljnjega razvoja naše družbe in edina možnost za obvladovanje položaja ter razvijanje resnično človekoljubnih odnosov med ljudmi. Ta sistem temelji na družbeni samozaščiti, ko delovni ljudje in občani vedno bolj ozaveščeno na vseh področjih uresničujejo pravice in dolžnosti pri varovanju svojih pridobitev, vrednosti in interesov.

Bojan Kuntarič

Prihodnji mesec višje pokojnine

Skupščina skupnosti za pokojninsko in invalidsko zavarovanje je na zasedanju 24. aprila letos sklenila, da bodo že junija uskladili pokojnine, in ne julija, kot določa statut. Pokojnine bodo od 1. junija dalje višje za 22 odstotkov, 1. septembra pa predvidoma še za osem odstotkov. Septembrsko povišanje bo lahko večje, odvisno bo od rasti osebnih dohodkov. Vsakokrat bodo upokojujenci dobili tudi razliko za nazaj, od 1. januarja.

Uskladitev pa ne velja za letos izračunane pokojnine in tiste, pri katerih

so že v izračunu osnove upoštevali valorizacijo za minulo leto.

S prvim junijem bo najnižja pokojnina znašala 21.258, s prvim septembrom pa 22.959 dinarjev. Skupščina je sprejela tudi sklep, da bo najvišja pokojnina tri in polkrat večja kot povprečni osebni dohodek zaposlenih v minulemu letu, torej 97.167 dinarjev. Sprejeli so tudi družbeni dogovor o usklajevanju pokojnin, ki se bodo po tem dokumentu med letom uskladile za najmanj 60 odstotkov dejanske rasti nominalnih osebnih dohodkov delavcev.

Minilo je štirideset let, ko so ljudje Saleške doline, tistega majskega dne, po kapitulaciji fašizma navdušeno pozdravili zmago. Minilo je štirideset let delovnih zmag in ustvarjanja.

Vabimo vas, DA SKUPAJ PROSLAVIMO TA ZGODOVINSKI DOGODEK V SOBOTO, 11. MAJA 1985 OB 11. URI V TOPOLŠICI.

Slavnostni govornik bo generalpolkovnik Ivan Dolničar-Janošič.

Vabila

Skupnost borcev Goriškega vojnega področja vabi vse borke in borce komande goriškega, idrijskega in vipavskega vojnega področja, pripadajočih komand mesta ter drugih enot, naj se udeležijo odkritja spominske plošče komandi mesta Cerkno, čevljarskim, krojaškim, kovaškim, sedlarskim delavnicam.

Ploščo bomo odkrili v nedeljo, 12. maja 1985, ob 14. uri v vasi TREBENCE nad CERKNIM, kjer so delovale med NOB.

ODBOR

★★★

»Odbor sekcije kurirjev in vezistov NOV za ljubljansko področje vabi vse svoje člane, da se udeležijo proslave ob osvoboditvi Ljubljane, ki bo 11. maja 1985 v Ljubljani. Zbirno mesto bo ob 9.40 na Cankarjevi ulici, št. 18.

ODBOR SEKCIJE

★★★

Odbor skupnosti borcev 2. prekomorske brigade NOVJ vabi vse svoje borce na proslavo in srečanje v soboto, 11. maja 1985, v Kopru.

Zbrali se bomo ob 10. uri na Muzejskem trgu v Kopru (pri stari pošti). Od tam bomo odšli na Titov trg in se udeležili osrednje proslave občine Koper (ob 11. uri), ki jo prirejajo v počastitev 40-letnice osvoboditve in zmage nad fašizmom ter ob prazniku občine Koper. Po zborovanju bo srečanje borcev domicilnih enot občine Koper na obali (stara avtobusna postaja).

Odbor skupnosti borcev

★★★

Krajevna organizacija ZB NOV in DPO Cerklje na Gorenjskem vabijo vse borce, aktiviste, planince in krajanje na vsakoletni pohod k grobišču padlih borcev 2. grupe odredov na Davovec v počastitev spomina na maršala Tita, dneva OF, dneva zmage nad fašizmom in žrtve, ki so tam pokopane. Pohod bo ob vsakem vremenu v nedeljo, 12. 5. 1985, z odhodom izpred osnovne šole Cerklje ob 9. uri ali Štefanje gore ob 10. uri. Slovesnost pri grobišču bo ob 11. uri s kulturnim programom.

Vse pevke pevskega zbora ZSM VOJSKO – CRNI VRH 1944 vabimo na srečanje ob praznovanju 40. obletnice ustanovitve zbora – 15. oktobra 1944. Srečanje bo združeno z nastopom zbora na proslavi 40. obletnice osvoboditve in s srečanjem aktivistov tedanjega severnoprimorskega okrožja. Prireditve bo v nedeljo, 19. maja 1985, v Dolenji Trebuši. Na srečanje so vabljeni tudi borci 9. korpusa, ki so nastopali skupno s pevkami na raznih mitingih in so poslušali ta zbor tudi na prvem slovenskem koncertu v osvobojeni Gorici.

Vsem pevkam je glavni organizator – občinska konferenca SZDL Tolmin že poslala vabila in navodila za srečanje.

Ce katera od pevk ni dobila vabila, ponavljamo le najpomembnejše. Prireditve bo v nedeljo, 19. maja, že dopoldne ob 11. uri, zato se morajo pevke zbrati že prejšnji dan, to je v soboto, 18. maja popoldne in zvečer v dijaškem domu Svetozar Marković v Tolminu, v nedeljo pa v Dolenji Trebuši. Že v soboto bodo v Tolminu tudi pevske vaje, glavna vaja pa bo v nedeljo ob 9. uri v Dolenji Trebuši.

OK SZDL Tolmin

★★★★★

Vabimo borce enot in služb NOV in PO Slovenije, ki so osvobajale Ljubljano ter borce enot in služb, ki imajo domicil v ljubljanskih občinah, da se množično udeležijo letošnje manifestacije v počastitev 40-letnice zmage nad fašizmom, otvoritve Poti spominov in tovaršstva ter sklepne prireditve 29. pohoda po poteh partizanske Ljubljane. Sklepna prireditve bo v soboto, 11. maja 1985, ob 10.30 na Trgu revolucije.

Zbor enot bo do 9.40 na Cankarjevi cesti (pri Operi).

Odbori skupnosti borcev enot in služb NOV in POS, ki imajo domicil v Ljubljani in odbori skupnosti borcev enot, ki so osvobajale Ljubljano

★★★

Odbor skupnosti partizanskih učiteljev Primorske vabi vse nekdane učitelje, ki so med NOB poučevali na slovenskih partizanskih šolah na Primorskem, na 3. ple-num, ki bo v soboto, 18. maja 1985, v Tolminu, ob 9.30 v dvorani kinogledališča.

ODBOR PUP

★★★

Vabimo vse borce 15. udarne divizije NOVJ (Cankarjeve, Gubčeve, 12. SNOUB, 15. SNOUB, 1. artilerijske brigade in brigade Fontanot ter jurišni bataljon 15. divizije in Avstrijski bataljon), na osrednjo proslavo 40-letnice osvoboditve Dolenjske, ki bo v soboto, 19. maja 1985, v Novem mestu.

Zbor borcev bo na zbornem mestu pri hotelu Kandija v Novem mestu ob 10. uri.

Skupnost borcev 15. udarne divizije NOVJ

★★★

Vabimo borce 1. slovenske brigade – 2. grupe odredov, da se udeležijo manifestacije v počastitev 40-letnice zmage v Ljubljani 11. maja 1985. Zbirno mesto bo na Cankarjevi ulici pred št. 14-16-18 do Narodnega doma do 9.40. Skupaj bomo šli v sprevedu do Trga revolucije.

Odbor skupnosti borcev 1. slov. brigade – 2. grupe odredov

Planinska društva Sovodenj, Gorenja vas in Ziri organizirajo pod pokroviteljstvom družbenopolitičnih organizacij občine Škofja Loka 9. spominsko rekreativni pohod za dan zmage na Blegoš. Namen pohoda je počastitev dneva zmage in 40-letnice osvoboditve narodov in narodnosti Jugoslavije. **Letošnji pohod bo v nedeljo, 12. maja 1985, ob vsakem vremenu.**

Smeri pohoda: Javorje nad Poljanami – Črni kal – po grebenu na vrh Blegoša, Hotavlje – Leskoviča – koča pod Blegošem – vrh Blegoša, Zali log – Potok – Črni kal – po grebenu na vrh Blegoša. Na vrhu Blegoša bo vsak udeleženec prejel kontrolni listek, ki ga bo oddal na vpisnem mestu na Črnem kalu v gozdarski koči ali v Leskovici. Pri koči pod Blegošem bo ob 11. uri proslava s programom. Poti bodo dobro označene in zavarovane. Prevoz z avtobusi in osebnimi vozili bo mogoč po Poljanski dolini do vasi Javorje in Leskoviča in po Selški dolini z avtobusi do vasi Zali log, z manjšimi avtobusi in osebnimi vozili pa do vasi Potok. Posebni avtobus iz Poljan do Javorij bo vozil ob 6.20, 7. uri in 7.40. Prenosišč v koči pod Blegošem ne bo. Koča bo oskrbovana. Udeležence opozarjamo na topla oblačila in primerno obuvalo zaradi morebitnega snega.

Vabimo vse občane, zlasti pa člane ZZZB NOV, telesnovzgojnih društev, tabornike, člane PD in vse ljubitelje gora. Vse informacije dobite pri Slavku Hribarju, PD Sovodenj, tel. (064) 62-005, Marku Miklavčiču, PD Gorenja vas, tel. (064) 68-271 in Andreju Starmanu, PD Ziri, tel. (064) 69-391.

Odbor za organizacijo pohoda Blegoš

Obvestila

Odbor skupnosti borcev brigad, ustanovljenih v ZSSR, poziva vse borce člane skupnosti, naj se najkasneje do 12. maja 1985, prijavijo odboru, če se želijo udeležiti proslave na Poljani. Vsak član prispeva za prevoz in prigrizek po 1200 dinarjev. Vedeti moramo za število prijavljenih, da bomo lahko naročili avtobus. Po proslavi bomo imeli na dogovorjenem mestu letni občni zbor z volitvami članov novega odbora, nato pa tovariško srečanje.

Hkrati obveščamo vse borce, ki niso do danes prejeli spominskih listin, značk in knjig, naj nam to s prijavo sporočijo. Podelili jih bomo na zboru po proslavi. To obvestilo velja tudi za tiste borce, ki so bili v sestavi naših brigad, pa so umrli oziroma padli, zato bomo listine, značke in knjige razdelili njihovim sivojem. Prijave pošljite na naslov: Odbor skupnosti borcev brigad, ustanovljenih v ZSSR 64000 Kranj, Snediceva 12.

★★★

Ob 40-letnici zmage in osvoboditve Jugoslavije organizira Skupnost borcev 5. SNOUB Ivan Cankar v dveh osnovnih šolah občine Ljubljana Moste-Polje razstavo Bojna pot Cankarjeve brigade.

Razstava bo v osnovni šoli Ketteja in Mur-na na Kodeljevem od 7. do 11. maja in v osnovni šoli 2. grupe odredov na Fužinah od 21. do 25. maja.

Ljubljancane, še posebno mladino vabimo na razstavo.

Skupnost borcev 5. SNOUB
Ivan Cankar

★★★

Odbor skupnosti borcev 13. SNOUB Mirka Bračiča bo ob 40. obletnici osvoboditve podelil borcem brigade spominske medalje. Prejmejo jih vsi borci, ki so evidentirani v brigadnem seznamu. Na vsaki medalji je vgravirano ime in priimek borca, zato ne bo ob podelitvi izdanih posebnih potrdil. Pododbora Maribor in Slovenske Konjice sta medalje že podelila, drugi pa bodo to opravili v prihodnjih dneh.

Odbor

★★★

Poziv sanitetnemu in drugemu osebju ter ranjencem in bolnikom v partizanskih bolnišnicah v Kočevskem Rogu.

Sekcija za partizansko zdravstvo ZZZD – Slovenskega zdravniškega društva skupaj z Muzejem narodne revolucije in drugimi ustanovami se že precej časa trudi, da bi rekonstruirali ali vsaj zaznamovali ter napravili makete posameznih bolnišnic Slovenske centralno vojno-partizanske bolnice (SCVPB) v Kočevskem Rogu. Za postojanke Zgornji Hraštanj in Jelendol že imamo potrebne podatke. Ponekod so že postavljene obeležja.

Za delo pri rekonstrukciji objektov potrebujemo topografijo nekdanjih objektov: skice in mere posameznih objektov, mere prostorov v teh objektih, nazive objektov in nazive prostorov v teh objektih. Pomembni so tudi drugi spomini o delovanju teh objektov.

Skraini čas je, da te zgodovinske objekte ohranimo znanjem. Čas teče, število aktivnih udeležencev pa se zmanjšuje. Če ni mogoče vseh objektov popolnoma ohraniti, jih moramo vsaj označiti z obeležji in z natančnimi opisi teh objektov.

Hkrati s to nalogo Sekcija za partizansko zdravstvo pripravlja tudi monografijo o delu SCVPB. Prosimo, da nam čimprej pošljete pisno po vaših spominih skice in mere objektov, v katerih ste delali in se zdravili, pa tudi vaš opis dela v teh objektih. Če imate fotografije, jih bomo preslikali in vrnili.

Dopise pošljite na naslov: ZZZD-Slovensko zdravniško društvo, Sekcija za partizansko zdravstvo, Komenskega 4, Ljubljana.

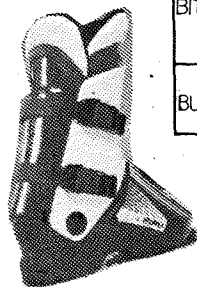
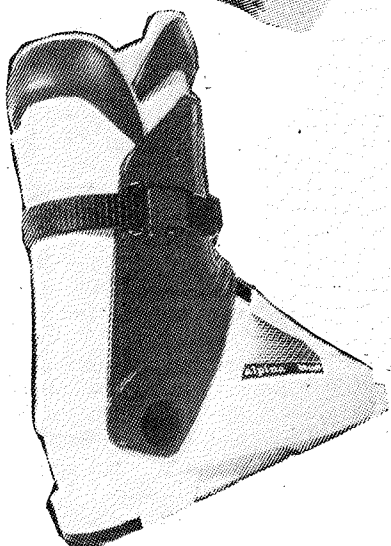
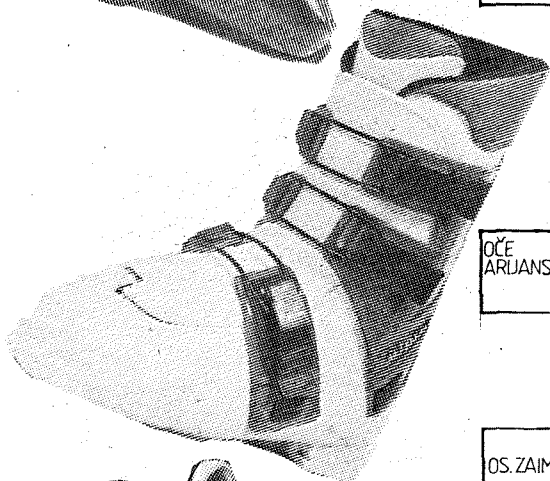
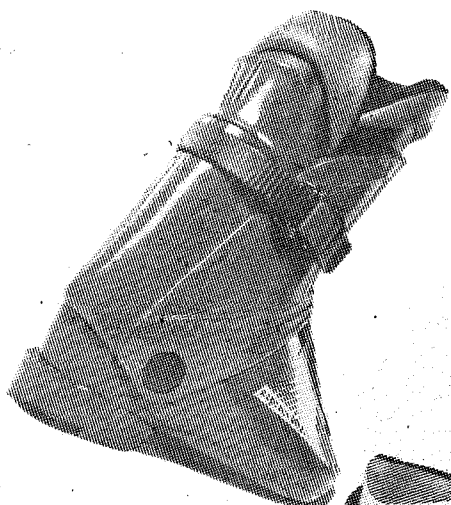
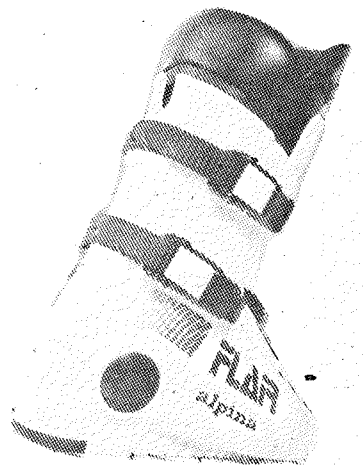
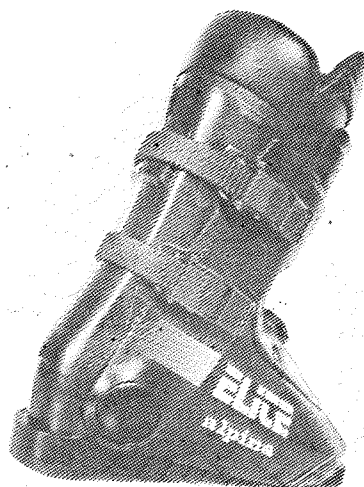
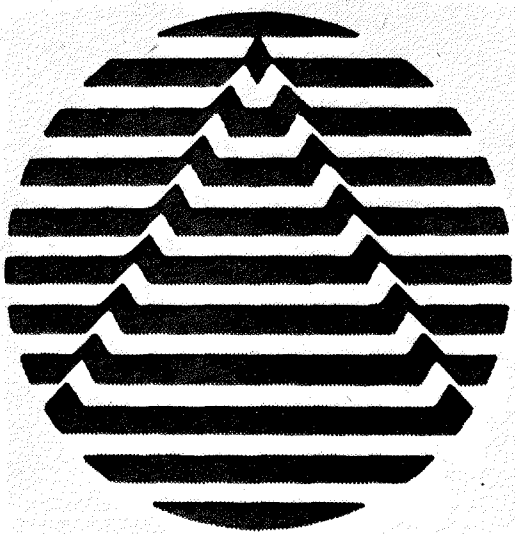
NAGRADNA KRIŽANKA

ALPINA ŽIRI

Razpis nagradne križanke

Tokrat vam je nagradno križanko namenila naša znana tovarna obutve in smučarskih čevljev Alpina iz Žirov. Pravilne rešitve pošljite do 23. maja 1985 na naslov: Uredništvo TV-15 Naš tovariš, Miklošičeva 28, 61000 Ljubljana. Na spodnji levi rob pa pripišite Alpina. Trije reševalci, ki jih bo določil žreb, bodo prejeli Mitološki slovarček.

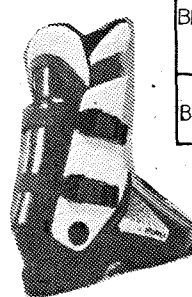
alpina®

POJAV V DENARNIST.	OPERNO BESEDILLO		RIMSKA DVE	DUŠIK	GORA NA MINDANAU	PRITRDLJNICA	GRADBENI MATERIALJ	JAPONSKI POLITIK	NASKOK
		▼				PLISKAVICA	▼	▼	
					OBER	MLINSKI ŽLEB			
				VSPOREDNI RAZRED					
				HRV. SPORT. REVILJA					
CRNSKO PLEME			NOČNA PTICA			BOLGARSKI PESNIK			
			PESTNER			ZDRUŽENI NARODI			
UMETNA TKANINA					OSTRIVEC				
					RENAULTOV TIP AVTOM.		KRAVANJA		
ESTONEC				MILČINSKI JEZEK					
PLJAČA ST. SLOVANOV				DEL ROŽE			IZORANA ZEMLJA		
		MESTO NA JAPONSKEM			VRSTA KONJSKEGA TEKA				
GORA V SVICI		KOREKCIJA	ERA						
STRELNO OROŽJE			ŠUGMAN						
	VUKELIČ	GRŠKA CRKA							
		HIP							
						TRSJE			
OČE ARIJANSTVA					BITOLA		NAŠA JN TUJA CRKA	AVSTRJSKA TISKOVNA AGENCIJA	LJUDSTVA V JV AZIJI
					BUCHWALD			GR. BOGINJA NESREČE	
OS. ZAI MEK			NAZIV					RIMSKA BOGINJA MIRU	
								KORBAR	
	KRAJ NAD AJDOVŠČINO	REKA					NEKD. NOG. INTERJA		
		VRSTA ZACIMBE		NAČRT	DERECK		ARABSKI STAREŠINA		
					KARIĆ	Ž. IME			
						INDONEZIJI. OTOK			
						NEKD. SLOV. TEDNIK			
T. Ž. IME									
ROMUNSKI DENAR			DVOŘÁK						
	NIKALNICA		FRANC. FILM IGRALKA			NEGRI			

NAGRADNI KUPON

Ime in priimek _____

Naslov _____

Štirideset let svobode

Na to pomembno obletnico se z našimi mladimi dopisniki vestno in potihopripravljamo že vse od začetka letošnjega leta. Pogovarjamo se z borci, obiskujemo partizanske domačije, premišljamo o veri v zmago, o svobodi, o tistih, ki je niso dočakali, pa spomin nanje ostaja z nami. Vse tisto, kar se je prekalilo v revoluciji, ostaja v mladih

ljudeh, ostaja vodilo, da bodo prav tako hrabro kakor mladi v narodnoosvobodilnem boju krenili v nova obzorja, v boj za boljši dan, v boj, ki sicer zahteva drugačno orožje – izobrazbo in delo.

Poglejmo, kako ostajajo v te mlade ljudi vsajene pripovedi naših borcev, partizanskih mam in vseh, ki so kakorkoli pomagali v narodnoosvobodilnem gibanju, tudi najmlajših, pionirjev.

Danes objavljamo le nekaj prispevkov iz zajetnega kupa, ki so ga naši mladi dopisniki pripravili po štiridesetih letih osvoboditve, in ki bo polnil našo mladinsko stran TV-15 še v nekaj prihodnjih številkah.

Svoboda

Ker mineva letos 40 let, odkar je zasijala svoboda, zbiramo ter zapisujemo spomine ljudi, vesele in žalostne. Najbližja nam je bila Marjana Bornšek, ki smo jo obiskali kar med uro dopisniškega krožka. Zbrani v veliki kmečki sobi smo prisluhnili njenim besedam, magnetofonski trak pa je neslišno snemal vsako njeno

besedo. Celo trenutke, ko so ji solze zalile oči, je bilo pozneje lahko zbrati s traku. Seveda, spomnila se je na leta pregnanstva na Hrvaškem, v Zagrebu, veliko odtujenost od domačega kraja. Že res, da je pozneje živela v Trebnjem, na slovenski zemlji, a štiri leta brez doma ni majhna žrtev. Veselo novico o svobodi je slišala iz ust pionirčkov, ki so trosili letake. Pustile so kramp, rovnice, s katerimi so kopale strelne jarke fašistom in se spraše-

vale: »Kdaj pa domov, domov?« Minilo je še nekaj tednov, preden je zagledala razdejan dom, umazan, zapuščen. Toda, kaj to! Bila je svoboda! Svoboda! V svobodni pa je mogoče vse. Pridne roke, pomoč ljudi iz vasi in hiša je bila prenovljena, njive obdelane in njen naslednik zdaj s pridnimi rokami in ljubeznijo obdeluje zemljo, ki jo je Marjana med vojno tako pogrešala.

SERGEJA CVELFER, 4. r
OŠ Stranice

Zgodba o Jožeku

Začela se je vojna. Ljudje so bežali v gozdove, da bi pobegnili smrti. Tako se je zgodilo tudi v Dečnem selu.

Nenadoma so pridrvili Nemci in začeli izseljevati ljudi. Nekaj se jih je rešilo, nekaj pa jih je ostalo v vasi. To so bili namreč starci in starke, ki niso imeli krepkih nog, da bi pobegnili. Zaradi tistih, ki so pobegnili, so plačevali davek oni. Izselili so jih v taborišča in grdo ravnali z njimi. Vsak je ljubil domovino in tako so napeli vse moči, samo da bi zdržali. Nekaterim se je to posrečilo, marsikdo pa je izgubil življenje. Ljudje, ki so pobegnili v gozdove, pa so si izbojevali puške in strelivo, da se uprejo sovražniku. V Dečnem selu jih je bilo malo, pa so le ostali. To se je posrečilo borcu Jožetu iz

Bučarjeve družine. Njegove starše, sestre in brata so odpeljali v taborišče. Jožeka so večkrat ulovili, pa jim je zmeraj pobegnil, zato so dali razpis: če ga kdo vidi, naj ga takoj ubije.

Jožek se je zatekel k partizanom in jim povedal svojo žalostno zgodbo. Partizani so ga bili veseli, saj so ga skoraj vsi poznali in ga imeli za vaškega posebnega.

Partizani so osvobajali naše vasi in z njimi tudi Jožek. Naneslo je, da so potožili poveljniku nemške vojske, da Jožeka nihče več ni videl. Poveljnik jim ni verjel in je poslal celo vrsto vojakov, naj ga poiščejo in pripeljejo k njemu, da mu sodijo. Ko so partizani zvedeli, da jim sledijo, so se umaknili v Šentrupert pri Planini. Na žalost pa jih je nekdo videl

in izdal. Tako je pridrvela velika patrolja vojakov in obkolila partizane. Hoteli so iz kroga pa je le redkim uspelo. Jožek je bil med tistimi, ki jim ni uspelo, zato so tudi njega ubili.

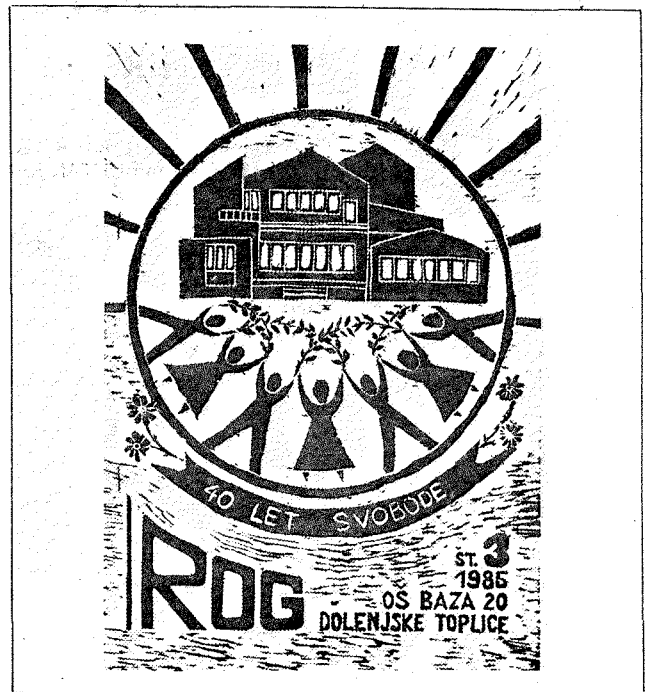
To pa še ni bilo vse. Pred bojem so Nemci postavili kamere in so snemali. Nato je krožil film od taborišča do taborišča ter prispel tudi v taborišče, kjer je bila naseljena Jožekova družina. Nemci so trdili, da so to zadnji partizani, saj je bilo že leto 1945. Ko je Jožekova družina videla, da je Jožek padel, so žalovali za njim vse dni in noči. Ko pa so po osvoboditvi prišli iz taborišča, so na občini povedali, kaj se je zgodilo. Po osvoboditvi so v Artičah postavili spomenik, na katerem je vklesano Jožekovo ime.

MARTIN MOLAN, 6. b
OŠ Ačiče

Posebna številka glasila Rog

Učenci zgodovinskega krožka osnovne šole Baza 20 v Dolenjskih Toplicah so skupaj z mentorico Tončo Cirnski in s svojimi vrstniki iz literarno-novinarskega krožka ter njihovo mentorico Olgo Kastelic pripravili posebno številko šolskega glasila Rog. Vsebinsko so namenili 40-letnici osvoboditve naše domovine. Za likovno opremo so poskrbeli učenci likovnega krožka z mentorico Majdo Klančičar. Ingrid Možina iz 8. razreda je v uvodu napisala:

»Boj za narodno in socialno osvoboditev naše domovine je trajal trpljenja dolga štiri leta. Niti najmodernejša orožja niti barbarska krutost in maščevanje nad civilnim prebivalstvom s strani okupatorja in domačih izdajalcev niso mogli streti ljubezni do rodne grude.

Letos je že štirideset let, odkar so s celotnega jugoslovanskega ozemlja odjeknili vzkliki SVOBODA, vzkliki iz milijonov grl trpinčenega naroda, ki si je želel le eno – MIR.

Dolga leta po vojni je že sama misel na to, da si svoboden, da živiš v miru, vlivala ljudem skorajda neverjetno moč in voljo pri gradnji domovine. Rasli so mostovi, proge, tovarne, mesta, šole... Vsak je želel prispevati svoj delež, del sebe.

Mi mladi pa smo dolžni, tako nas je učil naš najboljši učitelj tovariš Tito, spoštovati, ceniti in po potrebi braniti dosežke revolucije in povojne gradnje domovine, razvijati enotnost jugoslovanskih narodov, kajti le enotnost nam je porok, da se bo naša samoupravna so-

cialistična družba še nadalje težkih dneh narodnoosvobodilnega boja naši dedki in jih postavili v veličastnih, a babice.

Svoboda

V vojni je tekla kri,
v svobodi so pognali cvetovi.
V vojni so bili cvetovi
črni in s trni,
a v svobodi so cvetovi
zacveteli.
Ne bomo dovolili,
da bi potemneli!

PETRA KOLAR, 2. r
OŠ Stranice

Spomin na mlada leta

Zdi se, kot da je bilo včeraj

Štirideset let. Kar verjeti ne morem. Saj to so že štiri desetletja in vendar – zdi se, kot da je bilo včeraj. Deveti maj 1945. Nekam boječe, vendar resnično smo sprejeli sporočilo, da je konec vojne. Torej, mir! Ali je mogoče, da bo ta moja mlada leta obsijalo sonce svobode? Koliko strahu, vojnih grozot, lačnih in negotovih dni je bilo za mano. Svobodno smo zadihali, v svobodi zaživeli! Nič zato, da skoraj ničesar nimamo; počasi in vztrajno se bo še vse uredilo. Saj smo mladi in polni življenja!

Obvestilo o končani vojni nam je posredoval sosed Beniger, ki je imel majhen radio. V začetku sploh nismo doumeli te novice. Občutili pa smo olajšanje. Obenem nas je stisnilo v grlu ob misli, kje je zdaj naš oče. Zgodaj spomladi leta 1944 so ga odpeljali Nemci. Prihrumeli so ob jutranjem svitu in z njimi odšli. Že več kot leto dni nismo vedeli o njem ničesar, niti tega ne, ali je še živ. Tudi brat Feliks je odšel med partizane. Še zelo mlad, v maju 1942. Od njegovega poslovnega pisma, ki ga je napisal ob odhodu, nismo več slišali zanj. Odšel je k partizanom na Gorenjsko, mi pa smo živeli na Dolenjskem. Oglašali so se številni partizani. Veliko smo jih spraševali, če ga poznajo, pa od nikogar ni bilo spodbudne besede.

Ta majski dan so nas oblegale stotere misli: ali oče in brat že vesta, da je vojne konec? Ali se bosta kmalu vrnila? Na to, da morda nista več živa, zdaj niti pomisliti nismo upali. Okrog nas pa je te dni vrelo življenje. Ne smemo misliti samo nase. V vsaki hiši so koga pričakovali. Saj odraslih moških razen starčkov ni bilo v vasi. Tisti dan v maju in potem še številne naslednje majske dni smo se ženske in otroci zbirali na dvoriščih, ob hišah, ob vaškem vodnjaku in sprejemale vesele novice. Poročali so nam, kako so v Ljubljani pričakali osvoboditev. Razumeli smo, da je bilo v našem glavnem mestu tako slovesno, saj so tudi naši najbližji partizani odšli v osvobodeno Ljubljano. Bili smo veseli, da se je tako končalo. Življenje je zaživelo v polni meri ob vrnitvi preživelih domačih.

Tudi naš oče se je vrnil, nekoliko pozneje sicer, iz nemškega taborišča v Dresdenu. Z veliko vnemo je poprijel za delo pri novi žagi. Brata pa ni bilo več nazaj. Padel je. Svoje mlado življenje je žrtvoval za našo svobodo. Življenje pa je teklo naprej. Začeli smo obnavljati porušeno domovino.

(Tako je zapisala učiteljica Fanika Črne v posebno glasilo Rog, ki so ga pionirji OŠ Dolenjske Toplice izdali ob 40-letnici svobode.

Verovali smo v zmago

Pripovedovala mi je Slavica Lapornikova:

»Leta 1941 spomladi je okupator zasedel našo domovino. Vsi zavedni Slovenci smo se temu uprli in organizirali OF proti okupatorju. Spomladi, maja 1942, so se tudi pri nas, v Volavcu, oglašili partizani. Povezali smo se z njimi in se dogovorili, da jim bomo pomagali, kjerkoli bo treba. Takrat sem bila stara 18 let in sem se tudi jaz vključila v OF kot aktivistka na terenu. Zbirala sem hrano, sanitetni material in bila sem obenem tudi obveščevalka. Ker so bili med nami tudi nemčurji, so nas izdali, da smo sodelovali s partizani. Bili so celo domačini.

V septembru 1942 so prišli k nam domov gestapovci in aretirali očeta. Pozneje so ga ustrelili v Mariboru. Oktobra 1942 so našo 9-člansko družino aretirali in odpeljali v taborišče Coburg. Gorje, ki smo ga prestajali v taborišču, je nepopisno. Bili smo zaničevani in lačni. Slovenska beseda je bila popolnoma prepovedana. Hoteli so nas ponemčiti. Najhuje je bilo takrat, ko smo zvedeli, da smo izgubili očeta. Ker smo imeli v nemških vrstah vojake sorodnike, so ti prosili za nas, naj nas spustijo z taborišča, ker smo bili 18 mesecev.

V februarju 1944 smo se vrnili na svojo domačijo. Našli smo jo popolnoma izropano in uničeno. Čeprav

smo bili pod strogim nadzorstvom Nemcev, smo se znova povezali z OF. Sedaj smo še bolj postrtovalno pomagali partizanom, ker smo bili prepričani, da je zmaga naša. Stopila sem v vrste NOB in ostala tam do konca. Bila sem spet aktivistka na terenu in takratnem kozjanskem okrožju. Moja naloga je bila pritegniti v NOB čimveč prebivalcev, zbirati hrano, zdravila, organizirati sestanke po vseh in skrbeti za ranjence.

Ko sem s tovariši in tovarišicami organizirala sestanek v neki vasi pri Prevorju, smo bili izdani. Nemci so nas napadli in s strojnimi obselevali hišo, v kateri smo bili. Takrat sta padla v boju sekretar pištanskega okraja tovariš Slavko Godler in skojevka Majda Župančič. Tovariš Mile Nunčič je bil takrat huje ranjen in sem ga pozneje našla v bližnjem gozdu. Ležal je skoraj onemogel v snegu. Organizirala sem, da smo ga spravili na varno, kjer sem skrbela zanj štirinajst dni, nato pa smo ga odnesli v partizansko bolnišnico Javoršica. Ta tovariš še sedaj živi v Krškem.

Ker smo ljubili svojo domovino in slovenski jezik, smo se z vsemi močmi upirali okupatorju in dočakali osvoboditev. Sedaj živimo srečni v naši domovini, je končala svojo pripoved naša sosedica Slavica.

ROMANA PERC, 8. r
OŠ T. Čet Lesično

Bližal se je konec vojne

Milka Lukežič-Malc iz Košane se dobro spominja tistih dni pred osvoboditvijo, ko je vse pričakovalo konec vojne. Za našo mladinsko stran je napisala o delu takratne mladine na vasi:

Bilo je prav že blizu konca vojne. Mladi na vasi so se pridno pripravljali na ta dogodek. Sestajali so se po hišah, pisali letake – majhne in velike. Šivali so zastavice za naše najmlajše, da bodo lahko tudi pionirji in malčki pozdravili osvoboditelje. Vsaka družina pa je sešila še zastavo za svoj dom, da jo bodo lahko izobešili in z njo oznanili svobodo. Poleg vsega tega je mladina sešila še veliko zastavo, iz samih trakov, kajti blaga zanjo ni bilo. Podarili so jo našim osvoboditeljem, ko so šli skozi vas. Delo sploh ni bilo dolgočasno, saj je šivanje in pisanje letakov spremljal star

gramofon, iz katerega so prihajali zvoki narodnih in partizanskih pesmi.

Letake so raztrosili po poti med dvema vasema pa tudi po železniški postaji, na kateri so imeli Nemci svojo postojanko. Z razglednega stolpa so Nemci lahko oprezali daleč po košanski dolini.

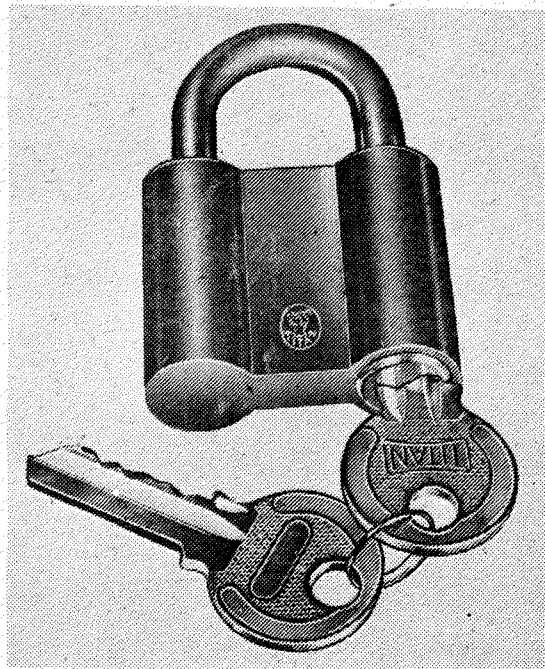
Delo je bilo lepo razporejeno. Vsak je odgovarjal za nalogo, ki mu je bila naložena. Trosilne akcije so celo večkrat organizirali, posebno ob praznikih: dnevu OF, 1. maju... Ob teh praznikih so goreli tudi kresovi. Na hribu Brdo smo med tednom pripravili suhljad, pred praznikom zvečer pa smo hitro znosili drva na kup. Kres je zagorel pod nebo, mi pa smo se napotili proti dolini. Ko so Nemci opazili ogenj, so začeli streljati vanj, toda streljali so v prazno, saj smo bili mi že doma.

MILKA LUKEŽIČ-MALC

TITAN KAMNIK

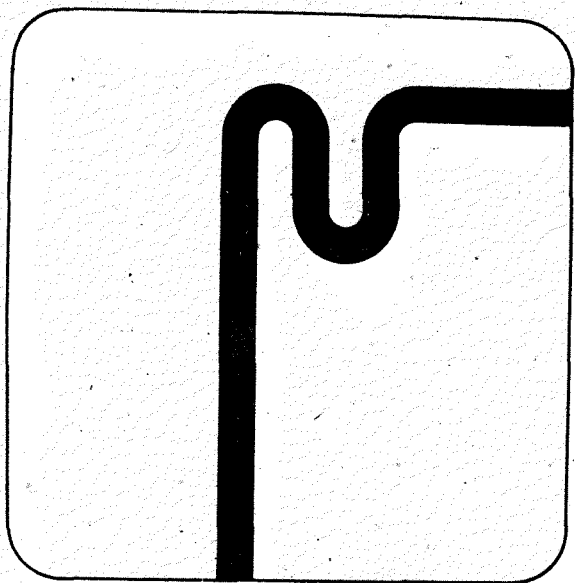
Telefon: (061) 831-811 ■ Telex: YU 31-163 ■ P. P. 61 ■ Telegram: TITAN KAMNIK

Proizvodni program

- Navadne in cilindrične ključavnice
- pocinkani in nepocinkani fittingi
- elementi za enocestni sistem centralnega ogrevanja
- vitki iz temprane fitine
- smučarske vezi tyrolia
- električni stroji za prehrambno industrijo
- drugi izdelki za široko potrošnjo

velana

Izdeluje vseh vrst zaves

varnost

o. sub. o. delovna organizacija za fizično in tehnično varovanje premoženja.

LJUBLJANA, Koprška ul. 46

Telefon: (061) 268-661 ■ Telex: 31-458

s svojimi TOZD:

Varovanje premoženja

Ljubljana-Bežigrad, Ljubljana-Center, Ljubljana-Moste, Ljubljana-Šiška, Ljubljana-Vič, Celje, Kranj, Kočevje, Koper, Mengeš, Maribor-Tabor, Maribor-Rotovž, Nova Gorica in Novo mesto, kjer opravljamo dejavnosti fizičnega varovanja premoženja (varnostno, receptorsko, telefonsko in gasilsko preventivno službo), obhodnega varovanja in spremstva denarja in vrednostnih papirjev.

Trgovina in tehnične storitve s svojimi sektorji:

Gasilsko opremo

v Ljubljani, Levstikov trg 7, v Mariboru, Strossmayerjeva 3 in v Izoli, Kažipotna 9, kjer prodajamo na veliko in malo sredstva za opremo gasilstva in protipožarno zaščito, civilno zaščito, sredstva za varstvo pri delu in tehnične pline.

Tehnično zaščito

v Ljubljani, Koprška 46, kjer projektiramo, montiramo in tehnično vzdržujemo elemente-čutila in sisteme varnostnih naprav pred vlomom, tatvino in požarom.

Gasilskim servisom

v Ljubljani, Koprška 46, kjer servisiramo vse vrste gasilnih aparatov, opreme protipožarne zaščite in testiramo vse vrste visokotlačnih jeklenk.

Sporočite nam svoje želje, mi pa se bomo trudili, da upravičimo vaše zaupanje.

moda

Trgovsko podjetje

volna p. o.

LJUBLJANA, Mačkova 2

Telefon: 317-949, 314-044

Poštni predal: 540/X

Žiro račun: 50101-601-23131

TRGOVSKO PODJETJE VOLNA LJUBLJANA je s svojimi 17 specializiranimi prodajalnami v trgovskem delu Ljubljane že 35 let pravi sinonim kakovosti in dobrih trgovskih storitev, ki jih dajemo kupcem pri nakupu tekstilnih proizvodov, v poslovalnicah:

»VOLNA« v Nazorjevi ulici
»SUKNO« v Stritarjevi ulici
»URŠA« v Čopovi ulici
»KOROTAN« na Celovški cesti
»LANIT« v Šentvidu
»MERINKA« na Kardeljevi cesti
»PIONIR« v Čopovi ulici
»CIK-CAK« na Starem trgu
»VESNA« v Nazorjevi ulici

»NOGAVIČAR« v Nazorjevi ulici
»JELKA« na Miklošičevi cesti
»MAJA« na Miklošičevi cesti
»MODA« v Nazorjevi ulici
»MODA« na Cankarjevi cesti
»OKRAS« v Čopovi ulici
»MANON« na Prešernovem trgu
»TEKSTILNA HIŠA« v Trnovem

Obličite nas, izkoristite nakup z vrednostnimi boni

LESNA IN POHIŠTVENA INDUSTRIJA RADOMLJE

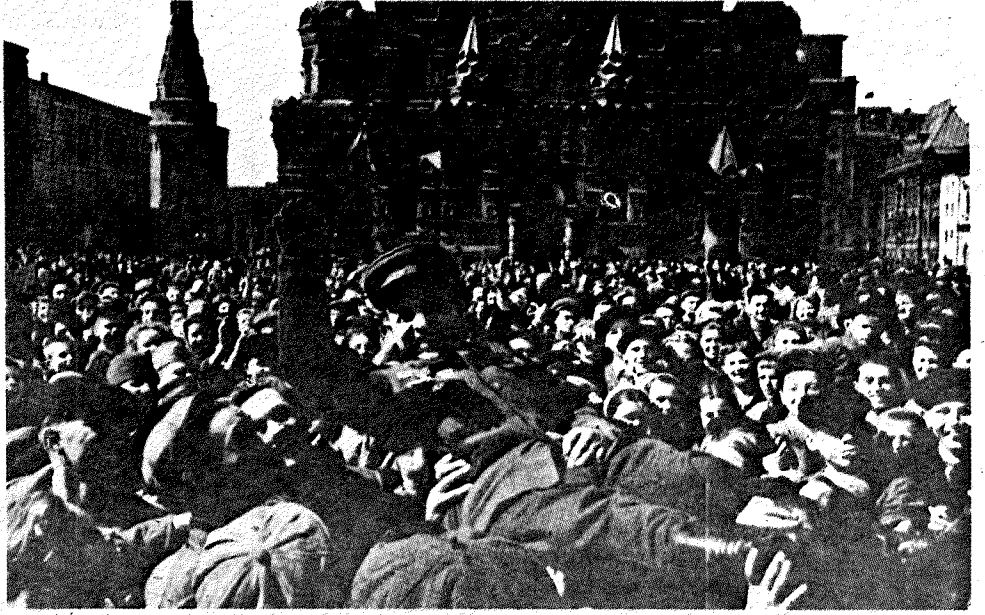
61235 RADOMLJE

JUGOSLAVIJA

TELEFON: 721-922 ● TELEX:
32118 JY RADOM ● TELEGRAM:
SLOVENIJALE ● 61235 RADOMLJE
● BANKA: 50120-601-30297

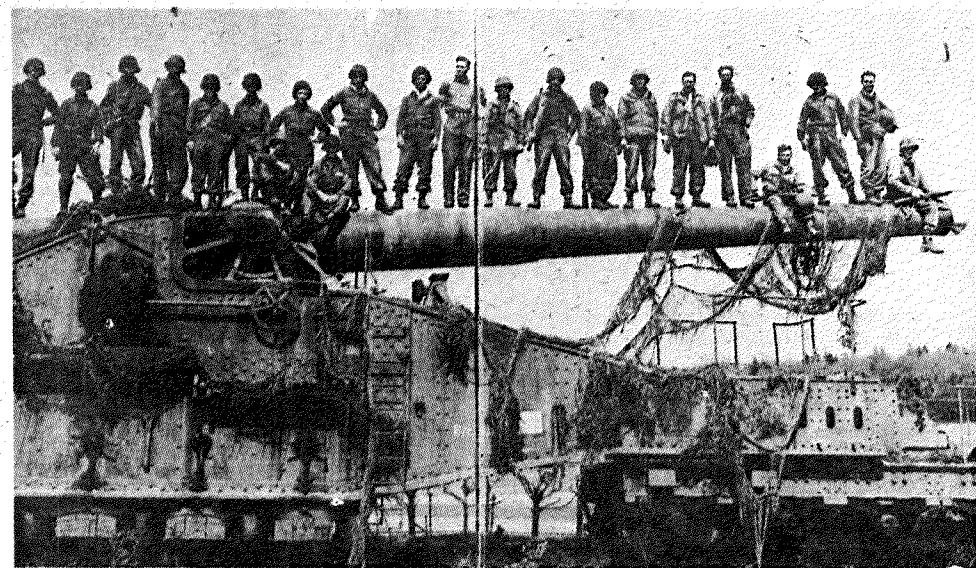
Londončani

Moskovčani

Osvobojeni zavezniški ujetniki

Zmagovalci

Poraženci

DAN ZMAGE SO Z NEIZMERNO RADOSTJO DOŽIVELI LJUDJE VSEGA SVETA

Newyorčani

tv-15 naš
TOVARIS

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino: BOJAN KUNTARIČ – notranja politika: MILENKO STRASEK – reportaža: BOJANA ŽOKALJ-JESIĆ – naša organizacija: Lektorica-redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelk: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 700 din, posamezna številka v prosti prodaji 20 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/I-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektore in tisk: CGP Delo, Ljubljana, Titova 35